

วารสารห้องสมุด

T.L.A. BULLETIN

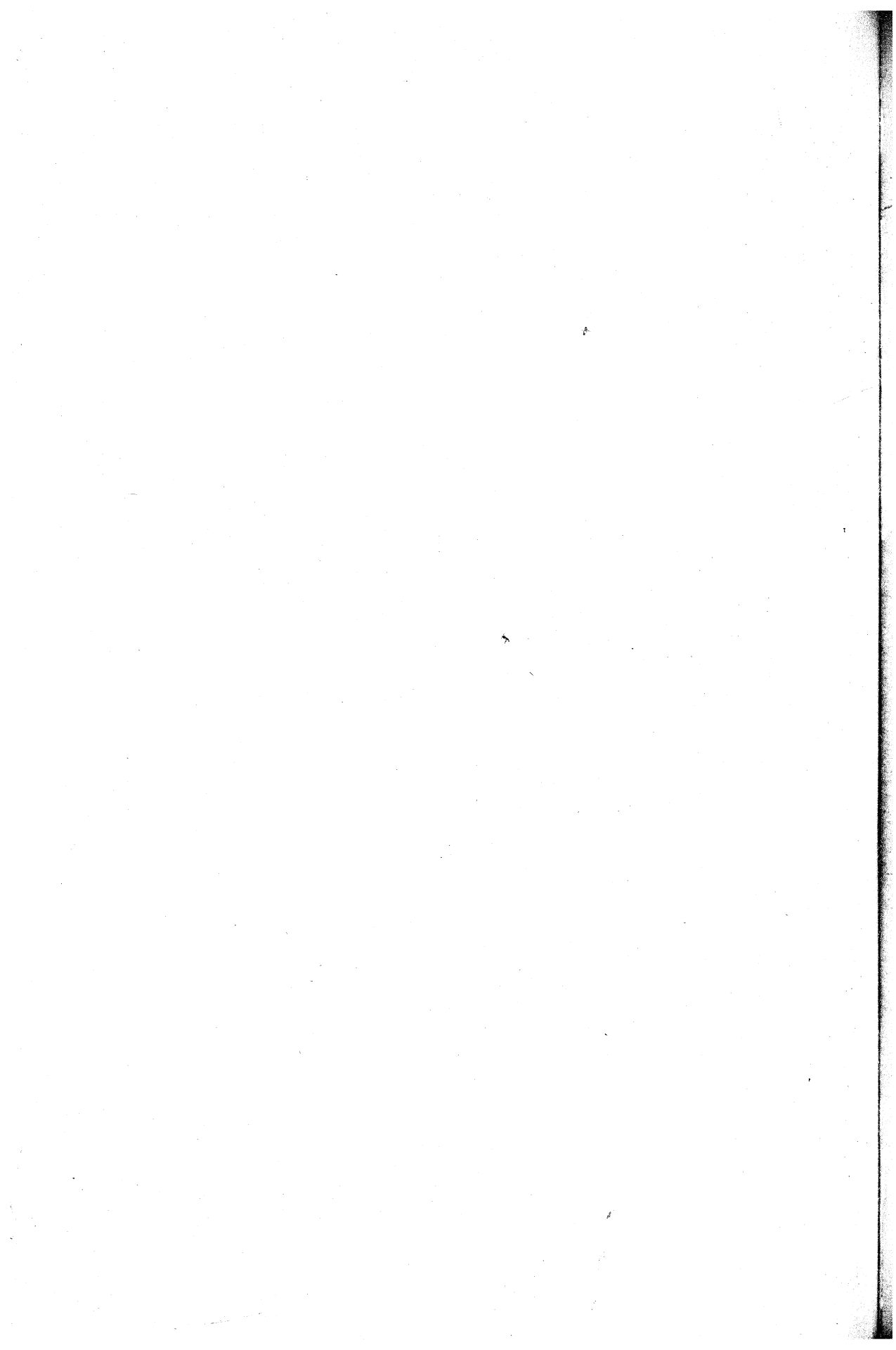

ISSN 0857 - 0086

ปีที่ 28 ฉบับที่ 2

เมษายน - มิถุนายน ๒๕๔๗

วารสารห้องสมุด

วัตถุประสงค์

๑. เพื่อส่งเสริมและเผยแพร่ความรู้ในสาขาวิชาบรรณารักษศาสตร์ และสาขาวิชาที่เกี่ยวข้อง
๒. เพื่อเป็นสื่อกลางในการแสดงข้อคิดเห็นและแลกเปลี่ยนความคิดเห็นของสมาชิก และผู้สนใจ

กำหนดออก

ราย ๑ เดือน ราคา เล่มละ ๑๕ บาท

ให้เปล่าสำหรับสมาชิกสมาคมห้องสมุดแห่งประเทศไทย ฯ

เจ้าของ

สมาคมห้องสมุดแห่งประเทศไทย ฯ

ที่ปรึกษา

คณะกรรมการบริหารของสมาคม ฯ

บรรณาธิการบริหาร

กฤษณรัตน์ สุวรรณรัตน์

กองบรรณาธิการ

จันทร์เพ็ญ เล่าอิทธิโชค

รังทิพย์ ห่อโนทยาน

เรืองศรี จุลละจินดา

วิมล กลิ่นหอม

ศิริพร สุวรรณะ

สมชาย ตัญญานนท์

สุนทรี รสสุธาธรรม

สุภาภรณ์ ขาวสำอางค์

วนิดา วิสารักษ์กิจ

บรรณาธิการผู้พิมพ์ผู้โฆษณา จรัส ศรีน้ำเงิน

สำนักงาน สมาคมห้องสมุดแห่งประเทศไทย ฯ

๒๑๓, ๒๑๕ แขวงสะพานลอยสุทธิสาร ถนนวิภาวดีรังสิต กท. ๑๐๔๐๐

โทร. ๒๖๘๓๔๓๕. ๒๖๕๐๗๗๓

ข้อคิดเห็นต่าง ๆ ที่นำลงในวารสารห้องสมุด เป็นของผู้เขียนแต่ละท่าน ไม่จำเป็นต้องสอดคล้องกับความเห็นของสมาคม ฯ เสมอไป โปรดอย่าคัดลอกข้อความตอนหนึ่งตอนใดไปพิมพ์ โดยไม่ได้รับอนุญาต

คณะที่ปรึกษา

คณะกรรมการบริหารสมาคมห้องสมุดแห่งประเทศไทย
ประจำปี พ.ศ. ๒๕๒๖-๒๕๒๗

ดร. ม.ล. จ้อย	นันท์วัชรินทร์	นางแม่นามาส	ชาลิต
ดร. นวนิตย์	อินทราเม	นางศศิวงศ์	ปิงตระกูล
นางนิตยา	จุฑามาศย์	นางสาวอภัย	ทิตยะโพธิ์

รายนามคณะกรรมการบริหารของสมาคมห้องสมุดแห่งประเทศไทย
ประจำปี ๒๕๒๖ - ๒๕๒๗

นางสาวนิตยา ฟ้ารานนท์	นายกสมาคม
นายวิชญ์ ทับเที่ยง	อุปนายกคนที่ ๑
นางสาวดรณา สมบูรณ์กุล	อุปนายกคนที่ ๒
นางสาวกัทลี สมบัติศรี	เหรัญญิกคนที่ ๑
นางวิภา ไกยสุขโข	เหรัญญิกคนที่ ๒
นางสาวสุภัทรา นัตรเงิน	บรรณารักษ์
นายเฉลียว พันธุ์สดา	ปฏิคม
นางสาวกฤษณา สิ้นไชย	นายทะเบียน
นางจินดา สิงห์ปรีชา	ประธานแผนกวิเทศสัมพันธ์
ดร. ประภาวดี สืบสนธิ์	ประธานแผนกวิชาการ
นางสมพิศ กุศลพิทักษ์	ประธานแผนกประชาสัมพันธ์
นางสาวกมลขจรรัตน์ สุวรรณรัตน์	ประธานแผนกจัดทำวารสาร
นางชนิษฐา ตันหาวิรัตน์	ประธานแผนกหาทุน
นางอัมพร บันศรี	ประธานแผนกจัดพิมพ์
นางสาวกานต์มณี ศักดิ์เจริญ	ประธานแผนกนิเทศห้องสมุด
นางจุฑามาศ สุวรรณโคธ	ประธานแผนกห้องสมุดโรงเรียน
นายวิสิทธิ์ จินตวงศ์	ประธานแผนกวิจัย
นางกมลทรัพย์ เกษแม่นกิจ	ประธานแผนกแลกเปลี่ยนหนังสือ-สิ่งพิมพ์
นางกมลาร รุ่งอุทัย	ประธานแผนกส่งเสริมความร่วมมือระหว่างห้องสมุด
นางสาวกาญจนา ไสกลโคตร	กรรมการ
นายทวี มุขระโกษา	กรรมการ
ดร. ประดิษฐ์ เขียวสกุล	กรรมการ
ดร. มาเรย์ เหล่าสุนทร	กรรมการ
นางเรณู เบี้ยช่อ	กรรมการ
ดร. จีรวรรณ ภักดีบุตร	กรรมการและเลขานุการ
นางจรัส ศรีน้ำเงิน	เลขานุการบริหาร (ประจำสำนักงานสมาคมฯ)

วารสารห้องสมุด

ปีที่ ๒๘ ฉบับที่ ๒
เมษายน-มิถุนายน ๒๕๒๗

นิตยสารรายสามเดือนของสมาคมห้องสมุดแห่งประเทศไทย

สารบัญ

หน้า

หอสมุดแห่งชาติ : หอสมุดประชาชนระดับชาติของประเทศ

ธารา กนกมณี

วิลาวัลย์ ทรัพย์ทันแสน.... ๑

สัมภาษณ์อธิบดีกรมการศึกษานอกโรงเรียน กระทรวงศึกษาธิการ

นายโกวิท วรพิพัฒน์ ๑๕

สภาพการดำเนินงานห้องสมุดประชาชน ของ กรมการศึกษานอกโรงเรียนในปัจจุบัน

อุดมพจน์ วณิชกุล ๒๖

กฎหมายห้องสมุด

สุรพีร์ ไทมานันท์ ๗๒

วิทยุกระจายเสียงช่วยส่งเสริมความรู้ให้การศึกษานอกโรงเรียน และยกระดับ

ความเป็นอยู่แก่ประชาชนในแหล่งชุมชนแออัดของกรุงเทพมหานคร

บำรุง สุขพรรณดี ๙๑

ศูนย์เอกสารอีสาน (Esarn Information Center) สำนักหอสมุดกลาง

มศว. มหาสารคาม

ชัชวาล วงษ์ประเสริฐ ๑๐๙

พิบพท์

บริษัท วัชรินทร์การพิมพ์ จำกัด

350-352 ถนนพระสมุทร ใกล้แยกวงเวียนชาติ กรุงเทพฯ โทร. 2812197, 2812205

นายทวีชัย วัชรินทร์านนท์ ผู้พิมพ์/ผู้โฆษณา พ.ศ. 2528

บทบรรณาธิการ

ห้องสมุดประชาชนเป็นสถาบันที่เก่าแก่ที่สุดสถาบันหนึ่ง หลักฐานทางประวัติศาสตร์ระบุว่าเมื่อประมาณ ๖๐๐ ปี ก่อนคริสกาล Pisistratus ซึ่งได้สะสมหนังสือไว้ในห้องสมุดของตนเป็นจำนวนมากและในเวลาต่อมาก็ได้ยกห้องสมุดนั้นให้กับนครเอเธนส์ (Athens) และเมื่อห้องสมุดนี้ตกมาเป็นของรัฐแล้วก็ได้เปิดโอกาสให้ประชาชนเข้ามศึกษาอีกด้วย สำหรับในประเทศไทยนั้น เชื่อกันว่าวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม ซึ่งพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระกรุณาให้มีการปฏิสังขรณ์ขึ้นในรัชสมัยของพระองค์เป็นห้องสมุดประชาชนแห่งแรก

ห้องสมุดประชาชนเป็นองค์การที่ได้รับการสนับสนุนด้าน เงินงบประมาณ จากรัฐ และในบางประเทศเป็นห้องสมุดที่จัดตั้งขึ้นตามกฎหมายด้วย ห้องสมุดประชาชนเปิดให้บริการแก่บุคคลทุกเพศทุกวัยที่เป็นพลเมืองของประเทศ สำหรับในประเทศที่พัฒนาแล้ว ห้องสมุดประชาชนมีวัตถุประสงค์ที่สำคัญ ๓ ประการคือ

๑. รวบรวมเอกสารและวัสดุการอันมีค่าต่อการศึกษา
๒. เป็นศูนย์ข้อมูลของชุมชน
๓. เป็นแหล่งส่งเสริมและพัฒนานิสัยรักการอ่านอย่างต่อเนื่อง

ส่วนในประเทศที่กำลังพัฒนานั้นแม้ว่าวัตถุประสงค์หลักจะมีได้แตกต่างไปจากประเทศที่พัฒนาแล้ว แต่ด้วยสภาวะทางเศรษฐกิจและสังคมที่แตกต่างออกไปทำให้ห้องสมุดประชาชนต้องเน้นบทบาทด้านการพัฒนาและส่งเสริมการศึกษานอกระบบด้วย ซึ่งในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๕ ได้ระบุความตอนหนึ่งว่า “จัดการศึกษา นอกโรงเรียนให้ประสาน เสริมสร้าง และต่อเนื่องให้เพียงพอกับสิ่งที่การศึกษาในระบบได้สร้างความรู้พื้นฐานไว้ สนับสนุนและส่งเสริมให้ มีแหล่งวิทยาการและนันทนาการใน

รูปต่าง ๆ เพื่อให้ประชาชนได้รับความรู้และความเพลิดเพลิน” จากความที่ระบุมานี้
คงยืนยันได้อย่างแน่ชัดว่า ห้องสมุดเป็นแหล่งวิทยาการอันมีความสำคัญยิ่งต่อการพัฒนา
ประเทศ

กองบรรณาธิการได้ตระหนักถึงความสำคัญ ของ ห้องสมุด ประชาชน ที่มีต่อการ
พัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติโดยส่วนรวม จึงได้รวบรวมเรื่องราวเกี่ยวกับห้องสมุด
ประชาชนเสนอเป็นบทความในวารสารห้องสมุดฉบับนี้ และในการนี้กองบรรณาธิการขอ
ขอบคุณ อาจารย์ จุมพจน์ วณิชกุล แห่งวิทยาลัยครุกาญจนบุรี ซึ่งได้กรุณาจัดหา
และรวบรวมบทความส่วนใหญ่ให้ ตลอดจนได้พยายามติดตามร่างพระราชบัญญัติห้องสมุด
ประชาชนที่หลายท่านกำลังสนใจและติดตามเรื่องอยู่ และขอขอบคุณ อาจารย์ ประภัสสร
โมราเรือง ที่กรุณาตรวจความเรียบร้อยและพิสูจน์อักษรต้นฉบับวารสารฉบับนี้

เนื้อหาสาระของบทความในวารสารฉบับนี้คงจะทำให้ผู้อ่านมองภาพของห้องสมุด
ประชาชนได้แจ่มชัดยิ่งขึ้น

กองบรรณาธิการ

ตุลาคม ๒๕๒๗

หอสมุดแห่งชาติ : หอสมุดประชาชน ระดับชาติของประเทศ

ธารา กนกมณี *

วิลาวัลย์ ทรัพย์พันแสน *

กล่าวนำ

หอสมุดแห่งชาตินับได้ว่าเป็นหอสมุดประชาชนระดับชาติของประเทศ เป็นสถาบันทางวิชาการระดับชาติ และเป็นสถาบันวัฒนธรรมประจำชาติ เป็นศูนย์กลางการศึกษาค้นคว้าของผู้ใช้ห้องสมุดทุกวัยทุกเพศ ทุกระดับชั้นการศึกษา

ประวัติสังเขปของหอสมุดแห่งชาติ

ในรัชกาลที่ ๑ พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ได้โปรดเกล้าฯ ให้สร้างหอพระมณเฑียรธรรม สำหรับเก็บหนังสือพระไตรปิฎกของหลวงจีน เมื่อ พ.ศ. ๒๓๒๖ หอพระมณเฑียรธรรมหลังแรกสร้างไว้กลางสระ อยู่ตรงที่ตึกพระมณฑปในวัดพระศรีรัตนศาสดารามทุกวันนี้ แต่หอนี้ได้ถูกไฟไหม้เสีย

เมื่อปี พ.ศ. ๒๓๓๑ สมเด็จพระอนุชาธิราช กรมพระราชวังบวรมหาสุรสิงหนาท จึงทรงรับอาสาให้ช่างวังหน้ามาสมทบทำหอพระสมุดถวายใหม่อีกหลัง ๑ หอพระมณเฑียรธรรมที่สร้างขึ้นใหม่นี้อยู่ในวัดพระศรีรัตนศาสดาราม ทรงมุด้านตะวันออกเฉียงเหนือ และยังคงใช้เป็นที่เก็บหนังสือพระไตรปิฎกฉบับหลวงตลอดมาจนถึงปัจจุบัน

เมื่อ พ.ศ. ๒๔๒๔ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พร้อมด้วยพระประยูรญาติ ทรงร่วมพระทัยบริจาคพระราชทรัพย์ส่วนพระองค์จำนวนหนึ่ง ซึ่งเป็นพระราชมรดกที่ได้รับพระราชทานจากพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เพื่อจัดตั้งหอพระสมุดขึ้น โดยพระราชทานนามว่า “หอ

* บรรณารักษ์หอสมุดแห่งชาติ กองหอสมุดแห่งชาติ กรมศิลปากร กระทรวงศึกษาธิการ

พระสมุทวชิรญาณ” ตามพระสมณนามภิไธย
ของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

ต่อมาเมื่อ พ.ศ. ๒๔๔๓ พระบาทสม
เด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงตั้งหอสมุด
ขึ้นอีกแห่งหนึ่ง เพื่อเป็นที่รวบรวมหนังสือ
ต่าง ๆ ซึ่งเกี่ยวกับพุทธศาสนา หอสมุดแห่งนี้
พระราชทานนามว่า “หอพุทธศาสนสังคหะ”

หอสมุดทั้ง ๓ แห่งที่กล่าวนามมาแล้ว
นี้ เดิมเป็นอิสระไม่ขึ้นแก่กัน จนกระทั่ง
พ.ศ. ๒๔๔๘ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้า
เจ้าอยู่หัว ได้โปรดเกล้าฯ ให้รวมหอพระมณ
เทียรธรรม หอพระสมุทวชิรญาณ และ หอ
พุทธศาสนสังคหะเข้าเป็นหอเดียวกัน จัดตั้ง
เป็นหอสมุดสำหรับพระนครขึ้น และพระราช
ทานนามเรียกรวมกันว่า “หอพระสมุทวชิร
ญาณสำหรับพระนคร”

หอพระสมุทวชิรญาณสำหรับพระนคร
ที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว
โปรดให้จัดตั้งขึ้นครั้งนั้น ก็เพื่อทรงมุ่งหมาย
ที่จะให้เป็นหอสมุดสำหรับแผ่นดิน หรือเป็น
หอสมุดแห่งชาติ แต่สถานที่สำหรับจัดตั้งหอ
สมุดนี้อยู่ภายในพระบรมมหาราชวัง ไม่สะดวก
แก่ประชาชนที่จะเข้าไปค้นคว้าหาความรู้ แต่
ตลอดรัชกาลที่ ๕ ยังหาสถานที่นอกพระบรม
มหาราชวังที่เหมาะสมสำหรับจัดตั้งหอสมุด ไม่ได้

หอพระสมุทวชิรญาณสำหรับพระนครจึงคงตั้ง
อยู่ที่ตึกเก่าประตูพิมานไชยศรี ซึ่งเรียกกันว่า
หอทองคอรี้เดีย หรือศาลาสหทัยสมาคมตลอด
มาจนกระทั่งถึงรัชกาลที่ ๖ พระองค์ทรงพระ
ราชดำริว่า ตึกใหญ่ริมถนนหน้าพระธาตุซึ่ง
เรียกกันว่า “ตึกถาวรวัตถุ” นั้น พระบาท
สมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวโปรดเกล้าฯ
ให้สร้างขึ้น แต่การค้างมาช้านาน ถ้าสร้างขึ้น
ได้สำเร็จจะเป็นที่ราชการสำคัญได้แห่งหนึ่ง
เป็นสง่าแก่พระนคร และเป็นทีเฉลิมพระ
เกียรติยศด้วย ทรงระลึกถึงหอพระสมุทสำหรับ
พระนคร ว่ายังขาดสถานที่อันสมควรอยู่ จึง
ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ก่อสร้างตึก
ถาวรวัตถุขึ้นต่อมาจนแล้วเสร็จ และพระราช
ทานให้เป็นที่ตั้งหอสมุดสำหรับพระนครต่อไป
ได้เปิดหอสมุดใหม่ เมื่อวันที่ ๖ มกราคม

พ.ศ. ๒๔๕๙

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว
ได้ทรงเสด็จพระราชดำเนินมาเปิดหอพระสมุท
ใหม่ เนื่องในงานพระราชพิธีเฉลิมพระชนม
พรรษาครบ ๓ รอบ ทรงพระราชทานพระราช
ดำรัสในพิธีเปิดหอพระสมุทฯ ตอนหนึ่งมีความ
ดังนี้

....ข้าพเจ้ามีน้ำใจรักใ้ร่วรรณคดี แล
กิจการอันเนื่องด้วยหอพระสมุทฯ เพราะ

รู้สึกว่าเป็นสง่าอันสำคัญ และเป็นหลักฐาน
ความเจริญรุ่งเรืองของชาติอันเป็นที่รักของ
เราที่เป็นคนไทย ชาติใดไม่มีหนังสือ ไม่มี
ตำนาน นับว่าเป็นเหมือนคนบ้า ที่จริงชาติ
เรามีหนังสือมานานแล้ว แลมีตำนานเป็น
อันมาก แต่หากกระจัดกระจายไม่ได้รวมอยู่
แห่งเดียวกัน ชาวต่างประเทศบางคนจึงถึง
แก่เคยกล่าวว่า ชาติไทยไม่มีหนังสือ ไม่มี
ตำนาน ขอนี้เป็นข้อที่ข้าพเจ้าแลท่านทั้ง
หลาย โดยมากเคยรู้สึกเจ็บใจมานานแล้ว
เพราะไม่พอที่จะให้เขาว่าได้เลย เหตุนี้จึงได้
พยายามจัดตั้งหอพระสมุดฯ ขึ้นเป็นหลักฐาน
ให้แลเห็นพยานปรากฏ เพื่อชาวต่างประเทศ
ที่มีอยู่แล้วในกรุงสยามก็ดี ฤๅที่จะมาใหม่
ก็ดี ได้แลเห็นเป็นพยานหลักฐานว่ากรุง-
สยามไม่ใช่เมืองป่า ได้เจริญมาแล้ว มี
หนังสือแลตำนานอยู่แล้วเป็นอันมาก สมควร
แก่ที่เจริญแล้วทุกประการ ขอนี้ทำให้
ข้าพเจ้ารู้สึกปิติยินดีในการที่ได้มาเปิดสถานที่
ที่ทำการหอพระสมุดฯ ในวันนี้...

เมื่อหอพระสมุดสำหรับพระนครย้ายมา
ตั้งใหม่ที่ตึกถาวรวัตถุนี้ ปรากฏว่ามีหนังสืออยู่
ไม่ถึง ๑๐,๐๐๐ เล่ม ครั้นเมื่อสมเด็จพระเจ้า
บรมวงศ์เธอ กรมพระยาตำราวงราชานุภาพ
ทรงดำรงตำแหน่งนายกหอพระสมุดสำหรับ

พระนคร จึงทรงปรับปรุงและขยายงานเพิ่มขึ้น
โดยทรงหาบรรณารักษ์ชาวต่างประเทศมาประจำ
และทรงรวบรวมศิลาจารึก ตูลายทอง
สำหรับเก็บหนังสือโบราณ สมุดข่อย ตลอดจน
จนทรงส่งหนังสือภาษาต่างประเทศเข้ามาเป็น
จำนวนมาก และในสมัยที่พระองค์ทรงอำนวย
การหอพระสมุดวชิรญาณสำหรับพระนครอยู่
ปรากฏว่า มีหนังสือต่าง ๆ อยู่ในหอพระสมุด
ถึง ๒๗๔,๖๖๔ เล่ม

การจัดหอสมุดในครั้งนั้น ได้เก็บ
หนังสือที่จารลงในใบลาน สมุดข่อย ศิลาจารึก
ตลอดจนรูปภาพต่าง ๆ และหนังสือตัวพิมพ์
รวมไว้ในที่แห่งเดียวกัน ต่อมาเมื่อวันที่ ๒๕
มกราคม พ.ศ. ๒๔๖๘ พระบาทสมเด็จพระ
ปกเกล้าเจ้าอยู่หัว พระราชทานหนังสือส่วน
พระองค์ ในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้า
อยู่หัว พร้อมด้วยตู้หนังสือทั้งหมดให้แก่หอ-
พระสมุดวชิรญาณสำหรับพระนคร ทรงพระ
กรุณาโปรดเกล้าฯ ให้แยกหอพระสมุดสำหรับ
พระนครออกเป็น ๒ หอ คือ แยกหนังสือตัว
เขียน คือ สมุดไทย หนังสือที่จารในใบลาน
ศิลาจารึก และตู้ลายรดน้ำไปเก็บรักษาไว้ ณ
พระที่นั่งศิวโมกขพิมาน ซึ่งอยู่ในบริเวณ
พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ กองเรียกชื่อหอสมุด
ที่เก็บหนังสือตัวเขียนนี้ว่า หอพระสมุดวชิร-

ญาณตามชื่อเดิมที่พระราชทานครั้งรัชกาลที่ ๕ ส่วนหอสมุดที่ตั้งอยู่ที่ตึกถาวรวัตถุแต่เดิมนั้น คงเก็บรักษา และรวบรวมเฉพาะแต่หนังสือที่ตีพิมพ์เท่านั้น และพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้เรียกหอสมุดนี้ว่า หอพระสมุดวชิรญาณ เพื่อเป็นการเฉลิมพระเกียรติถวายพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว

แต่เดิมหอพระสมุดสำหรับพระนคร อยู่ในสังกัดกระทรวงศึกษาธิการ ครั้นถึง พ.ศ. ๒๔๖๙ พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงสถาปนาราชบัณฑิตยสภาขึ้น โปรดเกล้าฯ ให้หอพระสมุดสำหรับพระนครเป็นส่วนหนึ่งของราชบัณฑิตยสภา ครั้นถึง พ.ศ. ๒๔๗๗ หอพระสมุดสำหรับพระนครได้ชื่อใหม่ว่า หอสมุดแห่งชาติ

เมื่อ พ.ศ. ๒๔๙๐ หม่อมเจ้าหญิงพูนพิศมัย ดิศกุล พระทายาทสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ทรงยกหนังสือส่วนพระองค์สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพให้แก่รัฐบาล เป็นหนังสือภาษาไทย และภาษาต่างประเทศ ประมาณ ๗,๐๐๐ เล่ม รัฐบาลจึงได้สร้างอาคารขึ้นอีกหลังหนึ่งที่ด้านหลังหอพระสมุดวชิรราช หอสมุดแห่งชาติจึง

ประกอบด้วย หอพระสมุดวชิรราช หอพระสมุดวชิรญาณ และ หอสมุดดำรงราชานุภาพ

เมื่อกาลเวลาได้ผ่านไป ความต้องการของนักศึกษา และประชาชนที่จะใช้หอสมุดแห่งชาติมีจำนวนมากขึ้น หนังสือและวารสารต่างๆ เพิ่มปริมาณมากขึ้น ทำให้สถานที่ของหอสมุดแห่งชาติที่มีอยู่นั้น ไม่เพียงพอ กรมศิลปากรเห็นเป็นความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะให้มีอาคารหอสมุดแห่งชาติอันกว้างขวางกว่าที่เป็นอยู่แต่เดิม ในการนี้รัฐบาลสมัยจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ เป็นนายกรัฐมนตรี ได้อนุมัติที่ดินของกระทรวงศึกษาธิการที่ทำวสุกรี ประมาณ ๑๗ ไร่ ให้เป็นที่ก่อสร้างอาคารหลังใหม่ของหอสมุดแห่งชาติ และได้เริ่มดำเนินการก่อสร้างอาคาร ณ สถานที่แห่งใหม่ ตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๕๐๖ จนถึง พ.ศ. ๒๕๐๘ อาคารจึงเสร็จ รวมค่าก่อสร้างทั้งสิ้น เป็นเงิน ๒๓,๙๐๐,๐๐๐ บาท

เมื่อการติดตั้งครุภัณฑ์เสร็จเรียบร้อยแล้ว จึงได้เริ่มการขนย้ายตั้งแต่เดือนมกราคม พ.ศ. ๒๕๐๙ การขนย้ายหนังสือและทรัพย์สินจากแผนกหนังสือตัวพิมพ์ในหอพระสมุดวชิรราช และจากแผนกหนังสือตัวเขียน ในหอพระสมุดวชิรญาณ ในพิพิธภัณฑสถาน

หอสมุดแห่งชาติ : หอสมุดประชาชน

๕

แห่งชาติ มาจัดในอาคารใหม่เสร็จสิ้นลงใน
เดือนเมษายน ๒๕๐๙

เมื่อการขนย้ายเสร็จเรียบร้อยแล้ว จึง
ได้ทำพิธีเปิดหอสมุดแห่งชาติ ที่ว่าสุกรี เมื่อ
วันที่ ๕ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๐๙ โดย ฯพณฯ
จอมพลถนอม กิตติขจร นายกรัฐมนตรีเป็น
ประธาน

พ.ศ. ๒๕๑๙ รัฐบาลได้อนุมัติงบประมาณ
ก่อสร้างอาคารหอพระสมุดวชิรญาณขึ้นใน
บริเวณด้านหลังหอสมุดแห่งชาติ ถนนสามเสน
 และได้ย้ายตู้ลายทองส่วนใหญ่มาเก็บรักษาไว้
ณ อาคารนี้ เพื่อใช้สถานที่เก่าเป็นที่ทำการ
ของกองสถาปัตยกรรม

พ.ศ. ๒๕๒๔ สมเด็จพระบรมโอรสา-
ธิราช เจ้าฟ้ามหาวชิราลงกรณ์ สยามมกุฎราช
กุมาร เสด็จพระราชดำเนินแทนพระองค์ใน
พระราชพิธีเปิด หอวชิราวุธานุสรณ์ เมื่อ
วันที่ ๑ มกราคม อันเป็นวันพระบรมราชสมภพ
ครบ ๑๐๐ ปี ของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎ-
เกล้าเจ้าอยู่หัว หอวชิราวุธานุสรณ์เป็นงาน
แผนกหนึ่งของหอสมุดแห่งชาติ อาคารเป็นรูป
ทรงไทยขนาดใหญ่ ตั้งอยู่ทางทิศเหนือของ
อาคารหอสมุดแห่งชาติ ที่ว่าสุกรี

หน้าที่และความรับผิดชอบของหอสมุด แห่งชาติ

๑. รวบรวมและรักษาทหัตถ์สมบัติ
มรดกทางสติปัญญา วิทยาการ ศิลปกรรมและ
วัฒนธรรมของชาติ ที่ปรากฏในรูปของจารึก
หนังสือตัวเขียน หนังสือตัวพิมพ์ วารสารและ
โสภณทัศน์วัตถุตั้งแต่แรกเริ่มมาจนถึงปัจจุบัน

๒. ดำเนินการทางวิชาบรรณารักษ-
ศาสตร์ เพื่อวิเคราะห์การจัดหมู่และทำบัตร
รายการ ทำบรรณานุกรม ตีบรรณ และงาน
เทคนิคอื่นๆ เพื่อการเผยแพร่ ถ่ายทอดสมบัติ
ทางสติปัญญา และวิทยาการดังกล่าวในข้อ ๑
ทั้งที่เป็นของชาติไทยและของมนุษยชาติให้
ประชาชนได้มีโอกาสศึกษาหาความรู้เพื่อพัฒนา
ตนเองและบ้านเมือง

๓. ส่งเสริมการพัฒนาคนในด้านการ
ศึกษาวิชาต่างๆ ในด้านการปรับปรุงสมรรถ-
ภาพทางเศรษฐกิจ ผลิตศิลปกรรม ให้มีทัศนคติ
อันถูกต้อง รู้เท่าทันเหตุการณ์ให้ได้เป็นกำลัง
สำคัญในการพัฒนาประเทศตามโครงการของ
รัฐบาล โดยการเลือกเฟ้นจัดหาหนังสือ
และโสภณทัศน์วัตถุในวิชาต่างๆ ให้ครบถ้วน
และมีปริมาณมากพอแก่ความต้องการของทุก
คน ทุกเพศ ทุกวัย ทุกระดับการศึกษา และ
ทุกอาชีพ

๔. ส่งเสริมและช่วยเหลือการค้นคว้าวิจัยของหน่วยราชการ สถาบันการศึกษา และเอกชน โดยจัดทำหนังสือเอกสารและบรรณสาร อันมีคุณค่าทางการวิจัย จัดทำคู่มือช่วยการวิจัย ถอดอักษรหนังสือโบราณ แปลสำเนาเอกสารด้วยวิธีต่าง ๆ เป็นต้น

๕. ส่งเสริมการผลิตหนังสือในประเทศ โดยการสำรวจเกี่ยวกับความต้องการหนังสือ จัดทำบรรณานุกรมแห่งชาติ และบรรณานุกรมอื่น ๆ เพื่อให้รู้ปริมาณลักษณะ และคุณภาพของการผลิตหนังสือที่ล้นมาแล้ว และในปัจจุบัน

๖. เป็นศูนย์บริการข่าวสาร ความรู้ ความเคลื่อนไหวใหม่ทางวิชาการ

๗. ร่วมมือและประสานงานกับห้องสมุด และสถาบันการศึกษาต่าง ๆ ในประเทศ และนอกประเทศ เพื่อเพิ่มพูนปริมาณของหนังสือ ดำเนินการทางวิชาการและขยายบริการของห้องสมุดให้ออกไปถึงผู้ใช้ในระดับชาติ และระหว่างชาติ

การจัดสถานที่ในอาคารหอสมุดแห่งชาติท่าवासกรี

อาคารหอสมุดแห่งชาติหลังใหม่นี้ มี ๓ ส่วน คือ

๑. ส่วนสำนักงาน อยู่ทางด้านใต้ เป็นที่ทำงานของเจ้าหน้าที่หน่วยต่าง ๆ ได้แก่ หน่วยจัดหาหนังสือกับโสตทัศนวัสดุ และซ่อมหนังสือ หน่วยจัดหมู่หนังสือ และทำบัตรรายการ และที่ทำงานด้านธุรการ ชั้น ๔ เป็นที่เก็บหนังสือตัวเขียน และมีห้องปรับอากาศ ซึ่งใช้เก็บหนังสือหายาก

๒. ส่วนหอสมุด อยู่ถัดจากส่วนสำนักงาน เป็นที่เก็บหนังสือและเป็นห้องอ่านหนังสือ จัดไว้ดังนี้คือ

ชั้นที่ ๑ ด้านซ้ายมือเป็นห้องอ่านหนังสือทั่วไป หนังสือในห้องนี้เป็นหนังสือเกี่ยวกับภาษาศาสตร์ทั่วไป วิชาเทคนิคต่าง ๆ ศิลป วรรณคดี ประวัติศาสตร์ ภูมิศาสตร์ ท้องเที่ยว ชีวิตประวัติ และนวนิยาย รวมทั้งหนังสืออ้างอิงทั่วไป เช่น พจนานุกรม สารานุกรม หนังสือที่จัดหมู่แล้วจะวางอยู่บนชั้นรอบ ๆ ห้อง ผู้อ่านหยิบใช้เองได้

ด้านขวามือ เป็นห้องวารสาร และหนังสือพิมพ์รายวัน มีวารสารทั้งภาษาไทย และภาษาต่างประเทศ วารสารทั่วไป และวิชาการ วารสารภาษาไทยที่เย็บเล่มแล้วบางส่วนก็เก็บอยู่ในห้องนี้ ผู้ต้องการอ่านวารสาร และหนังสือพิมพ์ที่มีอยู่ในห้องนี้ หยิบอ่านเองได้ หากต้องการวารสารที่ล้นแล้วหลายปี ขออ่านได้จากเจ้าหน้าที่ในห้องนั้น

หอสมุดแห่งชาติ : หอสมุดประชาชน

๗

ห้องโถงกลางมีโต๊ะสำหรับทำบัตรขอ
อ่านหนังสือในหอสมุด

ชั้นที่ ๒ ด้านซ้ายมือ เป็นห้องอ่าน
หนังสือในหมวดปรัชญา ศาสนา และสังคม-
ศาสตร์ หนังสือเกี่ยวแก่ศาสนาอื่น หนังสือ
ทางปรัชญา หนังสือทางด้านสังคมศาสตร์ เช่น
กฎหมาย การปกครอง ขนบธรรมเนียม
ประเพณี ฯลฯ

ด้านขวามือ เป็นห้องอ่านหนังสือเกี่ยว
กับประเทศต่าง ๆ ในเอเชีย

ห้องโถงกลาง เป็นที่วางตู้บัตรรายการ
สำหรับค้นหนังสือ และเป็นห้องทำงานของ
บรรณารักษ์ หัวหน้าหน่วยบริการ การอ่าน
หนังสือ

ชั้นที่ ๓ ด้านซ้ายมือ แบ่งเป็น ๒
ห้อง คือ ห้องสมุดอนุমানราชชน ซึ่งเก็บ
หนังสือที่ได้จากห้องสมุดส่วนตัว ของพระยา
อนุมานราชชน กับห้องถ่ายทำสำเนาไมโคร-
ฟิล์ม และสำเนาด้วยวิธีอื่น ๆ เก็บโสตทัศน
วัสดุประเภทที่ต้องเก็บไว้ในห้องที่มีเครื่องปรับ
อากาศ

ตรงกลางและขวา เป็นห้องอ่านหนังสือ
เกี่ยวกับประเทศไทย มีหนังสือเกี่ยวกับประ-
เทศไทย ทั้งที่พิมพ์ในประเทศและต่างประเทศ
และสิ่งพิมพ์ของรัฐบาลไทย เช่น ราชกิจจา-

นุเบกษา รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร
เป็นต้น

ชั้นที่ ๔ ด้านซ้ายมือ มีห้องเก็บหนังสือ
ตัวเขียน ห้องติดเครื่องปรับอากาศ เพื่อ
ช่วยรักษาหนังสือให้อยู่ในสภาพดี

ส่วนที่เหลือของชั้น ๔ เป็นที่เก็บ
หนังสือพิมพ์ และวารสารต่างประเทศที่เย็บ
เล่ม

ชั้นที่ ๕ เป็นที่เก็บหนังสือที่มีการใช้
น้อย

๓. ส่วนห้องประชุม แบ่งออกเป็น ๔
ชั้น ชั้นล่างเป็นห้องประชุม ชั้นที่ ๒ เป็น
ห้องแสดงจัดนิทรรศการต่าง ๆ ชั้นที่ ๓ เป็น
ห้องสมุดพระมงกุฎเกล้าฯ เก็บหนังสือหายาก
ชั้นที่ ๔ เป็นที่เก็บหนังสือพิมพ์ และวารสาร
ที่เย็บเล่มแล้ว

การจัดหนังสือในหอสมุดแห่งชาติ

หนังสือของหอสมุดแห่งชาติจัดเรียงอยู่
ในชั้นเปิด ตามระบบการจัดหมู่แบบทศนิยม
ของคิวอี้ (Dewey Decimal Classification)
ซึ่งแบ่งเป็นหมวดต่าง ๆ ดังนี้

๐๐๐ เบ็ดเตล็ด

๑๐๐ ปรัชญา

๒๐๐ ศาสนา

๓๐๐ สังคมศาสตร์

- ๔๐๐ ภาษาศาสตร์
- ๕๐๐ วิทยาศาสตร์
- ๖๐๐ วิทยาศาสตร์ประยุกต์
- ๗๐๐ ศิลปและการบันเทิง
- ๘๐๐ วรรณคดี
- ๙๐๐ ประวัติศาสตร์

ส่วนนวนิยาย จะไม่ให้เลขหมู่หนังสือ แต่จะให้เลขประจำตัวผู้แต่ง ซึ่งหอสมุดแห่งชาติได้กำหนดขึ้น และอักษรตัวแรกของชื่อผู้แต่ง และชื่อเรื่อง

วิธีการหาหนังสือ

การที่ผู้ใช้ห้องสมุดจะทราบได้ว่า ห้องสมุดมีหนังสือเล่มที่ต้องการหรือไม่ และหนังสือเล่มนั้นวางอยู่ที่ไหน ผู้ใช้ห้องสมุดต้องใช้ "บัตรรายการหนังสือ" ซึ่งเป็นเหมือนบัญชีรายชื่อหนังสือทั้งหมดของห้องสมุด ในบัตรจะแสดงตำแหน่งที่เก็บหนังสือให้ทราบด้วย ตู้บัตรรายการของหอสมุดแห่งชาติตั้งอยู่ห้องโถงกลางชั้นที่หนึ่ง แบ่งออกเป็นตู้บัตรรายการสำหรับหนังสือภาษาไทย และตู้บัตรรายการสำหรับหนังสือภาษาอังกฤษ ตู้บัตรรายการแต่ละภาษาจะแบ่งบัตรออกเป็น ๓ ประเภท คือ

- บัตรผู้แต่ง (Author Cards)
- บัตรชื่อเรื่อง (Title Cards)
- บัตรเรื่อง (Subject Cards)

หนังสือแต่ละเล่มในห้องสมุดจะมีบัตรรายการอย่างน้อย ๓ บัตร คือมีบัตรสำหรับผู้แต่ง ๑ บัตร บัตรสำหรับชื่อเรื่อง ๑ บัตร บัตรสำหรับหัวเรื่องวิชา ๑ บัตร บัตรทั้ง ๓ ชนิดนี้จัดเรียงอยู่ในตู้บัตรรายการแต่ละประเภทตามลำดับตัวอักษร

ผู้ใช้ห้องสมุดจะค้นหาหนังสือเล่มที่ต้องการด้วยตัวเองด้วยวิธีง่าย ๆ ดังนี้คือ

๑. ตรวจสอบรายชื่อหนังสือที่ท่านต้องการจากบัตรรายการ ภายใต้ชื่อผู้แต่ง ชื่อเรื่อง หรือ ชื่อหัวเรื่อง
๒. จดเลขเรียกหนังสือ(Call number) ซึ่งอยู่มุมบนด้านซ้ายมือของบัตร พร้อมทั้งชื่อผู้แต่ง ชื่อเรื่อง และเลขประจำห้อง ซึ่งอยู่มุมบนด้านขวามือของบัตร

หากเป็นเลข ๑๑๑ แสดงว่า หนังสือเล่มนั้นอยู่ห้องหนังสือทั่วไป

หากเป็นเลข ๑๑๒ แสดงว่า หนังสือเล่มนั้นอยู่ห้องวารสาร

หากเป็นเลข ๒๑๑ แสดงว่า หนังสือเล่มนั้นอยู่ห้องศาสนา ปรัชญา และสังคมศาสตร์

หากเป็นเลข ๒๑๒ แสดงว่า หนังสือเล่มนั้นอยู่ห้องเอเชีย

หากเป็นเลข ๓๑๒ แสดงว่า หนังสือเล่มนั้นอยู่ห้องไทย

วิธีค้นหาวารสาร

วารสารและหนังสือพิมพ์ภาษาไทยและภาษาต่างประเทศฉบับปัจจุบัน จะนำออกบริการในห้องวารสาร โดยแยกออกเป็นชั้นวารสารภาษาไทย และชั้นวารสารภาษาต่างประเทศ เรียงตามลำดับอักษรของชื่อวารสาร ส่วนวารสารและหนังสือพิมพ์ฉบับล่วงเวลาแล้วจะนำไปเย็บเล่ม ผู้ประสงค์จะใช้ต้องกรอกแบบฟอร์มยื่นแก่เจ้าหน้าที่เพื่อนำหนังสือมาให้

แหล่งข้อมูลในการวิจัยของหอสมุดแห่งชาติ

หอสมุดแห่งชาติมีหน้าที่ความรับผิดชอบในการรวบรวมหนังสือ คำจารึก วารสาร และโสภณวัตถุต่าง ๆ ทั้งของไทยและต่างประเทศ ทำเนียบงานด้านบรรณารักษศาสตร์ วิเคราะห์จัดหมวดหมู่หนังสือ ทำบัตรรายการ ทำบรรณานุกรม ครรชนี และให้บริการการใช้ หอสมุดแก่ประชาชน ตลอดจนการจัดกิจกรรมต่าง ๆ เพื่อส่งเสริมการอ่าน ค้นคว้า วิจัยของหน่วยราชการ สถาบันการศึกษา และเอกชน เป็นศูนย์บริการข่าวสารความรู้ทุกแขนงสาขาวิชา รวมทั้งเป็นศูนย์ประสานงานเกี่ยวกับกิจการห้องสมุดทั้งในประเทศและต่างประเทศ ซึ่งนับได้ว่าเป็นแหล่งข้อมูลที่จะช่วยในการค้นคว้า และวิจัยได้อย่างกว้างขวาง แหล่งข้อมูลเหล่านี้ ได้แก่

๑. หนังสือตัวเขียนและจารึก

หอสมุดแห่งชาติได้รวบรวมสมุดข่อยใบลาน และจารึกต่าง ๆ ไว้เป็นอันมาก มีสมุดข่อยและใบลานตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยาเป็นคัมภีร์ พระไตรปิฎก ชาดกต่าง ๆ เรื่องราวและคำอธิบายหลักธรรมทางพุทธศาสนา ซึ่งโดยมากจารลงบนใบลาน นอกจากนี้ก็มีกฎหมายสมัยโบราณ วรรณคดี และพระราชพงศาวดาร ทำเนียบต่าง ๆ ตำรายา ตำราพื้นบ้าน ตำรายุทธศาสตร์ และพระราชพิธีต่าง ๆ ในสมัยโบราณ หนังสือตัวเขียนเหล่านี้เขียนด้วยตัวอักษรไทยโบราณบ้าง อักษรขอมบ้าง ผู้ซึ่งจะอ่านได้ต้องศึกษาตัวอักษรเหล่านั้นเสียก่อน หอสมุดแห่งชาติมีเจ้าหน้าที่ซึ่งเป็นนักภาษาโบราณ ทำหน้าที่อ่าน แปล และถ่ายทอดภาษาเหล่านั้นให้คนทั่วไปอ่านเข้าใจได้ หนังสือเหล่านี้บางเล่มได้รับการแปลและพิมพ์เผยแพร่แล้ว

๒. วารสารและหนังสือพิมพ์

หอสมุดแห่งชาติได้รวบรวมวารสารและหนังสือพิมพ์ ตั้งแต่แรกเริ่มตีพิมพ์ในสมัยรัชกาลที่ ๓ - พ.ศ. ๒๓๘๗ จนถึงปัจจุบัน โดยมิได้ทำลายเลย ได้เก็บรักษาไว้โดยเย็บเล่มเข้าปกไว้ทั้งหมด หนังสือพิมพ์ฉบับใดที่ต้นฉบับชำรุดก็ได้ดำเนินการถ่ายทำไมโครฟิล์มไว้

สำหรับให้บริการ วารสารและหนังสือพิมพ์เหล่านี้ ช่วยให้นักวิจัยศึกษาประวัติศาสตร์วัฒนธรรม และสังคมในสมัยก่อน ได้เป็นอย่างดี

ในปัจจุบัน หอสมุดแห่งชาติได้รับวารสารและหนังสือพิมพ์ภาษาไทยและภาษาต่างประเทศ รวมทั้งสิ้น ๒,๓๖๗ ชื่อเรื่อง และได้จัดพิมพ์บรรณานุกรมรายชื่อวารสาร และหนังสือพิมพ์ที่หอสมุดแห่งชาติมีอยู่ทั้งหมด

๓. กลุ่มที่หอสมุดแห่งชาติจัดทำเพื่อช่วยในการค้นคว้าและวิจัย

ปัจจุบันนี้หอสมุดแห่งชาติมีหนังสือจำนวน ๘๐๒,๘๒๕ เล่ม ดังนั้นเพื่อเป็นการช่วยให้ผู้ใช้ได้ทราบว่า มีหนังสืออะไรอยู่ในหอสมุดแห่งชาติบ้าง จึงได้จัดทำคู่มือเพื่อช่วยในการค้นคว้าและวิจัย เช่น บรรณานุกรมแห่งชาติ บรรณานุกรมเฉพาะวิชา และบรรณานุกรมค้นเรื่องจากหนังสือและวารสาร เป็นต้น

๔. ห้องสมุดอนุสรณ์

หอสมุดแห่งชาติ ได้จัดตั้งห้องสมุดอนุสรณ์ และเปิดดำเนินการเพื่อให้บริการแก่นักวิจัย ดังนี้

๔.๑ ศูนย์นราธิปเพื่อการวิจัยทางสังคมศาสตร์

กรมศิลปากรได้รับความร่วมมือจากราชสกุลวรวรรณ และธนาคารกรุงเทพ จำกัด ได้จัดตั้งศูนย์นราธิปเพื่อการวิจัยทางสังคมศาสตร์ขึ้น เพื่อเป็นการถวายพระเกียรติและสดุดีพระเกียรติคุณ พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระนราธิปประพันธ์พงศ์ และศาสตราจารย์ พลตรี พระเจ้าวรวงศ์เธอ กรมหมื่นนราธิปพงศ์ประพันธ์ และเพื่อให้เป็นศูนย์บริการเอกสารการวิจัยทางด้านสังคมศาสตร์ ซึ่งจะอำนวยความสะดวกแก่การศึกษา ค้นคว้า วิจัยทางด้านสังคมศาสตร์ในหมู่นิสิต นักศึกษา และนักสังคมศาสตร์อย่างกว้างขวาง ศูนย์นี้ตั้งอยู่ที่หอสมุดแห่งชาติหลังเดิม ถนนวิกรมหาราชู ได้เปิดให้บริการประชาชนตั้งแต่วันที่ ๑๐ ตุลาคม ๒๕๒๒ มีหนังสือและเอกสารส่วนพระองค์ซึ่งเป็นเอกสารที่มีค่ายิ่ง เช่น บทละครพระนิพนธ์ฯ หนังสือหายากเกี่ยวกับประเทศไทยทั้งภาษาไทยและต่างประเทศ การเมืองการปกครอง ภาษา และวรรณคดี เป็นต้น

๔.๒ หอสมุดดำรงราชานุภาพ

เป็นที่เก็บหนังสือส่วนพระองค์ของสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ซึ่งส่วนใหญ่เป็นเรื่องเกี่ยวกับประวัติศาสตร์และโบราณคดี โดยเฉพาะงานพระนิพนธ์ของพระองค์ท่าน

๔.๓ หอสมุดอนุমানราชชน

รวบรวมหนังสือและงานนิพนธ์ของ ศาสตราจารย์ พระยาอนุมานราชชน และพระ-
สารประเสริฐ

๕. โครงการร่วมมือกับต่างประเทศ

หอสมุดแห่งชาติ ได้ดำเนินการร่วมมือ
กับต่างประเทศ รวม ๒ โครงการ คือ

๕.๑ โครงการศูนย์ข้อมูลวารสาร
ระหว่างชาติแห่งภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้
(ISDS-Regional Centre for Southeast
Asia) โครงการนี้เป็นความร่วมมือระหว่าง
นานาชาติที่จะควบคุมสิ่งพิมพ์ประเภทวารสาร
จัดให้มีการบันทึกข้อมูลวารสารที่ดำเนินการอยู่
ในประเทศต่าง ๆ ทั่วโลก ภายใต้แบบแผน
เดียวกัน โดยกำหนดให้ใช้รหัสหมายเลขประจำ
วารสารสากล (ISSN) เพื่อให้ผู้ใช้ข้อมูลวารสาร
สามารถค้นหาสิ่งที่ต้องการได้อย่างรวดเร็ว ใน
ปี พ.ศ. ๒๕๑๙ ประเทศในภูมิภาคเอเชีย ๕
ประเทศ คือ อินโดนีเซีย มาเลเซีย ฟิลิปปินส์
สิงคโปร์ และประเทศไทย ได้ร่วมกันจัดตั้ง
ศูนย์ข้อมูลวารสารระหว่างชาติแห่งภูมิภาคเอเชีย
ตะวันออกเฉียงใต้ โดยได้รับความช่วยเหลือ
ทางการเงินจากองค์การการศึกษาสหประชา-
ชาติ (UNESCO) และองค์การพัฒนาระหว่าง
ชาติ (IDRC) มีสำนักงานตั้งอยู่ที่

หอสมุดแห่งชาติ กรุงเทพมหานคร ได้ดำเนินการ
การสร้างแหล่งข้อมูลวารสารแห่งภูมิภาค โดย
ใช้เครื่องคอมพิวเตอร์ และได้จัดทำบรรณา-
นุกรมรายชื่อวารสารในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียง
ใต้ขึ้น คือ

ISDS Regional Centre for Southeast
Asia. ISDS - SEA Bulletin. Vol. I.
Bangkok, 1980.

๕.๒ ศูนย์กลางการแลกเปลี่ยนและยืม
สิ่งพิมพ์ระหว่างประเทศในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้
(National Libraries and Documen-
tation Centre of Southeast Asia Consor-
tium : NLDC-SEA Consortium)

ศูนย์นี้ตั้งขึ้นโดยความช่วยเหลือทาง
การเงินจากองค์การพัฒนาระหว่างชาติ
แคนาดา (IDRC) เมื่อปี พ.ศ. ๒๕๒๐ มีจุด
มุ่งหมายเพื่อการแลกเปลี่ยนซึ่งกันและกันใน
ระหว่างประเทศสมาชิก และร่วมมือกันในการ
เพิ่มพูนปริมาณสิ่งพิมพ์ของประเทศของตนให้
แก่ประเทศสมาชิกอื่นๆ สมาชิกของศูนย์นี้
ประกอบด้วยหอสมุดแห่งชาติ ประเทศสิงคโปร์
ประเทศไทย ประเทศฟิลิปปินส์ ประเทศ
มาเลเซีย และศูนย์บริการเอกสารแห่งชาติ
ประเทศอินโดนีเซีย มีระบบติดต่อสื่อสารกัน
ระหว่างประเทศสมาชิกโดยใช้ระบบเทเล็กซ์
ซึ่งทำให้การสื่อสารเป็นไปอย่างรวดเร็ว

นอกจากความร่วมมือระหว่างประเทศแล้ว ยังได้จัดตั้งขบวนการความร่วมมือในการแลกเปลี่ยนและยืมสิ่งพิมพ์ในประเทศขึ้นอีกด้วย โดยได้รับความร่วมมือจากหอสมุดและสถาบันต่าง ๆ รวม ๓๕ แห่ง

๖. โสตทัศนวัสดุ

หอสมุดแห่งชาติได้รวบรวมแผ่นเสียงและเทปเสียงไว้มาก เป็นแผ่นเสียงเพลงร้องและดนตรีทั้งของไทยและต่างประเทศ มีเพลงไทยเดิมและเพลงสากล เพลงและดนตรีคลาสสิกของต่างประเทศ และดนตรีสมัยใหม่ มีเพลงพื้นเมือง เช่น เพลงหนังตะลุง เพลงของชาวนักขัณฑ์ เป็นต้น ผู้ซึ่งสนใจจะศึกษาเรื่องเพลงและดนตรีจะขอฟังแผ่นเสียงและเทปเสียงได้

นอกจากเพลงและดนตรีแล้ว ยังมีเทปเสียงและแผ่นเสียงการอ่านทำนองเสนาะ การบรรยาย และการอภิปรายเรื่องต่างๆ ซึ่งหอสมุดแห่งชาติจัดขึ้น โสตทัศนวัสดุอื่นๆ ที่หอสมุดแห่งชาติรวบรวมไว้ ได้แก่ ภาพถ่ายบุคคลสำคัญของไทยทั้งในอดีตและปัจจุบัน ภาพสถานที่สำคัญๆ ภาพเหตุการณ์ นอกจากนั้นก็มีภาพเขียน แผนที่ ภาพยนตร์ สไลด์ फिल्मสตริป เป็นต้น

หอสมุดแห่งชาติได้จัดกิจกรรมต่างๆ เพื่อให้ความรู้ในเรื่องที่น่าสนใจ และนำศึกษา เช่น จัดนิทรรศการเนื่องในโอกาสต่างๆ จัดบรรยายทางวิชาการ และทุกวันเสาร์ที่ ๒ และที่ ๔ ของเดือนจะมีการฉายภาพยนตร์สารคดี และภาพยนตร์เกี่ยวกับการศึกษา

สาขาของหอสมุดแห่งชาติ

หอสมุดแห่งชาติยังมีสาขาตั้งอยู่ที่ส่วนภูมิภาค และสาขาในกรุงเทพมหานคร ดังนี้

๑. หอสมุดตำราโบราณภาพ ตั้งอยู่ที่ถนนหน้าพระธาตุ กรุงเทพมหานคร เอกสารในหอสมุดเป็นหนังสือจากหอสมุดส่วนพระองค์ของสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาตำราโบราณภาพ ซึ่งส่วนใหญ่เป็นประวัติศาสตร์และโบราณคดี โดยเฉพาะงานพระนิพนธ์ของพระองค์ท่าน

๒. ศูนย์นราธิปเพื่อการวิจัยทางสังคมศาสตร์ ตั้งอยู่ที่ถนนหน้าพระธาตุ กรุงเทพมหานคร เอกสารในศูนย์เป็นหนังสือจากหอสมุดส่วนพระองค์ของศาสตราจารย์พลตรีพระเจ้าวรวงศ์เธอ กรมหมื่นนราธิปพงศ์ประพันธ์ ซึ่งส่วนใหญ่เป็นสาขาสังคมศาสตร์ โดยเฉพาะงานพระนิพนธ์ของพระองค์ท่าน

๓. สาขาหอสมุดแห่งชาติอินทร์บุรี ตั้งอยู่ที่วัดโบสถ์ อำเภออินทร์บุรี จังหวัดสิงห์บุรี หนังสือในหอสมุดแห่งนี้เป็นหนังสืออ่านสำหรับประชาชนทั่วไปทุกสาขาวิชา

๔. สาขาหอสมุดแห่งชาติลำพูน ตั้งอยู่ที่วัดพระธาตุหริภุญชัย อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน หนังสือในหอสมุดแห่งนี้เป็นหนังสืออ่านสำหรับประชาชนทั่วไปทุกสาขาวิชา

๕. สาขาหอสมุดแห่งชาติ นครศรีธรรมราช ตั้งอยู่ที่ศาลาไม้ชัย ถนนราชดำเนิน

อำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช หนังสือในหอสมุดแห่งนี้ เป็นหนังสืออ่านสำหรับประชาชนทั่วไปทุกสาขาวิชา

๖. หอพระสมุดวชิรญาณ ตั้งอยู่ที่ถนนสามเสน กรุงเทพมหานคร เป็นสถานที่เก็บศิลาจารึกและตู้พระธรรม ผู้ที่จะค้นคว้าต้องขออนุญาตเป็นกรณีไป

๗. สาขาหอสมุดแห่งชาติวัดคอนรักซ์ ตั้งอยู่ที่วัดคอนรักซ์ ตำบลบ่อทราย อำเภอเมือง จังหวัดสงขลา หนังสือในหอสมุดแห่งนี้ เป็นหนังสืออ่านสำหรับประชาชนทั่วไปทุกสาขาวิชา

บรรณานุกรม

ตำราฐานภาพ, สมเด็จพระยา. ตำนานหอพระสมุด หอพระมณเฑียรธรรม
หอขรรษา หอพุทธศาสนาสังกะ และหอสมุดสำหรับพระนคร. พระนคร:
อักษรเจริญทัศน์ ๒๕๑๒.

ธารา กนกมณี. “แหล่งข้อมูลในการวิจัยของหอสมุดแห่งชาติ.” ข่าวสารหอสมุดแห่งชาติ
๒ (กรกฎาคม ๒๕๒๓): ๑-๕.

แม่นมาส ขวลิท. ประวัติหอสมุดแห่งชาติ. พระนคร: กรมศิลปากร, ๒๕๐๙.

วิลาวัณย์ ทรัพย์พินแสน. คู่มือการใช้หอสมุดแห่งชาติ. กรุงเทพมหานคร: กรมศิลปากร,
๒๕๒๓.

ศิลปากร, กรม. กองหอสมุดแห่งชาติ. “ประวัติสังเขปของหอสมุดแห่งชาติ” (ม.ป.ท.,
ม.ป.ป.) (อัคราณา)

สัมภาษณ์อธิบดีกรมการศึกษานอกโรงเรียน

กระทรวงศึกษาธิการ : นายโกวิท วรพิพัฒน์*

วารสารห้องสมุด : ขอเรียนถามท่านอธิบดีเกี่ยวกับการบริหารงานของห้องสมุดประชาชนของกรมการศึกษานอกโรงเรียน ในปัจจุบันว่ามีวิธีการดำเนินงานอย่างไรครับ

ดร. โกวิท : การดำเนินงาน มี ๒ รูปแบบ คือ รูปแบบที่ ๑ จังหวัดใดที่ยังมีศูนย์การศึกษานอกโรงเรียน ห้องสมุดประชาชนจังหวัดนั้นก็จะขึ้นอยู่กับศึกษาธิการจังหวัด ห้องสมุดประชาชนก็ค่อนข้างจะเป็นเอกเทศ บรรณารักษ์ขึ้นอยู่กับ ก.พ. เพราะตำแหน่งบรรณารักษ์ ขึ้นอยู่กับ ก.พ. เป็นข้าราชการพลเรือน ผมได้รับคำร้องว่า บรรณารักษ์ที่ไปสอบได้วุฒิสูงขึ้นมาทำไมไม่ปรับอัตราเงินเดือนตามวุฒิ ที่เป็นดังนี้เพราะเป็น

ตำแหน่งข้าราชการพลเรือน ขณะนี้เราแก้ปัญหาเรื่องนี้ได้เฉพาะห้องสมุดประชาชนที่ขึ้นอยู่กับศูนย์การศึกษานอกโรงเรียน ซึ่งขณะนี้มาถึง ๕๓ ศูนย์แล้ว ศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนเป็นสถานศึกษาขึ้นอยู่กับคณะกรรมการข้าราชการครู (ก.ค.) เมื่อบรรณารักษ์ซึ่งทำงานอยู่กับศูนย์การศึกษานอกโรงเรียน สอบได้วุฒิสูงขึ้น เช่น ปริญญาตรี หรือ ปกศ.สูง ก็จะได้รับปรับอัตราเงินเดือนตามวุฒิไปด้วยเพราะถือว่าเป็นข้าราชการครู

วารสารห้องสมุด : ขณะนี้ศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนขึ้นอยู่กับศึกษาธิการจังหวัดหรือขึ้นอยู่กับกรมการศึกษานอกโรงเรียนโดยตรงครับ

* วารสารห้องสมุด ได้สัมภาษณ์อธิบดีกรมการศึกษานอกโรงเรียน ที่ห้องทำงาน กรมการศึกษานอกโรงเรียน เมื่อวันที่ ๒๘ กุมภาพันธ์ ๒๕๒๗

ดร. โกวิท : เจ้าหน้าที่ทุกคนถือเป็นข้าราชการส่วนกลาง แต่ทางกรมการศึกษา นอกโรงเรียนมอบอำนาจบริหารให้จังหวัดเป็นผู้ดูแล

วารสารห้องสมุด : หมายความว่าจังหวัดใดที่มีการจัดตั้งศูนย์การศึกษา นอกโรงเรียนแล้ว ห้องสมุดประชาชนจังหวัดนั้นรวมทั้งศูนย์การศึกษา นอกโรงเรียนก็ขึ้นโดยตรงต่อกรมการศึกษา นอกโรงเรียน เพียงแต่ทางกรมมอบอำนาจให้จังหวัดเป็นผู้ดูแลใช่ไหมครับ

ดร. โกวิท : ครับ ใช่ครับ

วารสารห้องสมุด : แล้วห้องสมุดประชาชนอำเภอ หรือ ห้องสมุดประชาชนตำบลละครับ ขึ้นอยู่กับใครครับ

ดร. โกวิท : เดิมนะครับ ก็ขึ้นอยู่กับอำเภอ แต่ถ้าหากมีศูนย์แล้ว ก็ขึ้นอยู่กับศูนย์การศึกษา นอกโรงเรียน บรรณารักษ์ก็มีสิทธิเป็นครู ไม่ใช่เป็นข้าราชการ ก.พ. ต่อไป แต่งานก็ต้องฝากให้อำเภอช่วยดูแลแต่จริง ๆ แล้วมีชื่ออยู่เป็นข้าราชการครู ขึ้นอยู่กับกรมการศึกษา นอกโรงเรียน

วารสารห้องสมุด : แสดงว่า ถ้าหากห้องสมุดประชาชนใดขึ้นอยู่กับศูนย์การศึกษา นอกโรงเรียน บรรณารักษ์จะเป็นข้าราชการครูทันที ตามกฎหมายของการจัดตั้งศูนย์การศึกษา นอกโรงเรียน ใช่ไหมครับ

ดร. โกวิท : ใช่ครับ

วารสารห้องสมุด : ถ้าอย่างนั้น มันก็ไม่น่ามีปัญหาอะไรครับ ที่บรรณารักษ์เป็นข้าราชการครู

ดร. โกวิท : มันก็มีบ้างครับ ข้าราชการพลเรือนก็ตัวอย่าง ข้าราชการพลเรือนมีการปรับขึ้นได้ ส่วนข้าราชการครูเป็นไปตามอัตราเงินเดือน บางคนจึงอยากเป็นข้าราชการพลเรือนเพราะมีโอกาสสอบเลื่อนชั้นได้ แต่ถ้าเป็นข้าราชการครูมันไม่ติดชั้น ได้วุฒิปะไรเพิ่มเติมก็สามารถปรับได้ เลื่อนเงินเดือนได้เรื่อย ๆ ผมมีความรู้สึก ถ้าบรรณารักษ์เป็นข้าราชการครู ก็คงไม่น้อยใจต่อไป

วารสารห้องสมุด : ห้องสมุดประชาชนที่ขึ้น
อยู่กับศูนย์การศึกษานอกโรงเรียน
ก็คงมีสภาพความคล่องตัวทาง
ด้านวุฒิของบรรณารักษ์มากขึ้น
นะครับ ที่นี้ บรรณารักษ์ส่วน
ใหญ่กล่าวว่า ศูนย์การศึกษานอก
โรงเรียนต่างๆ มักสนใจกิจกรรม
การให้การศึกษานอกโรงเรียน
แบบต่างๆ เช่นการสอนวิชาชีพ
ระยะสั้น เลยไม่หันมาสนใจปรับ
ปรุงกิจกรรมของ ห้องสมุด ประชา
ชน ไม่ทราบว่าท่านอธิบดีเคยได้
รับรายงานเรื่องนี้บ้างหรือเปล่า
ครับ

ดร. โกวิท : เดิมทีก็อาจจะจริงนะครับ
แม้ในปัจจุบันบางแห่งก็อาจจะ
จริง ทั้งนี้เพราะผู้บริหารหลายๆ
แห่งมาจากสายวิชาชีพ เพราะ
ฉะนั้น อาจจะเห็นการศึกษาสาย
วิชาชีพเป็นเรื่องสำคัญ แต่ทาง
กรมได้ระบุถึงเรื่องนี้อย่างเด่นชัด
ว่า ถ้าปราศจากระบบข่าวสารข้อ
มูลที่ดี การศึกษาวิชาชีพก็อาจ
ดำเนินไปไม่ได้ เพราะผู้เรียนจะ
ไม่ทราบข้อมูลที่ดีพอ ทางกรม

เองก็ระบุเลยว่าต้องพัฒนาระบบ
ข้อมูลให้ดียิ่งขึ้น เพราะฉะนั้น
ห้องสมุดประชาชนกับที่อ่านหนังสือ
พิมพ์ประจำหมู่บ้าน จึงอยู่อัน
เดียวกับที่ ๑ ที่กรมจะต้องพัฒนาใน
เรื่องระบบข้อมูลเสียก่อน

วารสารห้องสมุด : ขอเรียนถามท่านอธิบดี
ต่อนะครับ บรรณารักษ์ห้องสมุด
ประชาชน บางคนไม่เข้าใจแนว
นโยบายของศูนย์การศึกษานอก
โรงเรียน เพราะศูนย์การศึกษา
นอกโรงเรียนมีการจัดตั้งห้องสมุด
ภายในศูนย์เองอีกด้วยทั้งๆ ที่มี
ห้องสมุดประชาชนจังหวัดอยู่แล้ว
ผมเลยต้องขอความกรุณาฟังความ
เห็นจากท่านอธิบดีในเรื่องนี้ด้วย
ครับ

ดร. โกวิท : ที่จริงห้องสมุดของศูนย์น่าจะ
เป็นห้องสมุดเล็กๆ สำหรับกันคว่ำ
บางแห่งห้องสมุดที่อยู่ในศูนย์ที่มี
ขนาดใหญ่ก็เป็นห้องสมุดประชา
ชนอยู่ในตัวอยู่แล้ว เป็นห้องสมุด
ประชาชนจังหวัดแห่งใหม่ในศูนย์
การศึกษานอกโรงเรียน แต่ก็มี
ปัญหา คือ ห้องสมุดประชาชน

จังหวัดแห่งแรกก็เป็นที่รู้จักมักคุ้นของผู้ใช้ห้องสมุดอยู่แล้ว ศูนย์บางแห่งก็ตั้งอยู่ไกลจากห้องสมุดประชาชนเดิม ก็เลยมีห้องสมุดภายในศูนย์อีก ๑ แห่ง เรื่องก็มีอยู่ว่า ถ้าจังหวัดใดมีห้องสมุดถึง ๒ แห่ง ก็อยู่ในศูนย์แห่งหนึ่ง และ จังหวัด อีกแห่ง ก็ยัง ไม่ มาก เพียงแต่จะจัดบริการให้ที แห่ง ไหนจะให้บริการเขตไหน เช่น ศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนจังหวัดราชบุรี กำลังทำโครงการอยู่ เพราะอยู่ที่คอนกระเบื้องห่างไกลจากตัวเมืองร่วม ๒๐ กิโลเมตร พอไปสร้างห้องสมุดอยู่ในศูนย์ คนก็เลยไม่ค่อยรู้จัก เพราะฉะนั้น ศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนจังหวัดราชบุรี ถึงกับลงทุนพาผู้ใช้ห้องสมุดจากที่ต่าง ๆ มาใช้บริการที่ห้องสมุดของศูนย์หมุนเวียนกันไปทีละหมู่บ้าน คนก็เลยค่อย ๆ รู้จักขึ้น และศูนย์ก็เริ่มหมุนเวียนหนังสือไปตามหมู่บ้านต่าง ๆ ด้วย ผมจึงเห็นว่าเรื่องมีห้องสมุดถึง ๒ แห่งก็เป็นส่วนดี เป็นการส่งเสริมการให้บริการได้แพร่หลายขึ้น

วารสารห้องสมุด: อยากเรียนถามท่านอธิบดีต่อไปนะครับ ถึงเรื่องบุคลากรภายในห้องสมุดประชาชนว่ามีปัญหา มาโดยตลอด ห้องสมุดประชาชนขนาดใหญ่ บางแห่งมีบุคลากรไม่เกิน ๓ คน ยิ่งเป็นห้องสมุดประชาชนอำเภอมีเจ้าหน้าที่เพียง ๑ คน บางแห่งไม่มีอัตราเจ้าหน้าที่เลย มีแค่ตำแหน่งนักการภารโรง ไม่ทราบว่าการจัดการศึกษาของโรงเรียนได้พิจารณาถึงปัญหาเรื่องนี้อย่างไรบ้างครับ

ดร. โกวิท : ผมมีความคิดเห็นในเรื่องนี้หลายประเด็น เรื่องแรกต้องเข้าใจนะครับ ว่าทางราชการ ได้ กำหนดนโยบายในการเพิ่มข้าราชการ ไม่เกินปีละ ๒ เปอร์เซนต์ ประการที่สอง บ้านเมืองของเรายังมีความเชื่อว่าห้องสมุดยังไม่มีมีความสำคัญ ซึ่งเราก็ต้องพยายามทำงานกันต่อไปให้เขาเห็นว่ามีความสำคัญ ซึ่งเหนื่อยเหลือเกินเราก็ต้องพยายามให้เขาเข้าใจดังนี้

๑. พยายามพูดให้เขาเข้าใจว่าห้องสมุดมีความจำเป็น

๒. พยายามพาเขาไปคุยว่า **ดร. โกวิท :** หลักเกณฑ์ก็ยังมีอยู่ ทางกรมการศึกษานอกโรงเรียนก็ยังคงยึด

๓. ให้เขาเข้าใจว่าระบบการศึกษาในปัจจุบัน จำเป็นต้องใช้ห้องสมุดถาวรให้เขาคิดเป็น ทำเป็นแล้วแต่ไม่มีอะไรให้เขาอ่าน ไม่มีอะไรให้เขาค้นคว้า มันก็ไม่ช่วยส่งเสริมให้เขาคิดเป็นต่อไปได้

ผมก็พยายามตั้งอัตราเจ้าหน้าที่ให้เพิ่มมากขึ้น ในขณะนี้ได้เพิ่มประมาณปีละ ๑๐๐-๒๐๐ อัตราปัญหาที่มีอยู่ว่าอัตราที่โตมันก็ไม่พอกับการให้บริการทั่วประเทศ ท่านรัฐมนตรีชวน หลีกภัย ก็รู้ถึงปัญหานี้ ท่านถึงกับให้ข้อเสนอแนะว่า บางทีอาจจะขอครูซึ่งสมัครใจจะทำงานด้านนี้มาช่วยทำงานห้องสมุดประชาชน

วารสารห้องสมุด : ไม่ทราบว่าเป็นอย่างไรบ้างครับ

๑. เราต้องชี้แจงให้ผู้ที่เกี่ยวข้องเข้าใจ

๒. เราต้องพิสูจน์ตัวเราเองว่า มันคุ้ม มันจำเป็น เช่น พาไปดูห้องสมุดประชาชนที่มีการบริการสูง มีผู้ใช้ห้องสมุดเป็นจำนวนมาก อย่างที่เชียงใหม่ ผมก็พาเจ้าหน้าที่ไปคุยบ่อย

วารสารห้องสมุด : ห้องสมุดประชาชนบางแห่งทำงานหนักมาก ยิ่งทางมหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราชจัดตั้ง มุม มสธ. ภายในห้องสมุดประชาชนด้วยแล้ว เจ้าหน้าที่ห้องสมุดก็ทำงานมากยิ่งขึ้น

ดร. โกวิท : ครับ หนักมาก และก็น่าสงสาร
เจ้าหน้าที่พวกนี้เงินเดือนก็น้อย

วารสารห้องสมุด : ขอเรียนถามถึงเรื่องที่
อ่านหนังสือพิมพ์ประจำหมู่บ้านว่า
เกี่ยวกับทางการศึกษา นอกโรง-
เรียนได้จัดทำไปถึงไหนแล้วครับ

ดร. โกวิท : เกี่ยวกับเราสามารถส่งเสริมให้
ประชาชนได้จัดตั้งที่อ่านหนังสือ
พิมพ์ประจำหมู่บ้านได้ถึง ๑๒,๐๐๐
แห่ง เกี่ยวกับพอมีการรณรงค์ให้
ประชาชนรู้หนังสือตามนโยบาย
ของรัฐบาล ก็มีหลักการว่า เมื่อ
รณรงค์ให้ประชาชนให้รู้หนังสือ
ได้ซึ่งตอนแรกเราก็เป็นห่วงว่าจะ
ทำไม่ได้ ขณะนี้เราก็ทำได้ มีราย
งานว่า จังหวัดต่าง ๆ ๑๘ จังหวัด
จำนวนผู้ไม่รู้หนังสือ ๔ แสนกว่า
คน สามารถจับคู่กันได้แล้วแสน
กว่าคน เดือนหน้าก็จะมีรายงาน
เข้ามาว่าอาจจะจับคู่ได้ถึงสองแสน
คน ผมเข้าใจว่าภายในปีหน้าก็
คงจะมีผู้รู้หนังสือถึง ๔ แสนคน
เป็นแน่ ปีต่อไปจะเพิ่มศูนย์การ
ศึกษานอกโรงเรียนเป็น ๕๘ จัง-
หวัค คาดว่าจะสามารถลดอัตร

ผู้ไม่รู้หนังสือได้เป็นล้านคน เมื่อ
คนรู้หนังสือเพิ่มมากขึ้น ก็จะได้
อธิบายได้ว่า คนที่ช่วยกันสอนให้
คนไม่ลืมหนังสือได้นั้นจำเป็นต้อง
มีหนังสือให้เขาอ่าน หนังสือที่จะ
มีให้เขาก็น่าจะขึ้นอยู่กับวิธีของเขา
ว่าจะซื้อเอง หรือ ห้องสมุดประ-
ชาชนจะให้สมทบ

วารสารห้องสมุด : เวลานี้ทางการศึกษา
นอกโรงเรียนได้ช่วยเหลือทางค่าน
งบประมาณอย่างไรบ้างครับต่อที่
อ่านหนังสือพิมพ์ประจำหมู่บ้าน
๑ แห่ง

ดร. โกวิท : ขณะนี้เราช่วยซื้อหนังสือพิมพ์
ให้แห่งละ ๒ ฉบับต่อวัน และ
ช่วยส่งหนังสือพิมพ์ปิดฝาผนึก
และหนังสือต่าง ๆ ไปให้ ตอนนนี้
เราส่งรายชื่อที่อ่านหนังสือพิมพ์
ประจำหมู่บ้านไปให้กระทรวง
มหาดไทย กระทรวงสาธารณสุข
มหาวิทยาลัยต่าง ๆ รวมทั้งกระ-
ทรวงเกษตรและสหกรณ์ว่า หาก
มีการพิมพ์เอกสารอะไรเผยแพร่ก็
ช่วยจัดส่งเอกสารต่าง ๆ ไปให้ที่
อ่านหนังสือพิมพ์ประจำหมู่บ้าน
เหล่านั้นด้วย

วารสารห้องสมุด : พอพูดถึงหนังสือบริจาค **ดร. โกวิท :** เราส่งผ่านศูนย์การศึกษานอกโรงเรียน โดยให้ศูนย์เป็นผู้คัดเลือกส่งไปให้อ่านหนังสือพิมพ์ประจำหมู่บ้านอีกทีหนึ่ง

ผมขอเรียนตามท่านอธิบดีว่า เมื่อทางกรมได้รับบริจาคหนังสือจากที่ต่าง ๆ แล้ว ทางกรมมีนโยบายในการที่จะจัดสรรหนังสือที่ได้รับบริจาคอย่างไรครับ

ดร. โกวิท : ขณะนี้เราก็มีหลักการคัดเลือกหนังสืออยู่ครับ ว่าหนังสือชนิดใดเหมาะสมสำหรับห้องสมุดประชาชน หนังสือบางเล่มก็ไม่เหมาะสมสำหรับให้บริการในห้องสมุดประชาชน

เช่น ตำราภาษาอังกฤษซึ่งเกี่ยวกับการแพทย์ แต่จริง ๆ แล้วถ้าเขาบริจาคให้มา เราก็ส่งไปให้ห้องสมุดประชาชนต่าง ๆ จึงเห็นได้ว่า ถ้าส่งไปให้อ่านหนังสือพิมพ์ประจำหมู่บ้านก็ไม่จำเป็น เราก็จำเป็นต้องส่งไปที่ที่เหมาะสมกว่า

วารสารห้องสมุด : วิธีการส่งหนังสือที่ได้รับจากการบริจาค ทางกรมส่งตรงไปยังให้อ่านหนังสือประจำหมู่บ้าน หรือส่งผ่านศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนก่อนครับ

ดร. โกวิท : มีการบริการการอ่านหนังสือโดยใช้รถเคลื่อนที่ซึ่งกองการศึกษาผู้ใหญ่เคยทำมาแล้ว ไม่ทราบว่าการศึกษานอกโรงเรียนจะรื้อฟื้นการให้บริการด้วยรถเคลื่อนที่อีกไหมครับ

ดร. โกวิท : มีครับ เราคิดจะทำ แต่ขณะนี้ยังทำไม่ได้ เราไม่มีรถเคลื่อนที่ของศูนย์วิวัฒน์เพื่อการศึกษา จัดแสดงนิทรรศการการศึกษาอยู่แล้ว แต่รถเคลื่อนที่เพื่อบริการการอ่านเป็นห้องสมุดเคลื่อนที่คงจะทำได้ลำบาก เพราะงบประมาณไม่มี และต่อรองในเรื่องนี้ก็คงลำบาก ผู้ที่จัดสรรเรื่องงบประมาณยังมีความเชื่อว่า คนไทยไม่มีนิสัยรักการอ่านหนังสือ ก็เลยไม่ทุ่มเทงบประมาณมาให้ทางบ้านนี้ ไม่ลงทุนให้ในเรื่องนี้ แต่ผมคิดว่าสภาพการณ์ในเรื่องนี้ดีขึ้น มีคนพยายามช่วยกันหลายฝ่าย มีการ

จัดตั้งมูลนิธิ เช่น มูลนิธิส่งเสริมหนังสือดีสำหรับชนบททำนองนี้แหละครับมากมาย

วารสารห้องสมุด : บริการการอ่านด้วยเรือเคลื่อนที่ซึ่งเคยให้บริการที่จังหวัดอยุธยา ไม่ทราบว่าเดี๋ยวนี้ยังดำเนินการอยู่หรือเปล่าครับ

ดร. โกวิท : ครับ เดิวนั้นกำลังลงมือทำอยู่ เคยหยุดไปเมื่อ ๒-๓ ปีที่แล้ว เพราะได้ประโยชน์น้อย แต่เรามาศึกษาว่าถ้าเราทำอย่างจริงจังจะได้ประโยชน์มาก เราก็เพิ่งลงมือในเรื่องนี้

วารสารห้องสมุด : ขณะนี้มีประมาณกี่ลำครับที่ให้บริการอยู่ครับ

ดร. โกวิท : มีอยู่ ๓ ลำ

วารสารห้องสมุด : แสดงว่าประชาชนยินดีใช้บริการอย่างเต็มที่ ถ้าหากทางกรมมีการให้บริการในหลายๆรูปแบบใช้ไหมครับ

ดร. โกวิท : ครับ เดิวนั้นประชาชนตื่นตัวกันมาก สภาพห้องสมุดก็จะดีขึ้นงบประมาณที่ทางกรมได้ไม่ทันกับความต้องการของประชาชนที่ต้องการให้สร้างห้องสมุด ชาวบ้าน

เขามีเงินสมทบให้กับทางราชการที่จะก่อสร้างอาคารห้องสมุดประชาชน แต่เราไม่สามารถจัดหาเงินมาสมทบกับชาวบ้านได้ ซึ่งผู้ใหญ่น่าจะมาพิจารณาในเรื่องนี้

วารสารห้องสมุด : ห้องสมุดประชาชนในจังหวัดต่างๆ เป็นที่ให้บริการของคนทุกระดับในปัจจุบันนะครับนักเรียนจากโรงเรียนต่างๆ มาใช้บริการมาก ไม่ทราบว่าห้องสมุดประชาชนจะมีบทบาทต่อห้องสมุดโรงเรียนอย่างไรบ้างครับ

ดร. โกวิท : เป็นเรื่องที่น่าสนใจในเรื่องการบริการครับ บรรณารักษ์ต้องรับภาระหนัก หนังสือที่จะให้บริการก็ยังน้อยอยู่ ถ้าหากจะหมุนเวียนไปช่วยห้องสมุดโรงเรียน หนังสือที่มีอยู่น้อยอยู่แล้วก็ยิ่งเหลือน้อยอยู่ ชาวบ้านที่มาใช้บริการที่ห้องสมุดประชาชนก็จะมีอะไรอ่าน ผู้ที่จะมาประเมินผลการดำเนินงานของบรรณารักษ์ เมื่อมาตรวจสอบสภาพห้องสมุดประชาชนไม่เห็นหนังสือมาก ไม่เห็นผู้ใช้ห้องสมุดก็กล่าวหาว่า บรรณารักษ์ไม่ทำงาน

ไม่สนใจ ก็เลยเกิดปัญหาลุกโซ่ตามกันไปหมด รูปแบบการให้บริการหมุนเวียนหนังสือ แม้ทำในที่ใดนอกเหนือไปจากห้องสมุดประชาชน ก็ถือว่าถึงประชาชนเหมือนกัน

วารสารห้องสมุด : ขณะนี้ผู้ที่เกี่ยวข้องกับวิชาชีพบรรณารักษศาสตร์ กำลังคอยความหวังที่จะมีพระราชบัญญัติห้องสมุดออกใช้ในประเทศไทย เหมือนกับประเทศที่เจริญแล้ว ไม่ทราบของท่านอธิบดีมีความเห็นในเรื่องกฎหมายห้องสมุดอย่างไรครับ

ดร. โกวิท : ผมมีความเห็นใจรัฐบาลในการที่จะออกกฎหมาย เพราะถ้ามีกฎหมายก็ต้องทำให้ได้ตามนั้น ผมในฐานะที่เป็นส่วนหนึ่งของรัฐบาล ผมมีความเห็นว่า เราควรเริ่มต้นที่การพัฒนา เมื่อครั้งผมเป็นผู้อำนวยการกองการศึกษาผู้ใหญ่ได้รับงบประมาณเพื่อบริหารงานห้องสมุดประชาชนทั่วประเทศประมาณ ๗ แสนบาท ขณะนี้ได้ ๕๐ ล้านบาท ภายในระยะเวลาไม่ถึง ๒๐ ปี พูดยังไงๆ แล้วอัตรา

การเพิ่มสูงมากทีเดียว แทบไม่น่าเชื่อ แม้กระนั้นก็ยังไม่ทันใจ เหตุที่ไม่ทันใจ เพราะเมื่อก่อนนั้นเราไม่มีอะไร เพราะฉะนั้นเราก็ต้องพยายามช่วยกันอธิบายในเรื่องนี้ตามความคิดของผมนะครับ ความก้าวหน้าในด้านห้องสมุดประชาชนมีมากจนไม่อาจต้องใช้กฎหมายห้องสมุด เช่น บางคนเคยกล่าวว่าการแก้ไขคนไม่รู้หนังสือต้องใช้กฎหมายบังคับ แต่ถ้าเราสนใจในการแก้ไขปัญหานี้ เราก็ทำได้โดยไม่ต้องใช้กฎหมาย ในเรื่องห้องสมุดก็เช่นเดียวกัน ความจำเป็นมันเกิดขึ้นแล้ว ท่านนายกรัฐมนตรีเคยกล่าวว่ารณรงค์ให้คนรู้หนังสือแล้ว ถ้าไม่ให้เสียแรงเปล่าก็ต้องรณรงค์ต่อในเรื่องการอ่านหนังสือว่าอ่านหนังสือเป็นแล้วหรือยัง แล้วจะอ่านอะไร นั่นก็คือต้องมีหนังสือให้ประชาชนอ่านด้วย ท่านก็ฝากไว้ เรื่องก็มีอยู่ว่ามันจะมาบังคับด้วยความจำเป็นเพราะลงทุนมานานแล้วก็ต้องลงทุนต่อไป ผมจึงคิดว่าถ้ากฎหมายห้องสมุดออก

มาไม่ได้ ผมก็ไม่เสียใจ แต่ผม
มั่นใจว่า เราทำได้โดยไม่ต้องใช้
กฎหมาย

วารสารห้องสมุด : ขอเรียนถามแนวความคิด
เห็นของท่านอธิบดีต่อการทำ
งานของบรรณารักษ์ห้องสมุดประ
ชาชนต่าง ๆ ด้วยครับว่า ท่าน
อธิบดีมีความคิดเห็นอย่างไรบ้าง
ครับ

ดร. โกวิท : ผมมี ๔ ประการครับ

ประการที่ ๑ บรรณารักษ์
ห้องสมุดประชาชนต่าง ๆ มีส่วน
ช่วยเหลือบ้านเมืองอย่างดี ขอให้
ภูมิใจต่อการทำงานที่ดีตลอด
เวลา

ประการที่ ๒ ขอให้ผู้ที่เกี่ยว
ข้องในวิชาชีพบรรณารักษศาสตร์
ออกไปเยี่ยม ตามทุกข์สุข และ
ให้กำลังใจ

ประการที่ ๓ ต้องช่วยกัน
อธิบายว่า ทำไมการทำงานของ
บรรณารักษ์จึงไม่เป็นไปตามใจที่
คิด มันเป็นปัญหาอะไรบ้าง

ประการที่ ๔ อาจจะมีบรรณา
รักษ์บางคนไม่มีความก้าวหน้าทาง

ด้านวิชาชีพ เพราะเริ่มต้นโดยไม่
มีวุฒิ เป็นลูกจ้าง บางท่านไม่มี
วุฒิก็จะมีวุฒิต่อไป คนรุ่นหลัง
มากก็จะมาเป็นผู้บังคับบัญชา อาจ
จะน้อยเนื้อต่ำใจ ก็ขอให้เข้าใจว่า
ทางกรมไม่อาจจะช่วยเหลือได้
บางคนจะเสียกำลังใจ

วารสารห้องสมุด : แล้วทางกรมจะมีวิธีการ
ช่วยเหลืออย่างไรครับ ในกรณีที่
ลูกจ้างเกิดมีวุฒิขึ้นมารับ

ดร. โกวิท : ถ้าอย่างนั้นเราช่วยกันที่ครับ
ช่วยบรรจุเป็นข้าราชการครูได้เลย
ตามกฎหมายถ้ามีวุฒิมาก แต่ถ้า
ไม่มีวุฒิ เก่งแต่งาน ทางกรมก็
อาจช่วยเหลืออะไรไม่ได้

วารสารห้องสมุด : บรรณารักษ์ห้องสมุด
ประชาชนต่าง ๆ ขณะนี้ขึ้นอยู่กับ
ศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนหมค
แล้วหรือยังครับ

ดร. โกวิท : ยังครับ ศูนย์ไหนมีแล้ว บรร
ณารักษ์ก็ขึ้นอยู่กับศูนย์นั้น ทาง
จังหวัดก็ยังคงช่วยดูแลอยู่

วารสารห้องสมุด : ทางกรมคิดว่าจะจัดตั้ง
ศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนให้
ครบทุกจังหวัดในปีไหนครับ

ดร. โกวิท : ขณะนี้มี ๕๓ ศูนย์ เข้าใจว่า
ปี ๒๕๒๙ คงจะสร้างครบหมดทุก
ศูนย์ ปี ๒๕๒๗ ได้ ๑๐ ศูนย์ ปี
๒๕๒๘ ได้ ๑๐ ศูนย์ ก็คงครบ
แหละครับในปี ๒๕๒๙

วารสารห้องสมุด : ขณะนี้เห็นทางกรมการ
ศึกษานอกโรงเรียนนรณรงค์การจัด
ตั้งห้องสมุดประชาชนระดับจังหวัด
และระดับอำเภอ ไม่ทราบว่าระดับ
ตำบล ทางกรมยังสนับสนุนการจัด
ตั้งห้องสมุดอยู่อีกหรือเปล่าครับ

ดร. โกวิท : คืออย่างนี้ครับ เราตกลงว่าจะ
สนับสนุนถึงระดับอำเภอ หลังจาก
นั้นเราจะส่งเสริมการจัดตั้งที่อ่าน

หนังสือพิมพ์ประจำหมู่บ้าน จัด
ระดับตำบลไป ผมได้ทราบว่า
ทางกรมการพัฒนาชุมชน กระ
ทรวงมหาดไทย ต้องการให้มีห้อง
สมุดประชาชนตำบล ซึ่งกรมการ
พัฒนาชุมชนจะจัดทำ ผมก็ว่าดี
เป็นการทำงานร่วมกัน และอาจจะ
ยกที่อ่านหนังสือประจำหมู่บ้านให้
ช่วยจัดทำ ผมพยายามติดตามมาก
ในเรื่องนี้ ประชาชนให้ความสนใจ
มากในการจัดตั้งที่อ่านหนังสือ
ประจำหมู่บ้าน บางท้องที่มี
มากกว่า ๑ แห่ง ซึ่งผมก็ดีใจ

สภาพการดำเนินงานห้องสมุดประชาชน

ของ

กรมการศึกษานอกโรงเรียนในปัจจุบัน

โดย จุมพจน์ วนิชกุล*

ห้องสมุดประชาชนตามความหมายและหน้าที่โดยทั่วไป คือ ห้องสมุดที่จัดตั้งขึ้นเพื่อให้บริการในด้านหนังสือและวัสดุ ความรู้ อื่น ๆ แก่ประชาชนโดยไม่ต้องเสียค่าบำรุง เป็นการให้บริการที่สอดคล้องกับความต้องการของชุมชนแต่ละแห่ง ช่วยยกระดับชีวิตและสติปัญญา ทำให้เป็นพลเมืองดี มีความรับผิดชอบ ห้องสมุดประชาชนจะต้องให้บริการแก่คนไม่จำกัด เพศ วัย ระดับความรู้ และเชื้อชาติ ศาสนา^๑ ในประเทศที่เจริญแล้ว รัฐบาลจะจัดเงินมาสนับสนุนการดำเนินงานของห้องสมุดประชาชน

ห้องสมุดประชาชนจึงเท่ากับเป็นสถาบันการศึกษาสำหรับชุมชน เป็นมหาวิทยาลัย

ชาวบ้านที่แท้จริง เพียงแต่บรรณารักษ์จะหาวิธีการอย่างไรในการให้การศึกษาแก่ชุมชนเท่านั้น

วิวัฒนาการห้องสมุดประชาชนในประเทศไทย เริ่มเป็นรูปเป็นร่างในสมัยกรุงศรีอยุธยา มีการจัดตั้งสถานที่เก็บรักษาหนังสือ ตำรา และจดหมายเหตุราชการบ้านเมือง โดยพบหลักฐานว่า ประเทศไทยเริ่มมีห้องสมุดในรัชสมัยของสมเด็จพระนารายณ์มหาราชแห่งกรุงศรีอยุธยา ทรงให้รวบรวมเอกสารจดหมายเหตุของโปรดออกจนพระราชพงศาวดารไว้ที่หอหนังสือ หรือที่เรียกกันทั่วไปว่าหอหลวง ซึ่งตั้งอยู่ในพระราชวัง แต่ก็ไม่มีการจัดตั้งห้องสมุด หรือสถานที่เก็บรักษาหนังสืออื่นใด

* หัวหน้าแผนกหอสมุด วิทยาลัยครูกาญจนบุรี และอาจารย์ประจำภาควิชาบรรณารักษศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์ และสังคมศาสตร์ วิทยาลัยครูกาญจนบุรี

^๑ สุทธิลักษณ์ อัมพันวงศ์, บรรณารักษศาสตร์ภูมิหลัง (กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๒๑), หน้า ๑๘.

ทั้งที่ในสมัยกรุงศรีอยุธยา มีหลายยุค หลายสมัย มีวรรณกรรมเฟื่องฟูและมีการติดต่อกับต่างประเทศที่เจริญก้าวหน้าด้านวิทยาการ จึงสันนิษฐานว่า นอกจากหอหลวงในพระราชวังแล้ว น่าจะมีการเก็บรักษาหนังสือและใบลานไว้ตามวัด ณ สถานที่ซึ่งเรียกว่า หอไตร โดยเป็นแหล่งรวบรวมคัมภีร์และใบลานประจำวัด เพื่อเป็นแหล่งศึกษาเล่าเรียนของพระเถร และกุลบุตรในสมัยนั้นอันเป็นธรรมเนียมที่ได้ปฏิบัติสืบมาจนถึงสมัยกรุงรัตนโกสินทร์

กิจการห้องสมุดประชาชนในประเทศไทย จึงมีวิวัฒนาการคล้ายๆ กับกิจการห้องสมุดประชาชนในต่างประเทศ โดยเฉพาะในทวีปยุโรป ที่ส่วนใหญ่ห้องสมุดวัดและห้องสมุดในพระราชวัง มีบทบาทต่อการรวบรวมหนังสือสำหรับให้บุคคลบางกลุ่ม เช่น พระนักบวช พระมหากษัตริย์ และขุนนาง เป็นต้น ได้ทำการศึกษาศิลปวิทยาการเป็นการเฉพาะตัวเท่านั้น การให้บริการของห้องสมุดจึงอยู่ในวงแคบ เพราะประชาชนไม่มีโอกาสได้ค้นคว้าหาความรู้ร่วมกันได้เลย

ครั้งเมื่อมีการปฏิสังขรณ์วัดโพธาราม ซึ่งเป็นวัดเก่าสมัยกรุงศรีอยุธยาเป็นราชธานี

และมีที่ตั้งอยู่ติดกับพระบรมมหาราชวังในราว พ.ศ. ๒๓๓๒ โดยพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ทำให้มีวัดใหม่เกิดขึ้นนามว่า วัดพระเชตุพนวิมลมังคลารามราชวรมหาวิหาร วัดนี้เองเป็นจุดเริ่มต้นของกิจการห้องสมุดประชาชนในประเทศไทย ทั้งนี้เพราะในการปฏิสังขรณ์ ในสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว เมื่อ พ.ศ. ๒๓๗๕ มีการจัดทำแผ่นศิลาจารึก แบบแผนคำประพันธ์ ตำรายาและการแพทย์แผนโบราณติดไว้ตามเสาระเบียง และศาลารายและสร้างรูปหล่อฤาษีคัตถน กระถางปลูกต้นยา ภาพจากวรรณคดีชาดก และภาพพุทธประวัติไว้ที่ผนังในพระวิหารอีกด้วย

พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีพระราชประสงค์ให้วัดพระเชตุพนวิมลมังคลารามเป็นแหล่งเล่าเรียนวิชาความรู้ของประชาชนโดยไม่เลือกชั้น บรรดาศักดิ์ วัตถุประสงค์ข้อนี้ตรงกับวัตถุประสงค์ของห้องสมุดประชาชน ดังนั้น วงการห้องสมุดของประเทศไทยจึงยกย่องให้วัดพระเชตุพนวิมลมังคลารามเป็นห้องสมุดประชาชนแห่งแรกของประเทศไทย^๑

^๑ รำเกียรติ กุลสมบุรณ์, วัดพระเชตุพนฯ ห้องสมุดประชาชนแห่งแรกในประเทศไทย (พระนคร : แผนกวิชาบรรณารักษศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๐๘), หน้า ๒๓.

ภายหลังจากพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงเล็งเห็นความสำคัญของการศึกษา และได้ทรงปฏิรูประบบการศึกษาไทย ซึ่งแต่เดิมจำกัดอยู่เพียงภายในวัด และให้สิทธิเฉพาะเจ้านายชั้นสูง ขุนนาง ข้าราชการ การบริพาร มาเป็นทางการระบบโรงเรียน ที่ให้สิทธิในการศึกษาแก่ประชาชนอย่างเท่าเทียมกัน กิจกรรมห้องสมุดประชาชนได้รับการดูแลเอาใจใส่ มีการจัดตั้งห้องสมุดประชาชนเพิ่มขึ้นนับแต่บัดนั้นมา

กิจกรรมห้องสมุดประชาชนในยุคแรกๆ ดำเนินการโดยแผนกห้องสมุดของกรมศึกษาธิการ หรือ กระทรวงศึกษาธิการ ในปัจจุบัน ในครั้งแรกได้จัดตั้งห้องอ่านหนังสือสำหรับประชาชนขึ้นสามแห่ง คือที่โรงเรียนวัดสุทัศน์ โรงเรียนวัดสามจีนใต้ และโรงเรียนวัดประยูรวงศาวาสในปี พ.ศ. ๒๔๕๙ ต่อมาได้ขยายกิจการไปยังชนบท โดยในปี พ.ศ. ๒๔๖๑ มีการจัดตั้งห้องอ่านหนังสือสำหรับประชาชนที่จังหวัดสงขลา ชัยภูมิ และบุรีรัมย์

ห้องอ่านหนังสือสำหรับประชาชน หรือ ห้องสมุดประชาชนของกระทรวงศึกษาธิการ ระยะแรกได้สิ้นสุดลงเมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๑ เพราะ

หลังจากนี้ไม่ปรากฏรายงานที่เกี่ยวกับห้องอ่านหนังสือสำหรับประชาชนอีกเลย^๒

การให้บริการการอ่านหนังสือในสภาพห้องอ่านหนังสือสำหรับประชาชนได้รับความสนใจจากประชาชนมากและมีผู้บริจาคหนังสือให้อยู่เสมอๆ แต่มีอุปสรรคทางด้านการเงิน และสถานที่ทำให้ไม่สามารถจัดห้องอ่านหนังสือสำหรับประชาชนให้เกิดขึ้นได้

ปี พ.ศ. ๒๔๘๓ กระทรวงศึกษาธิการ จัดตั้งกองการศึกษาผู้ใหญ่ สังกัดสำนักงานปลัดกระทรวงศึกษาธิการ ซึ่งปัจจุบัน สังกัดกรมการศึกษานอกโรงเรียน รัฐบาลในสมัยนั้นมีนโยบายที่จะจัดการศึกษาผู้ใหญ่ให้เป็นไปอย่างกว้างขวางจึงได้วาง นโยบายให้จังหวัดต่างๆ เริ่มจัดตั้งห้องสมุดประชาชนระยะที่ ๒ ในปี พ.ศ. ๒๔๘๕ โดยมอบหมายให้กระทรวงศึกษาธิการและกระทรวงมหาดไทยร่วมมือกันดำเนินการในการจัดตั้งห้องสมุดประชาชนมีวัตถุประสงค์เพื่อให้ประชาชนได้มีโอกาสศึกษาหาความรู้จากหนังสือในห้องสมุด เพื่อปลูกฝังนิสัยรักการอ่าน และเพื่อเป็นที่เผยแพร่วัฒนธรรมและความบันเทิงสำหรับประชาชน

กระทรวงศึกษาธิการได้จำแนกห้องสมุดประชาชนออกเป็น ๓ ประเภท คือ

^๒ ห้องสมุดประชาชนในประเทศไทย
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๐), หน้า ๑๔.

(กรุงเทพมหานคร : แผนกวิชาบรรณารักษศาสตร์

๑. ห้องสมุดประชาชนจังหวัด ตั้งอยู่ในเขตอำเภอขึ้นตรงต่อจังหวัด มีหน้าที่ให้บริการแก่ประชาชน ณ ที่ตั้งจังหวัดและเป็นศูนย์กลางหมุนเวียนหนังสือและวัสดุภายในจังหวัด

๒. ห้องสมุดประชาชนอำเภอ ตั้งอยู่ในอำเภอ เป็นสาขาของห้องสมุดประชาชนจังหวัด มีหน้าที่ให้บริการแก่ประชาชน ณ ที่ตั้งอำเภอ และอาจหมุนเวียนหนังสือและวัสดุถึงประชาชนในชนบทด้วย

๓. ห้องสมุดเคลื่อนที่ ขึ้นอยู่กับห้องสมุดประชาชนจังหวัดหรือกระทรวงศึกษาธิการ มีหน้าที่นำหนังสือและวัสดุจากห้องสมุดประชาชนจังหวัดหรือกระทรวงศึกษาธิการไปให้ห้องสมุดประชาชนอำเภอหรือจังหวัดแล้วแต่กรณี และถึงมือประชาชนในชนบท

อย่างไรก็ดี กิจการห้องสมุดประชาชนของกระทรวงศึกษาธิการยังคงดำเนินงานไปไม่สะดวกเท่าที่ควร เนื่องจากกองการศึกษาผู้ใหญ่ ปัจจุบันเป็นกองปฏิบัติการกรมการศึกษานอกโรงเรียนได้รับเงินงบประมาณจำกัด เมื่อเทียบกับปริมาณการดำเนินงานห้องสมุดประชาชนทั้งสิ้นรวม ๓๖๑ แห่งทั่วประเทศ

ห้องสมุดประชาชนระดับจังหวัดเกือบทุกจังหวัดในประเทศไทยยังประสบกับปัญ-

หาการดำเนินงานห้องสมุดในทุกๆ ด้านตั้งแต่เรื่องอาคาร สถานที่ บุคลากร ไปจนถึงการให้บริการหนังสือและสิ่งตีพิมพ์อื่น ๆ ภายในห้องสมุด สาเหตุที่สำคัญที่สุดขึ้นอยู่กับงบประมาณที่ได้รับจัดสรรในแต่ละปี เพราะห้องสมุดแต่ละแห่งได้รับงบประมาณน้อยมากเมื่อเปรียบเทียบกับความจำเป็นในการพัฒนาคน เพราะจุดมุ่งหมายที่สำคัญในการพัฒนาประเทศ มีจุดมุ่งหมายหลักในการขจัดปัญหา ๓ ประการ ได้แก่ ความโง่เขลา ความหิวโหย และความยากจน

วิธีการขจัดความโง่เขลา คือ การสนับสนุนระบบห้องสมุดของชาติ ตั้งแต่ หอสมุดแห่งชาติ ไปจนกระทั่ง ห้องสมุดประชาชน จัดสรรงบประมาณให้ได้สัดส่วนกับประชากรเท่าที่เป็นอยู่ในปัจจุบันนี้ รัฐบาลยังไม่ได้คำนึงถึงความสำคัญของวิธีการขจัดความโง่เขลาอย่างแท้จริง เพราะรัฐบาลยังมีภาระหน้าที่ในการจัดสรรงบประมาณส่วนใหญ่ทางด้านความมั่นคงของชาติตลอดจนการทหารต่างๆ

ห้องสมุดประชาชนสามารถให้บริการต่างๆ เพื่อขจัดความโง่เขลาได้อย่างดี นอกจากนั้นยังสามารถขจัดปัญหาในด้านความหิวโหย และความยากจนของคนในท้องถิ่นได้อีก

ด้วยโดยการวางแผนนโยบายในการบริการท้องถิ่นอย่างมีระบบ กล่าวคือ การให้บริการความรู้จากการให้อ่านหนังสือทุกชนิดที่มีอยู่ภายในห้องสมุดประชาชนเป็นการช่วยขจัดความโง่เขลาโดยตรง ส่วนการขจัดความทวิโง่และความยากจนเป็นหน้าที่ของห้องสมุดประชาชนจะต้องนำตัวเองเข้าหาชาวบ้านโดยตรง

ประชาชนในท้องถิ่นกันดารไม่สามารถเดินทางมาใช้บริการห้องสมุด ไม่ทราบคำแนะนำจากห้องสมุดในเรื่องต่างๆ ทางห้องสมุดประชาชนจึงควรถือเป็นนโยบายปฏิบัติงานระยะสั้น หรือระยะยาวในการให้บริการสู่ชนบท โดยการเตรียมข้อมูลเกี่ยวกับคำแนะนำในการประกอบอาชีพให้คำแนะนำในการดำรงชีวิต โดยตีพิมพ์เอกสารแนะนำอาชีพที่พึงจัดทำได้ในชนบท ร่วมมือกับฝ่ายปกครอง หรือหน่วยงานราชการต่างๆ ในการประสานงานกันเพื่อให้บริการ ประชาชนในชนบทย่อมมีโอกาสที่จะเรียนรู้จากการให้บริการดังกล่าวของห้องสมุด และจะเป็นแรงผลักดันกล้าขอบริการต่างๆ ทั้งจากห้องสมุดประชาชนเองและจากหน่วยราชการอื่นๆ เป็นการสร้างความสัมพันธ์

พันธะระหว่างชาวบ้านและหน่วยงานราชการได้ประการหนึ่ง

การให้บริการชุมชนในท้องถิ่น สามารถดำเนินการได้ในห้องสมุดประชาชนขนาดใหญ่ที่มีความพร้อม เพียงแต่รัฐบาลให้ความสนใจในการจัดสรรงบประมาณ เช่นเกี่ยวกับการจัดสรรงบประมาณในเรื่องของเงินผัน เพียงแต่เจียดมาให้เพียงเล็กน้อย ประชาชนย่อมได้รับบริการจากห้องสมุดได้เป็นอย่างดี เป็นการสนับสนุนและสร้างทรัพยากรคนที่มีความสำคัญต่อประเทศชาติในอนาคต

มีการศึกษาและวิจัยเกี่ยวกับปัญหาในการดำเนินงานห้องสมุดประชาชนในประเทศไทยมากมายเรื่อง มีทั้งการกระตุ้นเตือนให้ผู้ที่เกี่ยวข้องช่วยกันแก้ไขปัญหาต่างๆ รายงานการวิจัยที่สะท้อนปัญหาการดำเนินงานห้องสมุดประชาชนเล่มที่สำคัญๆ ได้แก่ วิทยานิพนธ์ เรื่องปัญหาห้องสมุดประชาชนในประเทศไทย โดย สมบูรณ์ ภู่อล้า^๑ วิทยานิพนธ์ เรื่องการสำรวจความคิดเห็นของประชาชนต่อบริการห้องสมุดประชาชนระดับจังหวัดสังกัดกระทรวงศึกษาธิการในภาคเหนือของประเทศ

^๑ สมบูรณ์ ภู่อล้า “ปัญหาห้องสมุดประชาชนในประเทศไทย” (วิทยานิพนธ์ปริญญาโท สาขาบรรณารักษศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๐๔)

ไทย โดย บุปผา เจริญทรัพย์^๑ วิทยานิพนธ์ เรื่อง การสำรวจความคิดเห็นของประชาชน ต่อบริการห้องสมุดประชาชนระดับจังหวัด สังกัดกระทรวงศึกษาธิการ ในภาคกลางตอนบนของประเทศไทย โดย พชรินทร์ ชันทอง^๒ วิทยานิพนธ์ เรื่อง การสำรวจความคิดเห็นของประชาชนต่อบริการห้องสมุดประชาชนระดับจังหวัด สังกัดกระทรวงศึกษาธิการ ในภาคกลางตอนล่าง โดย อุบล รอดเยี่ยม^๓ วิทยานิพนธ์ เรื่อง การสำรวจความคิดเห็นของประชาชนต่อบริการห้องสมุดประชาชนระดับจังหวัด สังกัดกระทรวงศึกษาธิการ ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทย โดย เป็นต้น

สุนิตย์ เย็นสบาย^๔ และ วิทยานิพนธ์ เรื่อง การสำรวจความคิดเห็นของประชาชนต่อบริการห้องสมุดประชาชนระดับจังหวัด สังกัดกระทรวงศึกษาธิการ ในภาคใต้ของประเทศไทย โดย สุภาพร นาทีกาญจนกุล^๕ วิทยานิพนธ์ ดังกล่าว ได้ทำการศึกษาค้นคว้าวิจัยระหว่าง พ.ศ. ๒๕๑๘-๒๕๑๙ นอกจากนี้หน่วยงานทางราชการที่เกี่ยวข้องก็ได้ทำรายงานการดำเนินงานห้องสมุดประชาชนในภาคต่าง ๆ เช่น ศูนย์ การศึกษานอกโรงเรียนภาคกลาง ได้พิมพ์ หนังสือ เรื่อง รายงานการติดตามผลและประเมินผลการดำเนินงานห้องสมุดประชาชน^๖

^๑ บุปผา เจริญทรัพย์, "การสำรวจความคิดเห็นของประชาชนต่อบริการห้องสมุดประชาชนระดับจังหวัด สังกัดกระทรวงศึกษาธิการ ในภาคเหนือของประเทศไทย" (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารการศึกษา แผนกวิชา บริหารการศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๑๕)

^๒ พชรินทร์ ชันทอง, "การสำรวจความคิดเห็นของประชาชนต่อบริการห้องสมุดประชาชนระดับจังหวัด สังกัดกระทรวงศึกษาธิการ ในภาคกลางตอนบนของประเทศไทย" (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารการศึกษา แผนกวิชา บริหารการศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๑๕)

^๓ อุบล รอดเยี่ยม, "การสำรวจความคิดเห็นของประชาชนต่อบริการห้องสมุดประชาชนระดับจังหวัด สังกัดกระทรวงศึกษาธิการ ในภาคกลางตอนล่างของประเทศไทย" (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารการศึกษา แผนกวิชา บริหารการศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๑๕)

^๔ สุนิตย์ เย็นสบาย, "การสำรวจความคิดเห็นของประชาชนต่อบริการห้องสมุดประชาชนระดับจังหวัด สังกัดกระทรวงศึกษาธิการ ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทย" (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารการศึกษา แผนกวิชา บริหารการศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๑๕)

^๕ สุภาพร นาทีกาญจนกุล, "การสำรวจความคิดเห็นของประชาชนต่อบริการห้องสมุดประชาชนระดับจังหวัด สังกัดกระทรวงศึกษาธิการ ในภาคใต้ของประเทศไทย" (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารการศึกษา แผนกวิชา บริหารการศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๑๕)

^๖ กระทรวงศึกษาธิการ กรมการศึกษานอกโรงเรียน, รายงานการติดตามผลและประเมินผลการดำเนินงานห้องสมุดประชาชน (ราชบุรี : ธรรมรักษ์การพิมพ์, ๒๕๒๕)

เพื่อให้ผู้อ่านได้ทราบถึงข้อมูลสถิติที่เป็นปัจจุบันของสภาพการดำเนินงานห้องสมุดประชาชนของกรมการศึกษานอกโรงเรียนผู้เขียนจึงได้ออกแบบสอบถามข้อมูลห้องสมุดประชาชนไปยังศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนทุกแห่ง ได้รับแบบสอบถามกลับคืนมาทั้งสิ้น ๑๑๐ แห่ง และเพื่อสะดวกต่อการศึกษาค้นคว้าได้แบ่งห้องสมุดประชาชนออกเป็น ๔ ภาค คือ กลุ่ม

ห้องสมุดประชาชนภาคกลาง กลุ่มห้องสมุดประชาชนภาคเหนือ กลุ่มห้องสมุดประชาชนภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และกลุ่มห้องสมุดประชาชนภาคใต้ ข้อมูลที่น่าเสนอเป็นข้อมูลดิบรวมทั้งสิ้น ๑๖ ตาราง ผู้อ่านคงจะได้พิจารณาถึงสภาพของห้องสมุดประชาชนในปัจจุบันได้เป็นอย่างดี

ข้อมูลสถิติห้องสมุดประชาชน

ตารางที่ ๑ ข้อมูลสภาพห้องสมุดประชาชนภาคกลางโดยทั่ว ๆ ไป

ชื่อห้องสมุด	จัดตั้ง ปี พ.ศ.	เนื้อที่ ห้องสมุด (ตร.ม.)	จำนวน บุคลากร	จำนวน สมาชิก ประจำ	จำนวนผู้ใช้ ห้องสมุด ต่อวัน	จำนวนผู้ยืม หนังสือ ต่อวัน	หมายเหตุ
สมุดประชาชน							
จ. กาญจนบุรี	๒๔๙๔	๔๐๐	๓	๔๙๐	๑๑๑	๑๑	
อ. ท่ามะกา	๒๕๒๒	๑๘๒	๒	๖๕๙	๑๐๐	๕๐	
อ. ไทรโยค	๒๕๐๖	๗๒	๑	๑๘	๒๕	๑๒	
ท. หนองขาว		๗๕	๑	๘๒	๖๐	๒๐	
สมุดประชาชน							
จ. ฉะเชิงเทรา	๒๕๑๕	๔๕๐	๔	๘๔๕	๓๕๐	๑๒๐	
อ. บางพระกง	๒๕๑๗		๑	๘๐	๔๐	๒๐	
อ. บางคล้า	๒๕๑๘	๑๙๒	๒	๙๔	๔๒	๒๐	
อ. บ้านโพธิ์	๒๕๒๒	๒๕๐	๑	๕๐	๓๐-๔๐	๑๐-๒๐	
อ. แกลงยาว	๒๕๒๓	๒๐๐	๒	๒๐	๑๕	๙	
อ. พนมสารคาม	๒๕๒๔	๒๕	๑	๒๐๐	๑๔๐	๒๕	
สมุดประชาชน							
จ. ชลบุรี	๒๔๙๖	๔๐๐	๓	๕๕๓	๑๒๙	๙๗	
อ. บางละมุง	๒๕๑๗	๘๐	๒	๑๐๐	๗๐	๘๐	
สมุดประชาชน							
จ. ชัยนาท	๒๔๙๓	๖๐	๒	๑๐๙	๓๐	๑๕	
อ. สรรพพยา	๒๕๐๕	๖๔	๑	๕๗๐	๓๕	๓๐	
อ. หันคา	๒๕๒๒		๒	๕๐๐	๓๐	๒๘	
สมุดประชาชน							
จ. นครนายก	๒๕๒๖	๘๔	๓	๑๕๑	๙๐	๒๕	
อ. ปากพลี		๔๘	๑		๒๐	๕	
อ. บ้านนา		๓๐	๑	๖๖	๓๕	๒๐	

ตารางที่ ๑ ข้อมูลสภาพห้องสมุดประชาชนภาคกลางโดยทั่ว ๆ ไป (ต่อ)

ชื่อห้องสมุด	จัดตั้ง ปี พ.ศ.	เนื้อที่ ห้องสมุด (ท.ร.ม.)	จำนวน บุคลากร	จำนวน สมาชิก ประจำ	จำนวนผู้ใช้ ห้องสมุด ต่อวัน	จำนวนผู้ยืม หนังสือ ต่อวัน	หมายเหตุ
ห้องสมุดประชาชน จ. นนทบุรี	๒๕๑๐	๙๐๐	๑	๗/๕	๒๑	๑๐	
อ. บางใหญ่							
อ. ปากเกร็ด	๒๕๑๕	๑๔๐	๔	๒๐๐๐	๒๕	๑๕	
ห้องสมุดประชาชน จ. เพชรบุรี	๒๔๙๔	๔๐๐	๓	๗/๘๕	๑๓๘	๘๙	
อ. บ้านลาด		๕๐	๑	๔๐	๑๘	๙	
อ. ท่ายาง	๒๕๒๕	๒๐๐	๒	๒๓๐	๓๐-๔๐	๒๐-๓๐	
อ. ชะอำ	๒๕๐๙	๑๐๐	๒	๑๒๐	๕๐	๑๕	
ห้องสมุดประชาชน จ. ระยอง	๒๕๒๓		๒		๒๐	๑๐	
ห้องสมุดประชาชน จ. ราชบุรี	๒๕๒๒	๔๐๐		๓๓๖	๖๐	๑๕	
ห้องสมุดประชาชน จ. สมุทรปราการ		๔๘	๑	๖๐	๓๐	๒๐	
ห้องสมุดประชาชน จ. สมุทรสาคร	๒๔๙๕	๔๒๗	๓	๒๕๑๖	๖๐	๒๐	
ห้องสมุดประชาชน จ. สิงห์บุรี		๔๑	๒	๗/๖	๓๐	๒๐	
ห้องสมุดประชาชน จ. ศูนย์อ่างทอง	๒๕๑๘	ท.ส.ขนาดใหญ่	๑	๖๐	๙๐	๒๐	
ห้องสมุดประชาชน จ. สุพรรณบุรี							
อ. บางปลาม้า			๑	๖๓๘	๓๐	๘	
อ. สองพี่น้อง	๒๕๒๖	๑๔๖	๑		๕๒	๑๕	

ตารางที่ ๑ ข้อมูลสภาพห้องสมุดประชาชนภาคกลางโดยทั่ว ๆ ไป (ต่อ)

ชื่อห้องสมุด	จัดตั้ง ปี พ.ศ.	เนื้อที่ ห้องสมุด (ตร.ร.ม.)	จำนวน บุคลากร	จำนวน สมาชิก ประจำ	จำนวนผู้ ใช้ ห้องสมุด ต่อวัน	จำนวนผู้ยืม หนังสือ ต่อวัน	หมายเหตุ
ห้องสมุดประชาชน จ. อ่างทอง	๒๔๙๖	ห.ส.ขนาดใหญ่	๑	๖๐	๙๐	๒๐	
อ. ป่าโมก					๓๐	๑๐	
อ. โพธิ์ทอง	๒๔๙๖	ห.ส.ขนาดเล็ก	๑	๒๐	๓๐	๑๐	
อ. วิเศษชัยชาญ	๒๔๙๖	๒,๕๐๐	๑	๒๕๐	๑๓๐	๔๐	

จากตารางที่ ๑ ห้องสมุดประชาชนระดับอำเภอในจังหวัดต่าง ๆ ของภาคกลางได้รับการสนับสนุนการจัดตั้งเพิ่มมากขึ้นตั้งแต่ พ.ศ. ๒๕๑๐ เป็นต้นมา แต่เนื้อที่ของห้องสมุดยังไม่ได้ตามมาตรฐานของห้องสมุดประชาชน จำนวนบุคลากรที่ปฏิบัติงานในห้องสมุดประชาชนมีปัญหามากที่สุดเพราะมีจำนวน ๑ คนเป็นจำนวนมากที่สุด เมื่อพิจารณาการให้บริการจะเห็นว่า เจ้าหน้าที่ให้บริการได้เป็นที่น่าพอใจ จำนวนสมาชิกประจำที่สมัครเป็นสมาชิกในห้องสมุดประชาชนแต่ละแห่งเป็นสิ่งที่แสดงถึงความนิยมในการใช้บริการของห้องสมุด ห้องสมุดประชาชนจังหวัดฉะเชิงเทรามีสถิติการยืมหนังสือถึง ๑๒๐ คนต่อวัน

ตารางที่ ๒ ข้อมูลวัสดุห้องสมุดประชาชนภาคกลาง

ชื่อห้องสมุด	จำนวน หนังสือ ภาษาไทย	จำนวน หนังสือ ภาษาอังกฤษ	จำนวน วารสาร ภาษาไทย	จำนวน วารสาร ภาษาอังกฤษ	จำนวน หนังสือพิมพ์	หมายเหตุ
ห้องสมุดประชาชน						
จ. กาญจนบุรี	๔,๖๑๒	๑๐๐	๔๐		๓	
อ. ท่ามะกา	๖,๔๕๕	๑๐๕	๒๑	๑๕	๒	
อ. ไทรโยค	๑,๒๓๒	๑๕	๒๑๒	๕๑	๒	
ท. หนองขาว	๖๕๐	๒๐	๗	๑	๔	
ห้องสมุดประชาชน						
จ. ฉะเชิงเทรา	๑๕,๑๐๐	๑๘๓	๑๕	๔	๓	
อ. บางปะกง	๑,๑๖๒		๔		๑	
อ. บางคล้า	๑,๑๗๙	๓๗๔	๒๒๑			
อ. บ้านโพธิ์	๑,๕๕๑	๕๗	๑๐		๑	
อ. แกลงยาว	๙๘๑	๒	๖		๑	
อ. พนมสารคาม	๓๐๐	๘๐	๑,๘๕๐	๕๐	๑	
ห้องสมุดประชาชน						
จ. ชลบุรี	๘,๐๑๙		๕๐		๕	
อ. บางละมุง	๑,๘๐๐	๑,๕๐๐	๕๐๐	๑๐๐		
ห้องสมุดประชาชน						
จ. ชัยนาท	๒,๙๕๐	๓๘	๕	๒	๒	
อ. สรรพยา	๔,๒๑๕	๓๐	๑๐		๓	
อ. หันคา	๓,๐๗๑	๓๘	๘		๓	
ห้องสมุดประชาชน						
จ. นครนายก	๕,๘๓๘	๔	๕	๓		
อ. ปากพลี	๘๑๗		๒๐๕	๑	๒	
อ. บ้านนา	๓,๔๙๐	๒๐	๑	๑	๒	

ตารางที่ ๒ ข้อมูลสถิติห้องสมุดประชาชนภาคกลาง (ต่อ)

ชื่อห้องสมุด	จำนวน หนังสือ ภาษาไทย	จำนวน หนังสือ ภาษาอังกฤษ	จำนวน วารสาร ภาษาไทย	จำนวน วารสาร ภาษาอังกฤษ	จำนวน หนังสือพิมพ์	หมายเหตุ
ห้องสมุดประชาชน จ. นนทบุรี						
อ. บางใหญ่	๓,๔๗๕		๑๑		๒	
อ. ปากเกร็ด	๑,๒๙๗	๓๐	๑,๕๐๐		๒	
ห้องสมุดประชาชน จ. เพชรบุรี	๙,๓๑๒	๒๔๐	๒๒	๑	๖	
อ. บ้านลาด	๑,๓๕๕				๑	
อ. ท่ายาง	๑,๐๘๗	๕๘	๒,๖๔๒		๑	
อ. ชะอำ	๑๐๕	๓๕	๑๓	๑	๒	
ห้องสมุดประชาชน จ. รยอง	๒,๒๑๔	๕๕	๒,๕๐๐		๒	
ห้องสมุดประชาชน จ. ราชบุรี	๔,๖๗๐	๔๐	๓๓	๒	๒	
ห้องสมุดประชาชน จ. สมุทรปราการ	๓,๐๐๐	๑๐๐	๒๕	๒	๒	
ห้องสมุดประชาชน จ. สมุทรสาคร	๗,๐๒๔	๓๕	๖๐	๔	๔	
ห้องสมุดประชาชน จ. สิงห์บุรี	๑๐๓		๑๐๓		๒	
ห้องสมุดประชาชน จ. สุพรรณบุรี	๗,๐๐๐	๘๐	๒๕	๓	๓	
อ. บางปลาม้า	๑,๕๕๐		๑๘	๑	๓	
อ. สองพี่น้อง	๙๔๙	๔๘	๖๓		๒	
ห้องสมุดประชาชน จ. ศูนย์อ่างทอง	๕,๒๙๖	๒๐๐	๓๐	๒	๔	

ตารางที่ ๒ ข้อมูลวัสดุห้องสมุดประชาชนภาคกลาง (ต่อ)

ชื่อห้องสมุด	จำนวนหนังสือ ภาษาไทย	จำนวนหนังสือ ภาษาอังกฤษ	จำนวนวารสาร ภาษาไทย	จำนวนวารสาร ภาษาอังกฤษ	จำนวนหนังสือพิมพ์	หมายเหตุ
ห้องสมุดประชาชน						
จ. อ่างทอง	๕,๒๙๖	๒๐๐	๓๐	๒	๔	
อ. ป่าโมก	๑,๕๐๐				๒	
อ. โพธิ์ทอง	๒,๕๐๐	๑๐๐	๒๐		๒	
อ. วิเศษชัยชาญ	๓,๔๕๗	๑๕๐	๑,๕๖๘	๕๑๖	๒	

จากตารางที่ ๒ จำนวนหนังสือที่มีอยู่ในห้องสมุดประชาชนแตกต่างกันไปตามสภาพของห้องสมุด ห้องสมุดประชาชนจังหวัดฉะเชิงเทรามีหนังสือมากกว่า ๑๕,๐๐๐ เล่ม ในขณะที่ห้องสมุดประชาชนอำเภอชะอำมีหนังสือไม่ถึง ๒๐๐ เล่ม ห้องสมุดประชาชนภาคกลางส่วนใหญ่แจ้งบอกรับหนังสือพิมพ์สูงสุดไม่เกิน ๕ ฉบับ ทำสมุดบอกรับหนังสือพิมพ์เพียงฉบับเดียว

สภาพการดำเนินงานห้องสมุดประชาชน

๓๕

ตารางที่ ๓ ข้อมูลงบประมาณห้องสมุดประชาชนภาคกลาง

ชื่อห้องสมุด	งบประมาณ พ.ศ. ๒๕๒๔	งบประมาณ พ.ศ. ๒๕๒๕	งบประมาณ พ.ศ. ๒๕๒๖	งบประมาณ พ.ศ. ๒๕๒๗	หมายเหตุ
ห้องสมุดประชาชน					
จ. กาญจนบุรี	๑๖,๐๐๐	๑๘,๐๙๕	๒๕,๑๙๐	๓๑,๗๙๐	
อ. ท่ามะกา	๑๑,๙๖๐	๑๒,๕๙๕	๑๘,๕๙๐	๑๙,๔๙๐	
อ. ไทรโยค	๕,๐๐๐	๖,๐๐๐	๗,๐๐๐	๖,๘๐๐	
ท. หนองขาว			๖,๐๐๐	๖,๐๐๐	
ห้องสมุดประชาชน					
จ. ฉะเชิงเทรา			๒๒,๑๙๐	๑๑,๐๐๐	
อ. บางปะกง	๕,๐๐๐	๖,๐๐๐	๖,๐๐๐	๘,๐๐๐	
อ. บางคล้า					
อ. บ้านโพธิ์			๑๖,๑๙๐	๑๓,๓๙๓	
ก. อ. แกลงยาว	๗,๐๐๐	๘,๐๐๐	๘,๐๐๐	๙,๐๐๐	
อ. พนมสารคาม		๙,๐๙๕	๑๔,๑๙๐	๑๑,๐๐๐	
ห้องสมุดประชาชน					
จ. ชลบุรี	๔,๕๖๑๐	๑๑,๗๐๐	๑๙๓,๘๙๐	๓๙,๔๙๐	
อ. บางละมุง	๑๒,๔๙๕	๑๒,๕๙๐	๑๙,๕๙๐	๑๙,๕๙๐	
ห้องสมุดประชาชน					
จ. ชัยนาท	๘,๐๐๐	๑๐,๐๐๐	๑๐,๐๐๐		
อ. สรรพพยา	๕,๐๐๐	๖,๐๐๐	๖,๐๐๐		
อ. หันคา	๘,๐๐๐	๘,๐๐๐	๑๒,๐๐๐		
ห้องสมุดประชาชน					
จ. นครนายก			๑,๒๔๓,๒๕๐	๒๙,๗๙๐	
อ. ปากพลี		๖,๒๐๐	๘,๐๐๐	๑๑,๖๙๐	
อ. บ้านนา		๔,๐๐๐	๕,๐๐๐	๑๐,๑๙๐	

ตารางที่ ๓ ข้อมูลงบประมาณห้องสมุดประชาชนภาคกลาง (ต่อ)

ชื่อห้องสมุด	งบประมาณ พ.ศ. ๒๕๒๔	งบประมาณ พ.ศ. ๒๕๒๕	งบประมาณ พ.ศ. ๒๕๒๖	งบประมาณ พ.ศ. ๒๕๒๗	หมายเหตุ
ห้องสมุดประชาชน					
จ. นนทบุรี					
อ. บางใหญ่	๘,๗๕๐	๑,๐๐๐	๑๗,๐๐๐	๑๒,๔๐๐	
อ. ปากเกร็ด	๔,๐๐๐	๔,๐๐๐	๔,๐๐๐	๔,๐๐๐	
ห้องสมุดประชาชน					
จ. เพชรบุรี	๓๗,๙๑๐	๓๖,๖๙๕	๔๐,๑๘๐.๙๖	๓๘,๘๓๐	
อ. บ้านลาด	๕,๐๐๐	๖,๕๐๐	๙,๒๓๐	๙,๒๓๐	
อ. ท่ายาง	๗๓๔,๔๖๐	๑๐,๐๙๕	๑๔,๓๖๐	๑๔,๓๖๐	
อ. ชะอำ	๑๔,๖๖๐	๑๕,๗๙๕	๑๐,๖๖๐	๑๐,๖๖๐	
ห้องสมุดประชาชน					
จ. ระยอง	๑๐,๐๐๐	๒๐,๐๐๐	๒๑,๙๐๐	๒๙,๐๐๐	
ห้องสมุดประชาชน					
จ. ราชบุรี	๑๖,๗๕๐	๔๕,๐๐๐	๓๑,๖๙๐	๙๖,๙๕๐	
ห้องสมุดประชาชน					
จ. สมุทรปราการ	๑๑,๐๐๐	๑๑,๐๐๐	๑๕,๐๐๐		
ห้องสมุดประชาชน					
จ. สมุทรสาคร	๑๕,๐๐๐	๔๘,๐๐๐	๒๐,๐๐๐		
ห้องสมุดประชาชน					
จ. สิงห์บุรี	๑๗,๑๓๐	๔๔,๑๓๓	๒,๑๙๐	๑๕๐,๐๐๐	
ห้องสมุดประชาชน					
จ. สุพรรณบุรี	๓๕,๒๑๐	๓๙,๕๙๕	๒๔,๑๙๐	๒๔,๙๙๐	
อ. บางปลาม้า	๑๒,๒๐๘	๒๔,๓๔๕	๒๒,๙๐๐		
อ. สองพี่น้อง			๑๖,๕๙๐	๑๑,๔๙๐	
ห้องสมุดประชาชน					
จ. ศูนย์อ่างทอง	๑๐,๐๐๐	๑๐,๐๐๐	๑๕,๐๐๐	๑๐,๐๐๐	

ตารางที่ ๓ ข้อมูลงบประมาณห้องสมุดประชาชนภาคกลาง (ต่อ)

ชื่อห้องสมุด	งบประมาณ พ.ศ. ๒๕๒๔	งบประมาณ พ.ศ. ๒๕๒๕	งบประมาณ พ.ศ. ๒๕๒๖	งบประมาณ พ.ศ. ๒๕๒๗	หมายเหตุ
ห้องสมุดประชาชน					
จ. อ่างทอง			๑๕,๐๐๐	๑๐,๐๐๐	
อ. ป่าโมก	๕,๐๐๐	๕,๐๐๐	๕,๐๐๐	๕,๐๐๐	
อ. โพธิ์ทอง	๕,๐๐๐	๖,๐๐๐	๖,๐๐๐	๖,๐๐๐	
อ. วิเศษชัยชาญ	๗,๐๐๐	๗,๐๐๐	๗,๐๐๐	๗,๐๐๐	

จากตารางที่ ๓ งบประมาณของห้องสมุดประชาชนภาคกลางได้รับจัดสรรจากเงินงบประมาณเพิ่มมากขึ้นทุกปี อัตราการเพิ่มส่วนใหญ่ใช้ในการสมทบการก่อสร้างอาคารห้องสมุดแห่งใหม่ ส่วนงบประมาณในการจัดซื้อวัสดุห้องสมุดมักจะใช้อัตราการจัดสรรงบประมาณของปีงบประมาณที่ผ่านมา

ตารางที่ ๔ คุณวุฒิของบุคลากรห้องสมุดประชาชนภาคกลาง

ชื่อห้องสมุด	คุณวุฒิของบรรณารักษ์					คุณวุฒิของผู้ช่วยบรรณารักษ์					หมายเหตุ
	ปริญญาตรี ทั่วๆไป	ปริญญาตรี บรรณารักษ์	ป.ศ.สูง ทั่วๆไป	ป.ศ.สูง ไปบรรณารักษ์	ต่ำกว่า ป.ศ.	ปริญญาตรี ทั่วๆไป	ปริญญาตรี บรรณารักษ์	ป.ศ.สูง ทั่วๆไป	ป.ศ.สูง ไปบรรณารักษ์	ต่ำกว่า ป.ศ.	
ห้องสมุดประชาชน											
จ. กาญจนบุรี	-	-	-	-	✓	-	-	-	-	✓	-
อ. ท่ามะกา	-	-	-	-	✓	-	-	-	-	-	-
อ. ไทรโยค	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
ต. ทนงขาว	-	-	✓	-	-	-	-	-	-	-	-
ห้องสมุดประชาชน											
จ. ฉะเชิงเทรา	-	✓	-	-	-	-	-	✓	-	-	-
อ. บางปะกง	✓	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
อ. บางคล้า	-	✓	-	-	-	-	-	-	-	-	-
อ. บ้านโพธิ์	-	-	✓	-	-	-	-	-	-	-	-
กิ่ง อ. แผลงยาว	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
อ. พนมสารคาม	-	-	-	-	✓	-	-	-	-	-	-
ห้องสมุดประชาชน											
จ. ชลบุรี	✓	-	-	-	-	-	-	✓	-	-	-
อ. บางละมุง	✓	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
ห้องสมุดประชาชน											
จ. ชัยนาท	-	-	-	-	✓	-	-	-	-	-	✓

(ଶାଓ)

มหาวิทยาลัยสุโขทัย

ตารางที่ ๔ คุณวุฒิของบุคลากรห้องสมุดประชาชนภาคกลาง (ต่อ)

ชื่อห้องสมุด	คุณวุฒิของบรรณารักษ์					คุณวุฒิของผู้ช่วยบรรณารักษ์					หมายเหตุ
	ปริญญาตรี ทั่วไป	ปริญญาตรี บรรณารักษ์	ปกศ.สูง ทั่วไป	ปกศ.สูง บรรณารักษ์	ปกศ. ต่ำกว่า ปกศ.	ปริญญาตรี บรรณารักษ์	ปกศ.สูง ทั่วไป	ปกศ.สูง บรรณารักษ์	ปกศ. ต่ำกว่า ปกศ.		
ห้องสมุดประชาชน จ. สมุทรปราการ	✓	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
ห้องสมุดประชาชน จ. สมุทรสาคร	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
ห้องสมุดประชาชน จ. สิงห์บุรี	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
ห้องสมุดประชาชน จ. สุพรรณบุรี	✓	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
อ. บางปลาม้า	-	-	✓	-	-	-	-	-	-	-	
อ. สองพี่น้อง	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
ห้องสมุดประชาชน จ. ศูนย์อ่างทอง	✓	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
ห้องสมุดประชาชน จ. อ่างทอง	✓	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
อ. ป่าโมก	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
อ. โพธิ์ทอง	✓	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
อ. วิเศษชัยชาญ	✓	-	-	-	-	-	-	-	-	-	

จากตารางที่ ๔ คุณวุฒิของบรรณารักษ์ห้องสมุดประชาชนเริ่มได้รับวุฒิส่งขึ้นถึงระดับปริญญาตรี ห้องสมุดประชาชนบางแห่งยังไม่มี
บรรณารักษ์หรือผู้ช่วยบรรณารักษ์ปฏิบัติงานในห้องสมุด

ตารางที่ ๕ ข้อมูลสภาพห้องสมุดประชาชนภาคเหนือโดยทั่ว ๆ ไป

ชื่อห้องสมุด	จัดตั้ง ปี พ.ศ.	เนื้อที่ ห้องสมุด	จำนวน บุคลากร	จำนวน สมาชิก ประจำ	จำนวนผู้ใช้ ห้องสมุด ต่อวัน	จำนวนผู้ยืม หนังสือ ต่อวัน	หมายเหตุ
ห้องสมุดประชาชน							
จ. เชียงราย	๒๕๑๙	๕๐๐	๓	๒๓๑	๑๕๐	๒๐	
อ. แม่จัน	๒๕๑๙	๑๔๔	๑	๑๕๙	๕๐	๕	
อ. เถิง	๒๕๑๖	๔×๑๖	๒	๒๗๐	๕๐	๓๐	
ห้องสมุดประชาชน							
อ. สารภี		๒,๐๖๐	๒	๓๐	๕๐	๒๐	
อ. สันทราย	๒๕๑๙	๒๐	๑	๖๐	๔๐	๙	
อ. สันป่าตอง	๒๕๐๐	๑๐๐	๒	๒๒๐	๙๐	๓๐	
อ. จอมทอง	๒๕๒๖	๕๐	๒	๑๗๕	๑๑๐	๕๙	
อ. เมือง	๒๕๐๐	๕๔	๒	๔๐	๔๐	๑๕	
ห้องสมุดประชาชน							
จ. นครสวรรค์	๒๔๙๓	๙๑	๒	๒๙๐	๖๕	๔๐	
อ. นครสวรรค์	๒๕๒๓		๒	๒๒๑	๑๖๙	๗๙	
อ. ลากยาว	๒๕๒๕	๔๐๐	๒	๑๖๕	๕๕	๒๖	
ห้องสมุดประชาชน							
จ. พิจิตร	๒๔๙๗	อยู่ในศูนย์	๓		๑๗๐	๙๙	
อ. ตะพานหิน	๒๕๐๓	๑๒๖	๒	๒๒๐	๑๒๐	๔๐	
อ. บางมูลนาก	๒๔๙๗	๙๐	๑	๓๕๙	๙๕	๖๐	
ห้องสมุดประชาชน							
จ. พิษณุโลก							
อ. พรหมพิราม	๒๔๙๑	๓๐๐	๒	๑๐๕	๓๐	๒๐	
อ. พุเตย	๒๕๒๖	อาศัย สรรพ.	๑		๗๕	๔๑	

ตารางที่ ๕ ข้อมูลสภาพห้องสมุดประชาชนภาคเหนือโดยทั่ว ๆ ไป (ต่อ)

ชื่อห้องสมุด	จัดตั้ง ปี พ.ศ.	เนื้อที่ ห้องสมุด	จำนวน บุคลากร	จำนวน สมาชิก ประจำ	จำนวนผู้ใช้ ห้องสมุด ต่อวัน	จำนวนผู้ยืม หนังสือ ต่อวัน	หมายเหตุ
ห้องสมุดประชาชน จ. เพชรบูรณ์							
อ. หล่มเก่า	๒๕๐๙	อาคารเอกเทศ อยู่ในบริเวณอ.	๑		๑๑๐	๕๗	
อ. หล่มสัก	๒๕๐๓		๑		๑๗๐	๗๐	
ห้องสมุดประชาชน จ. สุโขทัย							
อ. สวรรคโลก	๒๔๙๔	๕๐๐	๒	๔๗๖	๕๔	๕๗	
ห้องสมุดประชาชน จ. อุดรธานี							
อ. รัตนวาปี	๒๕๑๐	๑	๒	๔๕๐	๑๙๐	๔๐	
อ. รัตนวาปี	๒๕๑๗	๑๐๘	๑	๑๑๘	๕๐-๖๐	๒๐	

จากตารางที่ ๕ ห้องสมุดประชาชนภาคเหนือส่วนใหญ่เป็นห้องสมุดที่จัดตั้งก่อนปี พ.ศ. ๒๕๐๐ ห้องสมุดประชาชนจังหวัดเพชรบูรณ์มีที่ทำการและให้บริการประชาชนภายในศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนจังหวัดเพชรบูรณ์ จำนวนสมาชิกในแต่ละห้องสมุดสูงสุดไม่เกิน ๓๐๐ คน

ตารางที่ ๖ ข้อมูลงบประมาณห้องสมุดประชาชนภาคเหนือ

ชื่อห้องสมุด	งบประมาณ พ.ศ. ๒๕๒๔	งบประมาณ พ.ศ. ๒๕๒๕	งบประมาณ พ.ศ. ๒๕๒๖	งบประมาณ พ.ศ. ๒๕๒๗	หมายเหตุ
ห้องสมุดประชาชน					
จ. เชียงราย	๒๓,๘๕๐	๒๖,๑๙๕	๓๘,๙๒๕	๓๓,๕๙๘	
อ. แม่จัน	๑๓,๓๑๐	๑๗,๒๙๕	๑๘,๘๒๓	๑๓,๕๐๖	
อ. เถิง	๑๑,๕๐๐	๑๒,๙๙๕	๑๑,๕๒๓	๑๐,๗๐๖	
ห้องสมุดประชาชน					
อ. สวรรค์				๙,๐๐๐	
อ. สันทราย		๖,๐๐๐	๓,๐๐๐	๗,๒๐๐	
อ. สันป่าตอง	๑๒,๐๐๐	๑๒,๐๐๐	๑๓,๐๐๐	๑๔,๐๐๐	
อ. จอมทอง			๑,๒๐๐	๙,๖๐๐	
อ. เมือง	๔,๐๐๐	๕,๐๐๐	๓,๐๐๐	๗,๒๐๐	
ห้องสมุดประชาชน					
จ. นครสวรรค์	๓๐,๐๐๐	๓๐,๐๐๐	๓๐,๐๐๐		
จ. นครสวรรค์			๑๐,๐๐๐	๑๐,๐๐๐	
อ. ลาดยาว			๘,๐๐๐	๙,๖๙๐	
ห้องสมุดประชาชน					
จ. พิจิตร	๒๐,๐๐๐	๒๑,๑๑๐	๒๔,๓๔๐	๒๕,๙๐๐	
อ. ตะพานหิน	๑๓,๙๑๐	๔๑๖,๔๙๕	๗๑,๑๙๐	๒๐,๕๙๐	
อ. บางมูลนาก	๑๒,๗๑๐	๒๒,๗๔๕	๑๓,๖๙๐	๑๓,๖๙๐	
ห้องสมุดประชาชน					
จ. พิษณุโลก					
อ. พรหมพิราม	๑๑,๘๕๐	๒๑,๐๙๕	๒๓,๕๐๐		
ท. พุเตย					

ตารางที่ ๖ ข้อมูลงบประมาณห้องสมุดประชาชนภาคเหนือ (ต่อ)

ชื่อห้องสมุด	งบประมาณ พ.ศ. ๒๕๒๔	งบประมาณ พ.ศ. ๒๕๒๕	งบประมาณ พ.ศ. ๒๕๒๖	งบประมาณ พ.ศ. ๒๕๒๗	หมายเหตุ
ห้องสมุดประชาชน					
จ. เพชรบูรณ์					
อ. หล่มเก่า	๕,๐๐๐	๘,๐๐๐	๘,๐๐๐	๘,๐๐๐	
อ. หล่มสัก	๘,๐๐๐	๘,๐๐๐	๘,๐๐๐	๑๒,๐๐๐	
ห้องสมุดประชาชน					
จ. สุโขทัย					
อ. สวรรคโลก	๖,๒๕๐	๑๑,๔๗๕	๑๑,๙๗๐	๑๓,๐๘๐	
ห้องสมุดประชาชน					
จ. อุตรดิตถ์	๗,๐๐๐	๗,๐๐๐	๒๘,๐๐๐	๒๐,๐๐๐	
อ. ลิบแล		๖,๐๐๐	๗,๕๙๕		

จากตารางที่ ๖ งบประมาณของห้องสมุดประชาชนภาคเหนือมีแนวโน้มในการจัดสรรให้ห้องสมุดประชาชนต่าง ๆ เพิ่มมากขึ้น ห้องสมุดประชาชนจังหวัดเพชรบูรณ์ได้รับเพิ่มขึ้น จาก ๒๐,๐๐๐ บาท ในปี พ.ศ. ๒๕๒๔ เป็น ๒๑,๑๑๐ บาท, ๒๔,๓๔๐ บาท และ ๒๕,๙๐๐ บาท ในปี พ.ศ. ๒๕๒๕, ๒๕๒๖ และ ๒๕๒๗ ตามลำดับ

ตารางที่ ๗ ข้อมูลวัสดุห้องสมุดประชาชนภาคเหนือ

ชื่อห้องสมุด	จำนวน หนังสือ ภาษาไทย	จำนวน หนังสือ ภาษาอังกฤษ	จำนวน วารสาร ภาษาไทย	จำนวน วารสาร ภาษาอังกฤษ	จำนวน หนังสือพิมพ์	หมายเหตุ
ห้องสมุดประชาชน						
จ. เชียงราย	๗,๐๓๓	๓๕๐	๒	๔	๘	
อ. แม่จัน	๓,๒๙๔	๑๓	๑๔	๒	๒	
อ. เติง	๒,๗๐๗	๓๐	๗		๓	
ห้องสมุดประชาชน						
จ. เชียงใหม่						
อ. สาร์ภี	๑๐	๑๐	๕๐	๓	๓	
อ. สันทราย	๑๕	๒	๓๐	๑๐	๒	
อ. สันป่าตอง	๔,๐๐๐	๑๐๐	๓,๐๐๐	๒๐๐	๓	
อ. จอมทอง	๒,๓๔๕		๑๗		๕	
อ. เมือง	๑,๑๗๑	๕๕	๒๐	๑	๒	
ห้องสมุดประชาชน						
จ. นครสวรรค์	๓,๓๗๒	๖๒	๑,๐๙๒	๔๓	๓	
อ. นครสวรรค์	๓,๓๔๗		๔๙	๓	๓	
อ. ลาดยาว	๑,๕๗๘		๓๑๕	๓๗		
ห้องสมุดประชาชน						
จ. พิจิตร	๑๐,๐๐๐	๓,๐๐๐	๓๒	๖	๖	
อ. ตะพานหิน	๔,๑๐๐	๒๐	๕๒	๒	๔	
อ. บางมูลนาก	๔,๐๖๐	๑๔	๑๘	๕	๔	
ห้องสมุดประชาชน						
จ. พิษณุโลก						
อ. พรหมพิราม	๑,๔๗๗	๑๐	๖	๑	๒	
อ. พุเตย	๒,๑๒๕	๙๘	๒		๒	

ชื่อห้องสมุด	จำนวน หนังสือ ภาษาไทย	จำนวน หนังสือ ภาษาอังกฤษ	จำนวน วารสาร ภาษาไทย	จำนวน วารสาร ภาษาอังกฤษ	จำนวน หนังสือพิมพ์	หมายเหตุ
ห้องสมุดประชาชน จ. เพชรบูรณ์						
อ. หล่มเก่า	๒,๑๐๐	๗๒	๖	๑	๒	
อ. หล่มสัก	๒,๘๘๓	๑๒๐	๙	๓	๒	
ห้องสมุดประชาชน จ. สุโขทัย	๗๕๙	๑๒๖	๑๔๕	๑๓๘	๒	
อ. สวรรคโลก						
ห้องสมุดประชาชน จ. อุดรธานี	๕,๐๐๐		๒๐	๓	๔	
อ. ลับแล	๓,๐๐๐		๓๘		๔	

จากตารางที่ ๗ วัสดุห้องสมุดของห้องสมุดประชาชนภาคเหนือกำลังอยู่ในระหว่างการจัดหาเพื่อให้บริการเพิ่มมากขึ้น ห้องสมุดประชาชนจังหวัดเพชรบูรณ์ มีหนังสือภาษาไทยและภาษาอังกฤษให้บริการรวมกันประมาณ ๑๓,๐๐๐ เล่ม ในขณะที่ห้องสมุดประชาชนอำเภอสนทรายจังหวัดเชียงใหม่มีหนังสือทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษให้บริการไม่ถึง ๒๐ เล่ม

ชื่อของสมาชิก	คุณวุฒิของบรรณารักษ์						คุณวุฒิของผู้ช่วยบรรณารักษ์						หมายเหตุ
	ปริญญาตรี ทั่วไป	ปริญญาตรี บรรณารักษ์	ปศ.สง ทั่วไป	ปศ.สง บรรณารักษ์	ปศ. ปศ.	ต่ำกว่า ปศ.	ปริญญาตรี ทั่วไป	ปริญญาตรี บรรณารักษ์	ปศ.สง ทั่วไป	ปศ.สง บรรณารักษ์	ปศ. ปศ.	ต่ำกว่า ปศ.	
อ. ตะพานหิน	-	-	-	-	-	✓	-	-	-	-	-	-	
อ. บางมูลนาก	-	-	-	-	-	✓	-	-	-	-	-	-	
ห้องสมุดประชาชน													
จ. พิษณุโลก		✓											
อ. พรหมพิราม	-		-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
ท. พยุ	-	-	-	-	-	✓	-	-	-	-	-	-	
ห้องสมุดประชาชน													
จ. เพชรบูรณ์													
อ. หล่มเก่า	-	-	-	-	-	✓	-	-	-	-	-	-	
อ. หล่มสัก	-	-	-	-	-	✓	-	-	-	-	-	-	
ห้องสมุดประชาชน													
จ. สุโขทัย													
อ. สวรรคโลก	-	-	-	-	-	✓	-	-	-	-	✓	-	
ห้องสมุดประชาชน													
จ. อุตรดิตถ์	-	✓	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
อ. ลับแล	-	✓	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	

จากตารางที่ ๘ คุณวุฒิของผู้ช่วยบรรณารักษ์ห้องสมุดประชาชนภาคเหนือส่วนใหญ่ได้รับปริญญาตรีทางบรรณารักษศาสตร์ ส่วน

คุณวุฒิของผู้ช่วยบรรณารักษ์ส่วนใหญ่มีวุฒิต่ำกว่าระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพ (ปวช.)

ตารางที่ ๕ ข้อมูลสภาพห้องสมุดประชาชนภาคตะวันออกเฉียงเหนือโดยทั่วไป

ชื่อห้องสมุด	จัดตั้ง ปี พ.ศ.	เนื้อที่ ห้องสมุด (ตารางเมตร)	จำนวน บุคลากร	จำนวน สมาชิก ประจำ	จำนวนผู้ใช้ ห้องสมุด ต่อวัน	จำนวนผู้ยืม หนังสือ ต่อวัน	หมายเหตุ
ห้องสมุดประชาชน							
จ. ชัยภูมิ	๒๔๘๑	๓๐๐	๔	๑,๐๓๙	๑๖๑	๘๘	
อ. เกษตรสมบูรณ์	๒๔๐๙	๑๑๒	๑	๑๒๒	๔๐-๕๐	๕	
อ. แก้งคร้อ	๒๔๒๕	๑๕๐	๑	๖๒	๕-๑๐	๑๐	
อ. ภูเขียว		๑๔๔	๑	๘๕	๑๕	๕	
ห้องสมุดประชาชน							
จ. นครพนม		๓๐	๔	๗๖๗	๒๕๐-๕๐๐	๑๕๐-๒๐๐	
อ. ธาตุพนม	๒๔๒๓	๔๐๐	๒	๔๓๕	๖๐	๔๕	
อ. นาแก	๒๔๒๕	๑๖๘	๒	๕๐	๕๐	๑๐	
ห้องสมุดประชาชน							
จ. บุรีรัมย์	๒๔๙๒	๘๑	๓	๑๕๐	๒๕๐	๗๕	
อ. กระสัง	๒๔๑๙	๔๐๐	๑	๕๐	๖๐	๒๐	
อ. พุทไธสง	๒๔๙๔		๑		๓๐	๕	
อ. ละหานทราย	๒๔๑๗	๑๖๒	๑		๑๐๐	๑๐-๑๕	
ห้องสมุดประชาชน							
จ. ยโสธร	๒๔๒๓	๒๕	๓	๑๙๕	๘๐	๓๐	
อ. คำเขื่อนแก้ว	๒๔๙๕	๑๐๐	๑	๑๐	๑๓๐	๙	
ห้องสมุดประชาชน							
จ. ศรีสะเกษ	๒๔๒๒	๕๓๐	๒	๙๑๐	๑๖๐-๒๐๐	๕๐-๗๐	
อ. ขุนหาญ	๒๔๒๖	๒๖๒	๑	๑๒๐	๔๐-๕๐	๑๖-๒๕	
อ. ขุขันธ์		๑๕๐	๑	๖๐	๒๐-๓๐	๑๕-๒๐	
อ. ราชันไศล	๒๔๒๕	๑,๒๖๒	๑	๑๙๐	๕๐-๖๐	๒๕-๓๐	
อ. กันทรลักษ์	๒๔๒๕	๒๖๒	๒	๒๙๐	๗๕	๓๐	
อ. อุทุมพรพิสัย	๒๔๒๗	๒๖๒	๑		๑๐		

ชื่อห้องสมุด	จัดตั้ง ปี พ.ศ.	เนื้อที่ ห้องสมุด (ตารางเมตร)	จำนวน บุคลากร	จำนวน สมาชิก ประจำ	จำนวนผู้ใช้ ห้องสมุด ต่อวัน	จำนวนผู้ยืม หนังสือ ต่อวัน	หมายเหตุ
ห้องสมุดประชาชน							
จ. สกลนคร	๒๔๙๒	๒๕๐	๔	๓๗๔	๑๒๐	๕๐	
อ. สว่างแดนดิน		๑๖๐	๓	๑๘๖	๓๕	๑๕	
อ. พรรณานิคม		๕๐	๑	๑๐๙	๒๕	๑๕	
อ. วาริชภูมิ	๒๕๒๕	๑๐๐	๒	๑๓๕	๓๕	๓๐	
ห้องสมุดประชาชน							
จ. อุบลราชธานี	๒๔๙๒	๑,๕๐๐	๔	๕๐๖	๑๐๐	๖๐	
อ. เขื่องใน	๒๔๙๗	๔๑๖	๒	๔๗	๖๐	๑๐	
อ. ตระการพืชผล	๒๕๐๐		๑	๒๐	๒๐-๒๕	๕-๑๐	
อ. พิบูลมังสาหาร	๒๕๒๓	๘๐	๒	๑๑๕	๗๑	๒๔	
อ. ม่วงสามสิบ	๒๔๗๕	๘๐๐	๒	๖๐	๑๕	๘-๑๐	

จากตารางที่ ๙ ห้องสมุดประชาชนภาคตะวันออกเฉียงเหนือได้รับการจัดตั้งเพิ่มมากขึ้นตั้งแต่ พ.ศ. ๒๕๑๐ เป็นต้นมา ห้องสมุดประชาชนจังหวัดชัยภูมิจัดตั้งมาตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๘๑ แต่เนื้อที่ห้องสมุดยังไม่ได้มาตรฐานตามที่กำหนด จำนวนสมาชิกห้องสมุดในห้องสมุดประชาชนจังหวัดนี้มีมากกว่าห้องสมุดประชาชนอำเภอ

ตารางที่ ๑๐ ข้อมูลวัสดุห้องสมุดประชาชนภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

ชื่อห้องสมุด	จำนวน หนังสือ ภาษาไทย	จำนวน หนังสือ ภาษาอังกฤษ	จำนวน วารสาร ภาษาไทย	จำนวน วารสาร ภาษาอังกฤษ	จำนวน หนังสือพิมพ์	หมายเหตุ
ห้องสมุดประชาชน						
จ. ชัยภูมิ	๗,๘๔๒	๑๑๔	๗๕	๔	๔	
อ. เกษตรสมบูรณ์	๕	๕			๒	
อ. แก้งคร้อ	๑๖	๗	๓๖๒			
อ. ภูเขียว	๓๔	๒๔	๕๐	๔๘	๒	
ห้องสมุดประชาชน						
จ. นครพนม	๗,๖๖๙	๘๓๐	๔๒		๗	
อ. รัตนพนม	๒,๓๓๗	๑๕	๓๓	๒	๗	
อ. นาแก	๒๑๔	๑๖๔	๑๐๐	๑๐		
ห้องสมุดประชาชน						
จ. บุรีรัมย์	๓,๖๐๐	๑๒๐	๔๕	๑	๒	
อ. กระสัง	๑,๗๕๐	๗๐	๓๔๐	๔๐	๒	
อ. พุทไธสง	๒,๑๑๐	๑๒๐	๓,๕๐๐			
อ. ละหานทราย	๑,๐๐๐	๒๐๐	๑,๐๐๐	๑๐๐	๒	
ห้องสมุดประชาชน						
จ. ยโสธร	๙๐๕	๗๖๕	๑๗๕	๓๗๕	๒	
อ. คำเขื่อนแก้ว	๑,๗๘๒	๑๑๒	๒๑๓	๑๐๕	๒	
ห้องสมุดประชาชน						
จ. ศรีสะเกษ	๕,๗๓๒	๒๐๐	๕๐	๒	๔	
อ. ชุมหาญ	๙๘๑		๑๐๐		๒	
อ. ชุขันธ์	๑๗,๔๖๖		๑๐		๒	
อ. ราชันไศล	๕๐๐		๕		๒	
อ. กันทรลักษ์	๒,๘๙๓		๘		๒	
อ. อุทุมพรพิสัย	๗๗๗				๒	

ชื่อห้องสมุด	จำนวน หนังสือ ภาษาไทย	จำนวน หนังสือ ภาษาอังกฤษ	จำนวน วารสาร ภาษาไทย	จำนวน วารสาร ภาษาอังกฤษ	จำนวน หนังสือพิมพ์	หมายเหตุ
ห้องสมุดประชาชน						
จ. สกลนคร	๕,๙๙๒	๕๓๕	๕๔	๔	๖	
อ. สว่างแดนดิน	๒,๖๙๖		๒๘	๒	๒	
อ. พรรณานิคม	๓,๑๐๐	๑๒๐	๒๐	๒	๒	
อ. วาริชภูมิ	๓,๖๐๑	๒๐๑	๒๕	๒	๒	
ห้องสมุดประชาชน						
จ. อุบลราชธานี	๕,๖๙๗	๓๕๐	๓๕	๒	๕	
อ. เขื่องใน	๑,๖๕๘	๕๖	๑		๒๒๕	
อ. ตระการพืชผล	๗๕๐		๓		๒	
อ. พิบูลมังสาหาร	๒,๕๗๙	๑๐	๑๘	๒	๒	
อ. ม่วงสามสิบ	๒,๐๒๔		๑๒	๑	๒	

จากตารางที่ ๑๐ ห้องสมุดประชาชนภาคตะวันออกเฉียงเหนือระดับอำเภอมีอัตราการเพิ่มของหนังสือมากขึ้นทุกปี เมื่อเปรียบเทียบกับจำนวนหนังสือในตารางที่ ๙ สามารถให้บริการการอ่านได้พอสมควร

สภาพการดำเนินงานห้องสมุดประชาชน

๕๗

ตารางที่ ๑๑ ข้อมูลงบประมาณห้องสมุดประชาชนภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

ชื่อห้องสมุด	งบประมาณ พ.ศ. ๒๕๒๔	งบประมาณ พ.ศ. ๒๕๒๕	งบประมาณ พ.ศ. ๒๕๒๖	งบประมาณ พ.ศ. ๒๕๒๗	หมายเหตุ
ห้องสมุดประชาชน					
จ. ชัยภูมิ	๙,๘๐๐	๒๐,๘๙๐	๒๖,๖๐๐	๓๐,๖๑๐	
อ. เกษตรสมบูรณ์	๕,๐๐๐	๖,๐๐๐	๖,๐๐๐		
อ. แก้งคร้อ		๘,๐๐๐	๑๒,๐๐๐	๘,๐๐๐	
อ. ภูเขียว					
ห้องสมุดประชาชน					
จ. นครพนม			๑๘๒,๒๙๐	๔๙,๑๗๐	
อ. ธาตุพนม	๘,๐๐๐	๑๑,๕๙๕	๑๘,๖๙๐		
อ. นาแก			๑๐,๐๐๐	๑๐,๐๐๐	
ห้องสมุดประชาชน					
จ. บุรีรัมย์	๑,๔๓๙,๘๑๐	๒๗,๙๑๕	๒๘,๓๑๕	๒๙,๒๗๐	
อ. กระสัง	๘,๐๐๐	๘,๐๐๐	๘,๕๐๐	๑๐,๕๔๐	
อ. พุทไธสง	๔,๐๐๐	๖,๐๐๐	๘,๐๐๐	๒,๖๐๐	
อ. ละหานทราย	๕,๐๐๐	๘,๐๐๐	๘,๐๐๐	๕,๐๐๐	
ห้องสมุดประชาชน					
จ. ยโสธร		๑๕,๙๐๕	๒๖,๐๐๐	๓๐,๑๙๐	
อ. คำเขื่อนแก้ว	๕,๐๐๐	๕,๐๐๐	๕,๐๐๐	๗,๐๐๐	
ห้องสมุดประชาชน					
จ. ศรีสะเกษ			๔๘,๑๔๐	๔๖,๔๙๐	
อ. ขุนหาญ			๑๐,๐๐๐	๒,๐๐๐	
อ. ขุขันธ์			๕,๐๐๐	๕,๐๐๐	
อ. ราชิไศล			๗,๐๐๐	๗,๐๐๐	
อ. กันทรลักษ์			๑๔,๐๙๕	๑๒,๖๙๐	
อ. อุทุมพรพิสัย			๗,๐๐๐	๑๐,๐๐๐	

ชื่อห้องสมุด	งบประมาณ พ.ศ. ๒๕๒๔	งบประมาณ พ.ศ. ๒๕๒๕	งบประมาณ พ.ศ. ๒๕๒๖	งบประมาณ พ.ศ. ๒๕๒๗	หมายเหตุ
ห้องสมุดประชาชน					
จ. สกลนคร	๑๘,๐๙๕	๑๘,๘๖๐	๓๕,๒๙๐		
อ. สว่างแดนดิน	๙,๔๖๐	๑๑,๐๙๕	๑๙,๖๙๐		
อ. พรรณานิคม	๖,๔๖๐	๙,๐๙๕	๑๐,๑๙๐		
อ. วาริชภูมิ	๖,๔๖๐	๘,๐๙๕	๘,๑๙๐		
ห้องสมุดประชาชน					
จ. อุบลราชธานี	๑๐,๐๐๐	๑๐,๐๐๐	๑๒,๐๐๐	๑๕,๐๐๐	
อ. เชื่องโน		๕,๐๐๐	๖,๐๐๐	๖,๐๐๐	
อ. ตระการพืชผล	๔,๐๐๐	๔,๐๐๐	๕,๐๐๐	๕,๐๐๐	
อ. พิบูลมังสาหาร	๖,๕๐๐	๗,๐๐๐	๗,๐๐๐	๘๕,๐๐๐	
อ. ม่วงสามสิบ	๑๓,๘๕๐	๑๗,๐๐๐	๘,๔๐๐	๘,๔๐๐	

จากตารางที่ ๑๑ ห้องสมุดประชาชนภาคตะวันออกเฉียงเหนือได้รับเงินงบประมาณเพิ่มเติมมากขึ้นในแต่ละปี ส่วนใหญ่ได้รับเพิ่มเนื่องจากต้องนำมาปรับปรุงการดำเนินงานห้องสมุดทุกด้านตลอดทั้งการเตรียมขอบเขตการขยายการบริหารของห้องสมุด

ตารางที่ ๑๒ คุณวุฒิของบุคลากรห้องสมุดประชาชนภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

ชื่อห้องสมุด	คุณวุฒิของบรรณารักษ์						คุณวุฒิของผู้ช่วยบรรณารักษ์						หมายเหตุ
	ปริญญาตรี ทั่วไป	ปริญญาตรี บรรณารักษ์	ป.ศ.สูง ทั่วไป	ป.ศ.สูง บรรณารักษ์	ป.ศ.	ต่ำกว่า ป.ศ.	ปริญญาตรี ทั่วไป	ปริญญาตรี บรรณารักษ์	ป.ศ.สูง ทั่วไป	ป.ศ.สูง บรรณารักษ์	ป.ศ.	ต่ำกว่า ป.ศ.	
ห้องสมุดประชาชน จ. ชัยภูมิ	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	✓	-	
อ. เกษตรสมบูรณ์	-	-	-	-	-	✓	-	-	-	-	-	✓	
อ. แก่งคร้อ	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
อ. ภูเขียว	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
ห้องสมุดประชาชน จ. นครพนม	-	✓	-	-	-	-	-	-	-	-	✓	-	
อ. รัตนพนม	✓	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
อ. นาแก	-	-	-	-	-	✓	-	-	-	-	-	✓	
ห้องสมุดประชาชน จ. บุรีรัมย์	✓	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	✓	
อ. กระสัง	✓	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
อ. พุทไธสง	✓	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
อ. ตะหานทราย	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
ห้องสมุดประชาชน จ. ยโสธร	-	-	✓	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
อ. คำเขื่อนแก้ว	-	✓	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
ห้องสมุดประชาชน จ. ศรีสะเกษ	✓	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	✓	

ชื่อห้องสมุด	คุณวุฒิของบรรณารักษ์						คุณวุฒิของผู้ช่วยบรรณารักษ์						หมายเหตุ
	ปริญญาตรี ทั่วๆไป	ปริญญาตรี บรรณารักษ์	ปศ.ส. ทั่วๆไป	ปศ.ส. บรรณารักษ์	ปศ.	ต่ำกว่า ปศ.	ปริญญาตรี บรรณารักษ์	ปศ.ส. ทั่วๆไป	ปศ.ส. บรรณารักษ์	ปศ.	ต่ำกว่า ปศ.		
อ. ชูหาญ	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	✓	
อ. ชูพันธ์	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
อ. ราณีไศล	-	-	-	-	-	-	-	-	-	✓	-	-	
อ. กันทรลักษณ์	✓	-	-	-	-	-	-	-	-	✓	-	-	
อ. อุทุมพรพิสัย	-	-	-	-	-	-	-	-	✓	-	-	-	
ห้องสมุดประชาชน	✓	-	-	-	-	-	-	-	✓	-	-	-	
จ. สกลนคร	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
อ. สว่างแดนดิน	-	-	✓	-	-	-	-	-	-	✓	-	-	
อ. พรรณานิคม	-	-	✓	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
อ. วาริชภูมิ	✓	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
ห้องสมุดประชาชน	✓	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
จ. อุบลราชธานี	-	-	-	-	-	-	-	✓	-	-	-	-	
อ. เขื่องใน	-	-	-	-	✓	-	-	-	-	-	-	-	
อ. ตระการพืชผล	✓	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
อ. พิบูลมังสาหาร	✓	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
อ. ม่วงสามสิบ	-	-	-	-	✓	-	-	-	-	-	-	-	

จากตารางที่ ๑๒ คุณวุฒิส่วนใหญ่ของบรรณารักษ์ห้องสมุดประชาชนภาคตะวันออกเฉียงเหนือได้รับการศึกษาในระดับปริญญาตรี ห้องสมุดประชาชนจังหวัดนครพนม และห้องสมุดประชาชนอำเภอคำชะอี จังหวัดยโสธร มีบรรณารักษ์ซึ่งมีวุฒิปริญญาตรีโดยตรง ผู้ช่วยบรรณารักษ์ห้องสมุดประชาชนภาคตะวันออกเฉียงเหนือส่วนใหญ่มีวุฒิต่ำกว่าระดับ

สภาพการดำเนินงานห้องสมุดประชาชน

๖๑

ตารางที่ ๑๓ ข้อมูลสภาพห้องสมุดประชาชนภาคใต้โดยทั่วไป

ชื่อห้องสมุด	จัดตั้ง ปี พ.ศ.	เนื้อที่ ห้องสมุด (ตารางเมตร)	จำนวน บุคลากร	จำนวน สมาชิก ประจำ	จำนวนผู้ใช้ ห้องสมุด ต่อวัน	จำนวนผู้ยืม หนังสือ ต่อวัน	หมายเหตุ
ห้องสมุดประชาชน							
จ. ตรัง	๒๕๑๔	๓๐๐	๓	๓๕๐	๓๐	๑๕	
อ. ย่านตาขาว	๒๔๙๙	๑๐๒	๑	๑๕๐	๕๐	๕	
อ. สіเกา	๒๔๙๙				๕๐	๑๒	
ห้องสมุดประชาชน							
จ. ชุมพร							
อ. สวี	๒๕๐๒	๑๘	๑	๑๐๒	๘๐	๓๕	
อ. ปะทิว	๒๕๑๗			๘๕	๓๐	๒๐	
ห้องสมุดประชาชน							
จ. ปัตตานี	๒๔๙๔	๒๕๐	๒	๔๐๑	๓๕-๔๐	๒๕	
ห้องสมุดประชาชน							
จ. ภูเก็ต	๒๕๒๓	๑,๐๕๐	๔	๔๗๐	๑๔๐	๘๐-๙๐	
ห้องสมุดประชาชน							
จ. ระนอง	๒๔๙๔	๒ ไร่ ๓ งาน	๓	๖๔๐	๙๐-๑๐๐	๗๐-๘๐	
อ. กะเปอร์	๒๕๒๐	๑๔๔	๑	๑๙๘	๒๑	๓	
ห้องสมุดประชาชน							
จ. พัทลุง	๒๕๑๘		๑	๒๔๘	๗๔	๑๘	
อ. ควนขนุน							
ห้องสมุดประชาชน							
จ. ภูเก็ต							
อ. กะทู้			๖๔	๖๔	๑๘	๑๕	
อ. ถลาง	๒๕๒๖	๑๑๘	๑	๑	๖๐	๑๒	
ห้องสมุดประชาชน							
จ. สงขลา	๒๕๒๓	๔๐๐	๓	๓	๓๐	๒๕	

จากตารางที่ ๑๓ ห้องสมุดประชาชนภาคใต้ ส่วนใหญ่จัดตั้งเพิ่มเติมมากขึ้นตั้งแต่ พ.ศ. ๒๕๑๐ เป็นต้นมา ห้องสมุดประชาชนจังหวัดภูเก็ตมีเนื้อที่อาคารห้องสมุด ๑,๐๕๐ ตาราง เมตร ซึ่งนับว่าสูงกว่ามาตรฐานอาคารห้องสมุดประชาชน

ตารางที่ ๑๔ ข้อมูลวัสดุห้องสมุดประชาชนภาคใต้

ชื่อห้องสมุด	จำนวน หนังสือ ภาษาไทย	จำนวน หนังสือ ภาษาอังกฤษ	จำนวน วารสาร ภาษาไทย	จำนวน วารสาร ภาษาอังกฤษ	จำนวน หนังสือพิมพ์	หมายเหตุ
ห้องสมุดประชาชน						
จ. ตรัง	๑,๘๓๕	๕๐	๓๐	๔	๒	
อ. ย่านตาขาว	๑,๖๐๐	๒๐	๑๒	๓	๒	
อ. สіเกา	๑,๐๒๘	๑๒๐	๒๔๐	๓๕	๒	
ห้องสมุดประชาชน						
จ. ชุมพร						
อ. สวี	๒,๑๑๔		๘	๒	๒	
อ. ปะทิว	๒,๕๒๐	๑๗๐	๑๐	๑	๕	
ห้องสมุดประชาชน						
จ. ปัตตานี	๒,๘๘๔	๘	๑,๙๑๑		๒	
ห้องสมุดประชาชน						
จ. ภูเก็ต	๑๑,๔๙๒	๔๐๐	๙	๒	๖	
ห้องสมุดประชาชน						
จ. ระนอง	๕,๙๔๖	๘๓	๒๒	๔	๓	
อ. กะเปอร์	๑,๒๓๔		๕		๒	
ห้องสมุดประชาชน						
จ. พัทลุง	๑,๘๔๓	๑๑๘	๑๓		๒	
อ. ควนขนุน						
ห้องสมุดประชาชน						
จ. ภูเก็ต	๙๘	๑๑๕	๒๐๐	๕๐	๒	
อ. กะทู้						
อ. ถลาง	๑,๕๐๐	๗	๒		๒	
ห้องสมุดประชาชน						
จ. สงขลา	๗,๒๗๖	๑,๓๔๕	๒๗	๑	๔	

จากตารางที่ ๑๔ ห้องสมุดประชาชนภาคใต้ส่วนใหญ่มีหนังสือให้บริการเพียงพอ
กับจำนวนผู้ใช้ห้องสมุดในแต่ละวัน ห้องสมุดประชาชนจังหวัดภูเก็ต มีหนังสือให้บริการ
การอ่านประมาณ ๑๒,๐๐๐ เล่ม

สภาพการดำเนินงานห้องสมุดประชาชน

๖๓

ตารางที่ ๑๕ ข้อมูลงบประมาณห้องสมุดประชาชนภาคใต้

ชื่อห้องสมุด	งบประมาณ พ.ศ. ๒๕๒๔	งบประมาณ พ.ศ. ๒๕๒๕	งบประมาณ พ.ศ. ๒๕๒๖	งบประมาณ พ.ศ. ๒๕๒๗	หมายเหตุ
ห้องสมุดประชาชน					
จ. ตรัง	๑๙,๔๒๐	๑๘,๑๙๐	๓๑,๖๙๐	๔๐,๗๕๐	
อ. ย่านตาขาว	๕,๐๐๐	๒๒,๒๕๐	๓๐,๓๐๙	๒๕,๖๕๐	
อ. สіเกา	๔,๐๐๐	๗,๐๐๐	๗,๑๙๐	๑๐,๘๐๐	
ห้องสมุดประชาชน					
จ. ชุมพร					
อ. สวี	๕,๐๐๐	๕,๐๐๐	๖,๐๐๐		
อ. ปะทิว	๕,๐๐๐	๕,๐๐๐	๒๐,๒๗๐		
ห้องสมุดประชาชน					
จ. ปัตตานี		๒๔,๐๒๑	๒๑,๑๙๐		
ห้องสมุดประชาชน					
จ. ระนอง	๒๑,๓๘๕	๒๒,๐๙๕	๒๗,๐๐๐	๒๗,๐๐๐	
อ. กะเปอร์	๕,๐๐๐	๑๒,๘๒๐	๙,๖๙๐	๙,๖๙๐	
ห้องสมุดประชาชน					
จ. พัทลุง	๙,๐๙๕	๙,๐๙๕	๑๙,๑๙๐		
อ. กวนขุ่น					
ห้องสมุดประชาชน					
จ. ภูเก็ต	๑๐,๐๐๐	๑๕,๐๐๐	๑๒๕,๐๐๐	๒,๕๐๐๐	
ห้องสมุดประชาชน					
จ. ภูเก็ต	๑๒,๑๙๐	๑๒,๑๙๐	๑๒,๑๙๐	๑๕,๑๙๐	
อ. กะทู้					
อ. ถลาง			๑๔๐,๑๙๐	๑๖,๖๐๐	
ห้องสมุดประชาชน					
จ. สงขลา	๑๕,๐๐๐	๒๘,๐๐๐	๙๔,๗๘๐	๖๐,๐๐๐	

จากตารางที่ ๑๕ ห้องสมุดประชาชนภาคใต้ ส่วนใหญ่ได้รับงบประมาณ ปี พ.ศ.
๒๕๒๔-๒๕๒๗ เป็นหมวดค่าวัสดุ ค่าใช้สอย ค่าตอบแทน และอื่น ๆ

ชื่อห้องสมุด	คุณวุฒิของผู้ช่วยบรรณารักษ์					คุณวุฒิของผู้ช่วยบรรณารักษ์					หมายเหตุ
	ปริญญาตรี ทั่วไป	ปริญญาตรี บรรณารักษ์	ปศ.สูง ทั่วไป	ปศ.สูง บรรณารักษ์	ปศ.	ต่ำกว่า ปศ.	ปริญญาตรี ทั่วไป	ปริญญาตรี บรรณารักษ์	ปศ.สูง ทั่วไป	ปศ.สูง บรรณารักษ์	
ห้องสมุดประชาชน จ. พัทลุง	✓	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
อ. ควนขนุน											
ห้องสมุดประชาชน จ. ภูเก็ต	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
อ. กระบุรี	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
อ. ฉลุง	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
ห้องสมุดประชาชน จ. สงขลา	✓	-	-	-	-	-	-	-	-	-	

จากตารางที่ ๑๖ คุณวุฒิของผู้ช่วยบรรณารักษ์ห้องสมุดประชาชนภาคใต้ ส่วนใหญ่ต่ำกว่าระดับปริญญาตรี บรรณารักษ์ห้องสมุดประชาชน
จังหวัดพัทลุง และบรรณารักษ์ห้องสมุดประชาชนจังหวัดสงขลามีวุฒิการศึกษาระดับปริญญาตรี

ปัญหาการดำเนินงานห้องสมุดประชาชน

จากแบบสอบถามที่สอบถามไปครั้งนี้

บรรณารักษ์จากห้องสมุดประชาชนระดับต่าง ๆ ได้สรุปปัญหาการดำเนินงานในเรื่องต่าง ๆ ดังนี้

๑. เรื่องสภาพอาคารสถานที่ห้องสมุด

มีปัญหาซึ่งสรุปได้เกี่ยวกับสภาพตัวอาคารห้องสมุดดังนี้

๑.๑. ตัวอาคารห้องสมุดอยู่ใกล้ถนน ได้รับเสียงรบกวนจากยานพาหนะมาก

๑.๒. ตัวอาคารห้องสมุดคับแคบ

๑.๓. ตัวอาคารห้องสมุดออกแบบโดยไม่คำนึงถึงมาตรการ การป้องกันหนังสือหาย เช่น ติดตั้งกระจกหน้าต่างมากเกินไป ไม่ติดตั้งกรงเหล็กเสริมให้ปลอดภัย เป็นต้น

๑.๔. ตัวอาคารห้องสมุดเป็นอาคารเก่า สร้างมานานแล้ว สภาพทรุดโทรมมาก ควรรื้อทิ้ง หรือ ควรปรับปรุง หรือสร้างใหม่

๑.๕. ตัวอาคารห้องสมุดไม่เป็นเอกเทศ ต้องอาศัยอาคารอื่น ๆ เป็นที่ตั้งของอาคารห้องสมุด เช่น ห้องสมุดประชาชนอำเภอบางปะกง จังหวัดฉะเชิงเทรา ยังอาศัยอาคารเรียนของโรงเรียน บวรวิทยายน ๒ อยู่ ห้องสมุดประชาชนจังหวัดชัยนาท อาศัยอยู่กับ

สำนักงานการประถมศึกษา จังหวัดชัยนาท เป็นต้น

๑.๖. อาคารห้องสมุดอยู่ไกลจากชุมชนมาก เช่น ห้องสมุดประชาชนจังหวัดราชบุรีอยู่ห่างจากตัวเมือง ๓๐ ก.ม. จึงมีปัญหาในการให้บริการห้องสมุด

๑.๗. อาคารห้องสมุดส่วนใหญ่ที่อาศัยอยู่กับหน่วยงานทางราชการ เกิดปัญหาต่อการไม่กล้าเข้ามาใช้บริการของประชาชนทั่ว ๆ ไป เช่น ห้องสมุดประชาชนจังหวัดสุพรรณบุรี และ ห้องสมุดประชาชนจังหวัดปัตตานีอาศัยอยู่กับหน่วยงานราชการ ในศาลากลางจังหวัด ผู้ที่ให้บริการส่วนใหญ่จึงเป็นข้าราชการ

๑.๘. อาคารห้องสมุดบางแห่งติดตั้งแสงสว่างไม่เพียงพอ

๑.๙. อาคารห้องสมุดบางแห่งมีอากาศร้อนเกินไป

๑.๑๐. อาคารห้องสมุดบางแห่งตั้งอยู่ในเขตทุกภัย เช่น ห้องสมุดประชาชนอำเภอบางปลาม้า จังหวัดสุพรรณบุรี ในฤดูฝนหรือฤดูน้ำท่วม น้ำจะท่วมพื้นห้องสมุด

๒. เรื่องสภาพบุคลากรห้องสมุด

สภาพปัญหาเรื่องบุคลากรห้องสมุด มีปัญหามากที่สุดต่อการดำเนินงานห้องสมุด พอสรุปได้ดังนี้

๒.๑ บุคลากรมีไม่เพียงพอต่อการดำเนินงานห้องสมุด

๒.๒ ไม่มีบรรณารักษ์ประจำห้องสมุด หรือไม่มีเจ้าหน้าที่ประจำห้องสมุด

๒.๓ บรรณารักษ์ไม่มีวุฒิทางด้านวิชาชีพบรรณารักษศาสตร์

๒.๔ บุคลากรห้องสมุดมีน้อย เกิดปัญหาต่อการดำเนินงานหนักตลอดปี

๒.๕ การรวมการศึกษานอกโรงเรียน ความมีอัตราเจ้าหน้าที่ห้องสมุดอย่างน้อย ๒ อัตรา คือ อัตราบรรณารักษ์ห้องสมุดจำนวน ๑ อัตรา และ อัตราลูกจ้างประจำ จำนวน ๑ อัตรา

๒.๖ ความมีการย้ายบุคลากรสับเปลี่ยนภายในจังหวัด หรือระหว่างจังหวัด เช่น ทุกๆ ๔ ปี เป็นต้น

๓. เรื่องงบประมาณ

ปัญหาเรื่องงบประมาณห้องสมุด พอสรุปได้ดังนี้

๓.๑ งบประมาณที่ได้รับแต่ละปีน้อยเกินไป ไม่สามารถจะดำเนินการตามโครงการที่เสนอไปได้

๓.๒ งบประมาณการก่อสร้างอาคารห้องสมุดใหม่ต้องให้ประชาชนช่วยสมทบให้ ครึ่งหนึ่งมีปัญหาต่อห้องสมุดประชาชนระดับ

อำเภอ เพราะประชาชนไม่สามารถออกเงินสมทบให้ได้

๓.๓ งบประมาณค่าวัสดุสำหรับซื้อหนังสือ วารสารและหนังสือพิมพ์ควรจัดสรรอย่างน้อยแห่งละ ๑๐,๐๐๐ บาท ต่อปี

๔. เรื่องสภาพการบริหารงานห้องสมุด

ปัญหาเรื่องการบริหารงานห้องสมุด พอสรุปได้ดังนี้

๔.๑ ไม่มีผู้รับผิดชอบในการบริหารงานห้องสมุดโดยตรงต้องฝากหน่วยงานอื่นๆ แลรับผิดชอบ

๔.๒ ไม่มีบุคลากรทำงาน

๔.๓ บรรณารักษ์ไม่มีวุฒิทางด้านวิชาชีพบรรณารักษศาสตร์ ไม่สามารถดำเนินงานห้องสมุดทุกๆ ด้านได้ครบถ้วน

๔.๔ บรรณารักษ์ต้องทำงาน ทุกด้าน

๔.๕ ห้องสมุดประชาชนที่มีเจ้าหน้าที่เพียงคนเดียวอาจปิดการให้บริการหากเจ้าหน้าที่ ป่วย หรือ ลา ก่อให้เกิดปัญหาในการให้บริการห้องสมุด

๔.๖ ความมีการจัดอบรมบรรณารักษ์อย่างน้อยปีละ ๑ ครั้ง

๔.๗ เจ้าหน้าที่ห้องสมุดขาดที่พักอาศัย

๔.๘ ความมีวัสดุอุปกรณ์สำหรับการดำเนินงานห้องสมุดให้ครบถ้วน เช่น เครื่อง

พิมพ์ดีด อุปกรณ์เครื่องมือสำหรับซ่อมหนังสือ เป็นต้น

๕. เรื่องสภาพการบริการในห้องสมุด

ปัญหาเรื่องการบริการในห้องสมุด พอสรุปได้ดังนี้

๕.๑ ขาดบุคลากรในการให้บริการ

๕.๒ การบริการจัดทำได้เฉพาะภายในห้องสมุด บรรณารักษ์ไม่สามารถออกบริการภายนอกได้

๕.๓ ประชาชนส่วนใหญ่ต้องการอ่านหนังสือประเภทบันเทิง เช่น นวนิยาย กวีรสนองความต้องการในการอ่านหนังสือประเภทอื่นก่อน แล้วจึงค่อยหาวิธีให้ผู้ใช้ห้องสมุดหันไปสนใจอ่านหนังสือประเภทอื่น ๆ ภายหลัง

๕.๔ ผู้ใช้ห้องสมุดบางแห่ง ต้องการให้ห้องสมุดเปิดบริการถึงเวลา ๒๐.๐๐ น. ซึ่งบรรณารักษ์ไม่สามารถปฏิบัติงานได้

๕.๕ ควรเพิ่มอุปกรณ์วัสดุไม่ตีพิมพ์ (อุปกรณ์โสตทัศนวัสดุ) เพราะห้องสมุดประชาชนจังหวัด ได้จัดมุม มสธ. ของมหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาราช และมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒของกรมการศึกษานอกโรงเรียน

๕.๖ ผู้ใช้บริการห้องสมุดส่วนใหญ่เป็นนักศึกษา และเป็นนักเรียนทั้งระดับประถมศึกษาและมัธยมศึกษา ควรเพิ่มงบประมาณ

ในการจัดซื้อหนังสือสำหรับเด็กมากขึ้น หรือจัดมุมหนังสือเด็กโดยเฉพาะ

๖. เรื่องอื่น ๆ

จากแบบสอบถามที่ได้รับกลับคืนมา บรรณารักษ์ห้องสมุดประชาชนได้สรุปปัญหาอื่น ๆ ในการดำเนินงานห้องสมุดดังต่อไปนี้

๖.๑ ประชาชนในบางท้องถิ่นให้ความสนใจต่อการศึกษาน้อย เนื่องจากปัญหาทางด้านเศรษฐกิจของครอบครัว

๖.๒ ผู้ใช้บริการส่วนใหญ่จะเป็นผู้ที่อาศัยอยู่ใกล้กับที่ทำการของห้องสมุด หมู่บ้านที่อยู่ห่างไกลไม่สามารถมาใช้บริการได้

๖.๓ ควรสนับสนุนให้เจ้าหน้าที่ห้องสมุดได้รับสวัสดิการ และความก้าวหน้าในการทำงาน

๖.๔ สมาคมห้องสมุดแห่งประเทศไทย ควรมีบทบาทต่อการจัดหา จัดซื้อหนังสือ วัสดุ และอุปกรณ์ห้องสมุดให้กับห้องสมุดประชาชน

๖.๕ สมาคมห้องสมุดแห่งประเทศไทย ควรมีส่วนช่วยเหลือห้องสมุดประชาชนในงานด้านเทคนิคห้องสมุด เช่น การทำบัตรรายการ การซ่อมหนังสือ เป็นต้น โดยคิดค่าตอบแทนหรือคิดค่าบริการในรายช่อมเยา

๖.๖ ห้องสมุดประชาชนจังหวัด ควรเป็นศูนย์ข้อมูลของจังหวัด สามารถตอบคำถาม

ของผู้ใช้ห้องสมุดในเรื่องข้อมูลต่างๆ ของจังหวัดได้

๖.๗ ควรมีโครงการแลกเปลี่ยนหนังสือระหว่างห้องสมุด

ผู้เขียนหวังว่าบทความเรื่องสภาพการดำเนินงานห้องสมุดประชาชนของกรมการศึกษานอกโรงเรียนในปัจจุบัน คงจะสะท้อนให้เห็นถึงวิวัฒนาการ ความเจริญเติบโตของห้องสมุดประชาชนระยะที่ ๓ คือระยะตั้งแต่จัดตั้งกรมการศึกษานอกโรงเรียนเป็นต้นมาได้เป็นอย่างดี สภาพปัญหาแม้จะมีปัญหาใกล้เคียง หรือเหมือนกับผลการวิจัยค้นคว้าในเรื่องสภาพห้องสมุดประชาชนจากสถาบันการศึกษาต่างๆ แต่จะเห็นได้ว่าบางปัญหานั้น ทางกรมการศึกษานอกโรงเรียนได้ทุ่มกำลังทรัพยากรให้มากที่สุด

เท่าที่จะทำได้อยู่แล้ว จากคำสัมภาษณ์ของนายโกวิท วรพิพัฒน์ อธิบดีกรมการศึกษานอกโรงเรียน ซึ่งได้ระบุถึงแนวนโยบายการปรับปรุงการดำเนินงานห้องสมุดประชาชนอย่างชัดเจนว่าเป็นเรื่องสำคัญที่สุดเรื่องหนึ่ง ซึ่งเราต้องคอยติดตามผลต่อไป โดยทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องต้องร่วมมือกัน ไม่ว่าจะเป็นสมาคมห้องสมุดแห่งประเทศไทย สถาบันการศึกษาที่ผลิตบุคลากรทางด้านวิชาชีพบรรณารักษศาสตร์ ห้องสมุดประเภทต่างๆ และแม้แต่กรมการศึกษานอกโรงเรียนเอง ทั้งนี้เพื่อให้ประชาชนชาวไทยเป็นผู้รู้หนังสือ และมีส่วนช่วยสร้างสังคมส่วนรวมให้พัฒนาไปสู่ความเจริญของบ้านเมืองได้ในอนาคต

บรรณานุกรม

- จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย คณะอักษรศาสตร์
แผนกวิชาบรรณารักษศาสตร์
ห้องสมุดประชาชนในประ
เทศไทย กรุงเทพมหานคร:
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๐
(เอกสารบรรณารักษศาสตร์ เล่ม
๑๘)
- บุปผา เจริญทรัพย์ “การสำรวจความคิดเห็น
ของประชาชนต่อบริการห้องสมุด
ประชาชนระดับจังหวัดสังกัดกระ-
ทรวงศึกษาธิการในภาคเหนือของ
ประเทศไทย” วิทยานิพนธ์
ปริญญามหาบัณฑิต แผนกวิชา
บรรณารักษศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย สมบูรณ์
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๑๙
- พัชรินทร์ ชันทอง “การสำรวจความคิดเห็น
ของประชาชนต่อบริการห้องสมุด
ประชาชนระดับจังหวัดสังกัดกระ-
ทรวงศึกษาธิการในภาคกลางตอน
บนของประเทศไทย” วิทยานิพนธ์
ปริญญามหาบัณฑิต แผนกวิชา
บรรณารักษศาสตร์ บัณฑิต
- วิทยาลัยจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย,
๒๕๑๙
- รำภา กุลสมบูรณ์ วัดพระเชตุพนฯ ห้อง
สมุดประชาชนแห่งแรกใน
ประเทศไทย พระนคร: แผนก
วิชาบรรณารักษศาสตร์ จุฬาลง-
กรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๐๘
- ศึกษาธิการ, กระทรวง กรมการศึกษานอก
โรงเรียน รายงานการติดตาม
ผลและประเมินผลการดำเนิน
งานห้องสมุดประชาชน ราช-
บุรี: ธรรมรักษ์การพิมพ์, ๒๕๒๕
- ภูหล้า “ปัญหาห้องสมุดประชาชน
ในประเทศไทย” วิทยานิพนธ์
ปริญญามหาบัณฑิต แผนกวิชา
บรรณารักษศาสตร์ บัณฑิต
วิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย,
๒๕๑๔
- สุทธิลักษณ์ อำพันวงศ์ บรรณารักษศาสตร์
ภูมิหลัง กรุงเทพมหานคร: ไทย
วัฒนาพานิช, ๒๕๒๑

สภาพการดำเนินงานห้องสมุดประชาชน

๗๑

สุนิตย์ เย็นสบาย “การสำรวจความคิดเห็น
ของประชาชนต่อบริการห้องสมุด
ประชาชนระดับจังหวัดสังกัดกระ-
ทรวงศึกษาธิการในภาคตะวันออกเฉียง
เหนือของประเทศไทย” วิทยานิพนธ์
ปริญญามหาบัณฑิต แผนกวิชา
บรรณารักษศาสตร์ จุฬาลงกรณ์
มหาวิทยาลัย, ๒๕๑๙

สุภาพร พาทีกาญจนกุล “การสำรวจความคิ-
ตเห็นของประชาชนต่อบริการห้อง-
สมุดประชาชนระดับจังหวัดสังกัด
กระทรวงศึกษาธิการในภาคใต้

ของประเทศไทย” วิทยานิพนธ์
ปริญญามหาบัณฑิต แผนกวิชา
บรรณารักษศาสตร์ จุฬาลงกรณ์
มหาวิทยาลัย, ๒๕๑๙

อุบล รอดเยี่ยม “การสำรวจความคิดเห็นของ
ประชาชนต่อบริการห้องสมุดประ-
ชาชนระดับจังหวัดสังกัดกระทรวง
ศึกษาธิการในภาคกลางตอนล่าง
ของประเทศไทย,” วิทยานิพนธ์
ปริญญามหาบัณฑิต แผนกวิชา
บรรณารักษศาสตร์ จุฬาลงกรณ์
มหาวิทยาลัย, ๒๕๑๙

กฎหมายห้องสมุด

โดย สุพีร์ โหมานันท์ *

ห้องสมุดทุกแห่งมีบทบาทต่อการบริการให้การศึกษาแก่ผู้ใช้ห้องสมุด การพัฒนาการศึกษาของประชาชนในชาตินับว่าเป็นสำคัญและจำเป็นอย่างยิ่ง ประกอบกับการศึกษาในปัจจุบันเรียนรู้ได้ทั้งในระบบและนอกระบบโรงเรียนห้องสมุดยังเป็นสถานศึกษา ซึ่งมีความสำคัญยิ่งต่อการเป็นแหล่งศึกษาค้นคว้าของผู้รักการเรียนรู้ ถ้าหากห้องสมุดทุกประเภทให้บริการอย่างมีประสิทธิภาพ ผู้ใช้ห้องสมุดย่อมเรียนรู้ในสิ่งที่ต้องการ และสามารถเพิ่มพูนความรู้ ความสามารถได้อีกมากมาย อย่างไรก็ดี ห้องสมุดทุกประเภทมักจะประสบปัญหาต่าง ๆ สิ่งที่จะช่วยได้มากก็คือกฎหมายห้องสมุด ซึ่งจะมีความสำคัญต่อระบบการบริหารงานห้องสมุด และการให้บริการห้องสมุดซึ่งประชาชนควรมีสิทธิ์ในการรับบริการ

ผู้เขียนขอสรุปความเป็นมาของกฎหมายห้องสมุดในประเทศต่าง ๆ ซึ่งผู้เขียนได้เขียน

ขึ้น เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาโทบัณฑิต จากแผนกวิชาบรรณารักษศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เมื่อ พ.ศ. ๒๕๒๑ และเพื่อให้บทความมีความสมบูรณ์ขึ้น ผู้เขียนจึงได้เพิ่มเติมรายละเอียดให้สมบูรณ์ขึ้น

ความเป็นมาของกฎหมายห้องสมุดในประเทศต่าง ๆ

๑. กฎหมายห้องสมุดของสหรัฐอเมริกา

ประเทศสหรัฐอเมริกาเป็นประเทศแรกในโลกที่ประกาศใช้กฎหมายเพื่อก่อตั้งห้องสมุดขึ้น ห้องสมุดในสหรัฐอเมริกา เริ่มตั้งแต่สมัยที่ยังเป็นอาณานิคมของอังกฤษ ห้องสมุดสมัยแรกเป็นห้องสมุดที่เรียกเก็บค่าบำรุงจากผู้เข้าใช้ ห้องสมุดเสียค่าบำรุงแห่งนี้เปิดให้เข้าใช้โดยเสรี แต่ผู้เป็นสมาชิกสามารถยืมได้ ต่อมารัฐเห็นความจำเป็นห้องสมุดของประชาชนที่

* บรรณารักษ์ห้องสมุดการไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทย การไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทย นางกรวย นนทบุรี

ได้เสียภาษีแก่รัฐ จึงจัดตั้งห้องสมุดพร้อมทั้งให้เงินอุดหนุนแห่งแรกคือ ห้องสมุดเมืองปีเตอร์บอโร (Peterborough) รัฐนิวแฮมเชียร์ (New Hampshire) ใน ค.ศ. ๑๘๓๓ ปรากฏว่าในปี ค.ศ. ๑๘๗๐ มีการประกาศใช้พระราชบัญญัติห้องสมุดถึง ๑๙ รัฐ ในปี ค.ศ. ๑๘๕๖ รัฐบาลสหรัฐอเมริกาได้ประกาศใช้พระราชบัญญัติการให้บริการห้องสมุด (Library Services Act) เป็นพระราชบัญญัติที่ส่งเสริมให้รัฐต่าง ๆ จัดขยายบริการห้องสมุดประชาชนออกไปสู่ชนบทให้ทั่วถึง ค.ศ. ๑๘๖๔ รัฐบาลได้ออกพระราชบัญญัติการให้บริการห้องสมุดฉบับใหม่ คือ พระราชบัญญัติการให้บริการและการก่อสร้างห้องสมุด (Library Services and Construction Act) เพื่อเพิ่มเงินช่วยเหลือกิจการห้องสมุดประชาชนในชนบทให้ทัดเทียมกับในเมือง และจัดสรรเงินทุนอีกจำนวนหนึ่ง เพื่อก่อสร้างอาคารห้องสมุด หรือขยายอาคารห้องสมุดที่ต้องการด้วยในปี ค.ศ. ๑๘๗๔ โดยรัฐบาลกลางช่วยเหลือเงินประมาณ ๕๗ ล้านดอลลาร์ต่อปีสำหรับการก่อสร้างอาคาร วัสดุห้องสมุดและการพัฒนาความร่วมมือระหว่างห้องสมุด

๒. กฎหมายห้องสมุดของอังกฤษ

กิจการห้องสมุดของประเทศนี้นับว่ามีความเป็นมาเก่าแก่ที่สุด รัฐบาลได้ประกาศใช้พระราชบัญญัติห้องสมุดประชาชนฉบับแรกตั้งแต่ปี ค.ศ. ๑๘๕๐ ซึ่งกำหนดให้เมืองที่มีพลเมืองมากกว่า ๑๐,๐๐๐ คนขึ้นไป จัดหาสถานที่เพื่อจัดตั้งห้องสมุด จัดหาแสงสว่างและเชื้อเพลิง รวมทั้งเงินงบประมาณจ้างบรรณารักษ์มาดำเนินงานและให้อ่านาจารึกที่มีชาวบ้านอยู่ในอาณาเขต ๕,๐๐๐ คนขึ้นไป จัดตั้งห้องสมุดขึ้น พระราชบัญญัติฉบับนี้ได้มีการแก้ไขหลายครั้ง จนภายหลังการปฏิรูปรัฐบาลระดับท้องถิ่นในปี ค.ศ. ๑๘๕๗ กระทรวงศึกษาธิการได้จัดตั้งคณะกรรมการดำเนินงานด้านห้องสมุดประชาชนและได้ทำรายงานเสนอรัฐบาล ซึ่งต่อมาได้นำไปเป็นพื้นฐานยกร่างพระราชบัญญัติห้องสมุดฉบับใหม่ มีชื่อว่า พระราชบัญญัติห้องสมุดประชาชนและพิพิธภัณฑ์ (The Public Libraries and Museums 1964) เป็นพระราชบัญญัติที่กำหนดให้รัฐมนตรีว่าการศึกษาและวิทยาศาสตร์ควบคุมดูแล ส่งเสริมและปรับปรุงบริการห้องสมุดประชาชน ซึ่งจัดโดยหน่วยงานระดับท้องถิ่น

ให้ดีขึ้น โดยมีคณะกรรมการที่ปรึกษาห้องสมุดเป็นผู้ให้คำแนะนำ นอกจากนั้นได้ให้อำนาจรัฐมนตรีจ่ายเงินอุดหนุนให้แก่ห้องสมุดเพื่อการจัดหาอาคารสถานที่ ครุภัณฑ์ วัสดุอุปกรณ์ห้องสมุดอื่น ๆ ที่จำเป็น สนับสนุนให้ทั้งผู้ใหญ่และเด็กได้ใช้บริการห้องสมุดให้เกิดประโยชน์อย่างเต็มที่

๓. กฎหมายห้องสมุดของเดนมาร์ก

บุคคลที่มีบทบาทสำคัญยิ่งต่อกฎหมายห้องสมุดของเดนมาร์ก คือ เอช.โอ. แลงก์ (H.O. Lange) ซึ่งเป็นผู้เสนอแผนงานในการปรับปรุงบริการห้องสมุด โดยเสนอแนวคิดที่ว่า เดนมาร์กจะต้องมีห้องสมุดขนาดใหญ่ เป็นห้องสมุดศูนย์กลางในเมืองชั้นเอกของแต่ละมณฑล กำหนดจำนวนหนังสือ และผู้ดำเนินงานการประสานงานระหว่างห้องสมุด

รัฐบาลเดนมาร์กได้เล็งเห็นความสำคัญของห้องสมุด โดยแต่งตั้งคณะกรรมการห้องสมุดแห่งชาติ ต่อมาได้มีการประกาศใช้พระราชบัญญัติห้องสมุดประชาชน (Public Libraries Act) เมื่อปี ค.ศ. ๑๙๒๐ ซึ่งมีผลให้รัฐต้องจ่ายเงินช่วยเหลือห้องสมุดเป็นจำนวน ๑๕,๐๐๐ โครนเนอร์ แก่ห้องสมุดศูนย์กลางในเมืองชั้นเอก มีการแก้ไขพระราชบัญญัตินี้ถึง ๘ ครั้ง จนกระทั่งถึงฉบับที่ใช้อยู่ในปัจจุบัน

ค.ศ. ๑๙๖๔ เรียกว่าพระราชบัญญัติห้องสมุดประชาชนเดนมาร์ก (Public Libraries Act) ซึ่งมีผลใช้บังคับในเดือนเมษายน ๑๙๖๕

พระราชบัญญัตินี้มีวัตถุประสงค์เพื่อส่งเสริมเผยแพร่การศึกษา ความรู้และวัฒนธรรม กำหนดให้มีห้องสมุดในทุกท้องที่ และให้บริการห้องสมุดโดยไม่คิดมูลค่า การบริหารห้องสมุดเป็นไปในรูปของคณะกรรมการ โดยสภาเทศบาลได้แต่งตั้งกรรมการคณะหนึ่งเป็นผู้รับผิดชอบ ส่วนเอกชนสามารถจัดตั้งห้องสมุดได้ แต่ต้องได้รับความเห็นชอบจากสมาชิกสภาเทศบาล รัฐบาลกลางจะให้เงินสนับสนุนเขตละ ๑ แห่ง มีคณะกรรมการอำนวยการห้องสมุดเป็นผู้ควบคุมการดำเนินงานของหัวหน้าบรรณารักษ์ ในพระราชบัญญัติห้องสมุดประชาชนฉบับนี้ยังระบุถึงห้องสมุดประจำมณฑล และห้องสมุดท้องถิ่นซึ่งอยู่ในมณฑลนั้น ๆ โดยรัฐบาลจะจ่ายเงินล่วงหน้าให้ เพื่อช่วยเหลือในการดำเนินงานของห้องสมุดทั้งสองแห่ง นอกจากนี้ยังกล่าวถึงความสัมพันธ์ระหว่างห้องสมุดประชาชนและห้องสมุดโรงเรียนในการให้บริการอ่านแก่นักเรียนในโรงเรียน โดยมีการตั้งกรรมการคัดเลือกหนังสือสำหรับห้องสมุดโรงเรียน และแผนกเด็กสำหรับห้องสมุดประชาชน ทั้งได้กำหนดเงินอุดหนุนพิเศษให้แก่ห้องสมุดเอกชน และจัดบริการสำหรับผู้ป่วย

๔. กฎหมายห้องสมุดของญี่ปุ่น

ห้องสมุดสมัยใหม่ในประเทศญี่ปุ่นได้เริ่มขึ้นภายหลังสงครามโลกครั้งที่สอง โดยได้รับความช่วยเหลือจากบรรณารักษ์อเมริกัน นอกจากนั้นสมาคมห้องสมุดญี่ปุ่นมีบทบาทในการพัฒนากิจการห้องสมุดในประเทศอย่างมาก

กฎหมายห้องสมุดฉบับแรกประกาศใช้ในปี ค.ศ. ๑๙๔๔ ให้เมืองหลวงเมืองอื่น ๆ และหมู่บ้านจัดตั้งห้องสมุดขึ้น ในปี ค.ศ. ๑๙๔๘ ได้ประกาศใช้กฎหมายห้องสมุดกลางแห่งชาติ เป็นผลให้หอสมุดแห่งชาติโตเกียว และห้องสมุดรัฐสภาแห่งชาติ มีฐานะเป็นห้องสมุดกลาง มีห้องสมุดของหน่วยงานรัฐบาลทั้งหมดเป็นห้องสมุดสาขา ทำหน้าที่ให้บริการแก่ฝ่ายบริหารและฝ่ายตุลาการ ให้ความร่วมมือแก่ห้องสมุดอื่น ๆ ในและนอกประเทศ ดำเนินงานโดยมีคณะกรรมการให้คำปรึกษา กฎหมายห้องสมุดฉบับที่สองได้ประกาศใช้ใน ค.ศ. ๑๙๕๐ ทำให้ผู้ที่ทำงานอาชีพบรรณารักษ์ไม่พอใจอย่างมาก และได้พยายามทำงานห้องสมุดต่าง ๆ ให้ดีขึ้น สมาคมห้องสมุดญี่ปุ่นได้ตั้งคณะกรรมการร่างข้อแก้ไขของกฎหมายนี้ด้วย

กฎหมายฉบับปี ค.ศ. ๑๙๕๐ ได้ยกกว้างขึ้นให้สอดคล้องกับมาตรา ๙ ของกฎหมายว่าด้วยการศึกษาทางสังคมฉบับปี ค.ศ. ๑๙๔๘ ว่า

ห้องสมุดจะต้องจัดหาสิ่งอำนวยความสะดวกที่จำเป็นต่อการศึกษาทางสังคมให้มากที่สุด วัตถุประสงค์ของกฎหมายนี้จึงมุ่งที่จะจัดตั้งและส่งเสริมให้ห้องสมุดมีประสิทธิภาพในการให้บริการแก่การศึกษาให้มากที่สุด นับตั้งแต่ผู้ปฏิบัติงานในระดับต่างๆ ของประเทศ คณะกรรมการห้องสมุด ฯลฯ จะต้องส่งเสริมห้องสมุดทั้งด้านการจัดตั้ง และการจัดหาเงินงบประมาณ เพื่อซื้อหนังสือ วัสดุต่างๆ จัดหาบุคลากรที่มีความรู้และความสามารถมาบริหารงานในห้องสมุด และจัดบริการของห้องสมุดให้สนองความต้องการของผู้ใช้ให้มากที่สุด

๕. กฎหมายหอสมุดแห่งชาติของสิงคโปร์

หอสมุดแห่งชาติสิงคโปร์ มีกำเนิดมาจากสถาบันสิงคโปร์ ซึ่งตั้งขึ้นเมื่อปี ค.ศ. ๑๙๒๓ ได้เปลี่ยนชื่อเป็นหอสมุดแรฟเฟิลส์ ใน ค.ศ. ๑๙๕๕ และเมื่อพระราชบัญญัติหอสมุดแห่งชาติประกาศใช้ในปี ค.ศ. ๑๙๕๗ หอสมุดแรฟเฟิลส์ก็ได้ทำหน้าที่เป็นหอสมุดแห่งชาติและห้องสมุดประชาชนด้วย โดยจัดบริการให้เปล่าแก่ผู้ที่ขอยืมหนังสือออกจากห้องสมุดต้องวางเงินค้ำมัดจำหนังสือ พระราชบัญญัติหอสมุดแห่งชาติสิงคโปร์ ค.ศ. ๑๙๕๘ ได้กำหนดให้ผู้รับผิดชอบงานหอสมุดแห่งชาติดำรงตำแหน่ง

แห่งเป็นผู้ดำเนินการ และมีบรรณารักษ์และเจ้าหน้าที่อื่น ๆ ปฏิบัติงาน โดยมีคณะกรรมการหอสมุดแห่งชาติเป็นผู้กำหนดนโยบายในการดำเนินงาน

หอสมุดแห่งชาติมีหน้าที่เป็นผู้นำเรื่องเกี่ยวกับห้องสมุดในประเทศ มีส่วนร่วมในการวางแผนงานห้องสมุดของชาติ เป็นศูนย์กลางให้ความร่วมมือระหว่างห้องสมุดในชาติและระหว่างชาติ รับผิดชอบการจัดบริการห้องสมุด รวบรวมสิ่งพิมพ์ของชาติ ให้บริการตอบคำถามและบริการทางบรรณานุกรม รวมทั้งบริการห้องสมุดเคลื่อนที่ บริการสำหรับเด็กและบุคคลเฉพาะกลุ่ม เช่น คนตาบอด ฯลฯ เพื่อให้การดำเนินงานของหอสมุดเป็นไปด้วยดี บรรลุเป้าหมายที่วางไว้ รัฐบาลได้จัดสรรเงินให้ห้องสมุด เพื่อจัดซื้อหนังสือ สิ่งพิมพ์และวัสดุต่าง ๆ ตลอดจนอุปกรณ์ครุภัณฑ์ของหอสมุด ให้บุคลากรของหอสมุดเป็นข้าราชการพลเรือน จัดอบรมบุคลากรให้มีความรู้ความสามารถในการปฏิบัติงาน เพื่อให้บริการหอสมุดมีความคล่องตัวมากยิ่งขึ้น

๖. ระเบียบว่าด้วยห้องสมุดประชาชนของไทย (กระทรวงศึกษาธิการ)

เนื่องจากประเทศไทยยังไม่มีกฎหมายว่าด้วยห้องสมุดใช้บังคับ จึงมีแต่ระเบียบห้อง

สมุด อันได้แก่ระเบียบกระทรวงศึกษาธิการว่าด้วยห้องสมุดประชาชน พ.ศ. ๒๔๙๕ ซึ่งมีวัตถุประสงค์เพื่อเผยแพร่ความรู้โดยการอ่านและการค้นคว้าตำราในห้องสมุด ส่งเสริมการรู้หนังสือและปลูกฝังนิสัยของประชาชนให้รักการอ่านหนังสือ โดยได้กำหนดให้จัดตั้งห้องสมุดประชาชนเป็น ๓ ประเภท คือ ห้องสมุดประชาชนจังหวัด ห้องสมุดประชาชนอำเภอ และห้องสมุดเคลื่อนที่ และให้เป็นหน้าที่ของผู้ว่าราชการจังหวัดเป็นผู้จัดตั้งห้องสมุดประชาชนจังหวัด ให้นายอำเภอเป็นผู้ดำเนินการจัดตั้งห้องสมุดประชาชนอำเภอ โดยได้รับอนุมัติจำนวนเงินและงบประมาณจากกระทรวงศึกษาธิการ ในระเบียบนี้ได้กำหนดให้มีคณะกรรมการอำนวยการห้องสมุด อย่างน้อย ๕ คน โดยให้มีหน้าที่วางระเบียบข้อบังคับห้องสมุด การอ่าน การยืม การส่งเสริม และการเผยแพร่กิจการห้องสมุด พิจารณางบประมาณและการทำรายได้ของห้องสมุด กำหนดประเภทของหนังสือที่ควรให้จัดบริการไว้ในห้องสมุด และหนังสือต้องห้ามไม่ควรนำเข้าห้องสมุด นอกจากนี้ในตอนท้ายระเบียบยังได้กำหนดวิธีการให้ได้อีกซึ่งงบประมาณ โดยให้ได้รับงบประมาณเงินอุดหนุนการศึกษาผู้ใหญ่ซึ่งกระทรวงศึกษาธิการจะจัดสรรให้ หรือจ่ายจาก

เงินรายได้อื่น ๆ ที่ห้องสมุดหามาได้ ระเบียบ
ดังกล่าวได้เริ่มใช้เมื่อ ๑๘ ตุลาคม ๒๔๔๕
หลังจากนั้นในปี พ.ศ. ๒๕๐๘ กระทรวงศึกษา
ธิการได้ประกาศใช้มาตรฐานของห้องสมุด
ประชาชน เพื่อเป็นมาตรฐานสำหรับห้องสมุด
ประชาชนในสังกัดกระทรวงศึกษาธิการ อย่าง
ไรก็ตามในปี พ.ศ. ๒๕๑๗ และ ๒๕๒๐ ได้
มีผู้พยายามเสนอร่างกฎหมายว่าด้วยห้องสมุด
ประชาชนต่อรัฐบาล แต่จนถึงบัดนี้ยังไม่มี
การประกาศใช้เป็นกฎหมาย นอกจากนี้ ยังมี
กฎหมายที่เกี่ยวข้องกับหอสมุดแห่งชาติ คือ
พระราชบัญญัติการพิมพ์ พุทธศักราช ๒๔๘๔
มาตรา ๒๐ และ ๓๒ ซึ่งระบุให้ผู้จัดพิมพ์ต้อง
ส่งหนังสือให้หอสมุดแห่งชาติ ๒ ฉบับ และ
มาตรา ๕๔ ระบุให้ผู้ตีพิมพ์ได้รับโทษปรับไม่
เกิน ๑๒ บาท ซึ่งนับว่าเป็นอุปสรรคอย่างยิ่ง
ต่อการดำเนินงานของหอสมุดแห่งชาติของไทย
สรุปความสำคัญของกฎหมายห้องสมุด

กฎหมายว่าด้วยห้องสมุดของแต่ละ
ประเทศมีความเป็นมาที่แตกต่างกันตามสภาพ
สังคมและความเหมาะสมของประเทศนั้น ๆ ซึ่ง
จากการศึกษาเรื่องความเป็นมาของกฎหมายว่า
ด้วยห้องสมุดนี้ จะพบว่าแต่ละประเทศที่มี
กฎหมายห้องสมุด มีจุดเริ่มต้นที่แตกต่างกัน
ประเทศญี่ปุ่นนั้นแนวคิดเกี่ยวกับห้องสมุดมีมา

ตั้งแต่สมัยดั้งเดิม ซึ่งมีห้องสมุดเฉพาะของ
พระราชวงศ์และขุนนางเท่านั้น แนวคิดเรื่อง
ห้องสมุดสมัยใหม่เริ่มมีขึ้นเมื่อสหรัฐอเมริกา
ได้เข้ามายึดครองญี่ปุ่นภายหลังสงครามโลก
ครั้งที่สอง และต้องการพัฒนาประเทศญี่ปุ่น
ให้เข้ากับชีวิตและความเป็นอยู่แบบสมัยใหม่
ประเทศสิงคโปร์ก็เช่นเดียวกัน ชาวอังกฤษ
ซึ่งเข้ามายึดครองสิงคโปร์ได้มีส่วนในการตั้ง
สถาบันสิงคโปร์เพื่อเป็นแหล่งศึกษา วรรณ-
กรรมตะวันตก ซึ่งในภายหลังรัฐได้เข้ามา
ดำเนินการให้เป็นหอสมุดแห่งชาติ และห้อง
สมุดประชาชน อันมีพัฒนาการก้าวหน้าขึ้น
เป็นลำดับ ประเทศเดนมาร์กนั้น ความเจริญ
ของกิจการห้องสมุดเริ่มขึ้นที่วัด ซึ่งประชาชน
ให้ความสนใจในการใช้ห้องสมุด หรือการอ่าน
หนังสือ รัฐบาลจึงเห็นว่าวัดควรเป็นศูนย์กลาง
ในการจัดการศึกษาสำหรับประชาชน จึงได้
ปรับปรุงกิจการห้องสมุดของวัดให้ดีขึ้น ส่วน
ประเทศอังกฤษนั้น รัฐเข้ามามีบทบาทให้
ความสนับสนุนตั้งแต่แรกเริ่ม เมืองใดมีคน
มากกว่า ๑ หมื่นคน ต้องมีห้องสมุดให้ประ-
ชาชน รัฐบาลจะจัดหาสถานที่ แสงสว่าง เชื้อ
เพลิง เพื่อให้ความอบอุ่นในอาคาร และงบประมาณ
จ้างบุคลากร สำหรับประเทศสหรัฐ
อเมริกานั้น จุดเริ่มต้นของกิจการห้องสมุดอยู่

ที่ประชาชนมองเห็นความสำคัญของการศึกษา พยายามหาที่เรียน ที่ค้นคว้าด้วยตนเอง ถึงกับ มีผู้ตั้งห้องสมุดประชาชนประเภทเสียค่าบำรุง ขึ้นในระยะแรก ส่วนของประเทศไทยแม้จะ ไม่มีกฎหมายห้องสมุดใช้ในปัจจุบัน แต่พัฒนา การห้องสมุดก็มีมาเป็นเวลานาน เริ่มที่หอไตร ของวัด และเริ่มมีระเบียบห้องสมุดประชาชน ใช้อย่างจริงจังเมื่อ พ.ศ. ๒๔๙๕ คือ ระเบียบ กระทรวงศึกษาธิการว่าด้วยห้องสมุดประชาชน สิ่งที่กฎหมายห้องสมุดจะระบุไว้

๑. วัตถุประสงค์

กฎหมายห้องสมุดของทุกประเทศเขียน ขึ้นด้วยเจตนารมณ์ที่จะส่งเสริมกิจการห้องสมุด ให้มีหลักประกันที่มั่นคงในการดำเนินงาน และ จัดบริการให้ผู้ใช้อห้องสมุดได้รับประโยชน์ อย่างเต็มที่ กฎหมายห้องสมุดบางฉบับ เช่น ของประเทศสิงคโปร์ และอังกฤษ ระบุแต่ เพียงย่อ ๆ ว่า เพื่อส่งเสริมประสิทธิภาพของ การบริการห้องสมุด ของประเทศสหรัฐอเมริกา ระบุถึงการขยายกิจการห้องสมุดเพิ่มเติม ในวัตถุประสงค์ด้วย ส่วนของประเทศญี่ปุ่น นอกจากจะเพื่อวัตถุประสงค์ในการจัดตั้งและ ส่งเสริมพัฒนาการห้องสมุดแล้ว ยังเน้นถึง วัตถุประสงค์ในด้านการส่งเสริมการศึกษาอีก ด้วย

๒. การบริหารงาน

ในกฎหมายห้องสมุดจะระบุถึงโครงสร้างการบริหารงานที่แตกต่างกันออกไป ทั้งนี้ จากการศึกษา พบว่า แต่ละประเทศมีสภาพ ทางภูมิศาสตร์ สังคมและเศรษฐกิจที่แตกต่าง กันออกไป จึงทำให้โครงสร้างในการบริหาร งานตามที่ระบุไว้ในกฎหมายห้องสมุดแตกต่างกันไปด้วย เช่น ประเทศสิงคโปร์ เป็นประเทศเล็ก สภาพภูมิประเทศเป็นเกาะ จึงมีศูนย์รวมในการให้บริการห้องสมุดแก่ประชาชน คือ หอสมุดแห่งชาติเพียงอย่างเดียว และทำหน้าที่ เป็นห้องสมุดประชาชนด้วย การบริหารงาน จึงมีเพียงผู้อำนวยการหอสมุดแห่งชาติ ซึ่งรับ มอบมาจากรัฐมนตรี เป็นผู้รับผิดชอบในการ จัดดำเนินงานห้องสมุดให้แก่ประชาชน แต่ ประเทศสหรัฐอเมริกาเป็นประเทศใหญ่ แต่ละ รัฐมีการปกครองภายในรัฐเป็นอิสระ ประชาชนมีความพร้อมทางการศึกษา ระบบการบริ การงานที่ระบุไว้ในกฎหมายห้องสมุด จึงครอบคลุมถึงส่วนการปกครองทุกระดับ ตั้งแต่การ กำหนดบทบาทของรัฐบาลกลาง ระดับรัฐ และ ระดับท้องถิ่น ในอันที่จะประสานงาน และ ให้ความช่วยเหลือในการจัดดำเนินงานห้อง สมุดประชาชนให้แก่ประชาชนอย่างมีประสิทธิภาพ

๓. งบประมาณ

เรื่องงบประมาณนับว่าเป็นสิ่งสำคัญที่จะขาดเสียมิได้ เพราะจะทำให้ระบบห้องสมุดของประเทศนั้นมีความรุ่งเรืองเจริญก้าวหน้าหรือประสบกับความล้มเหลวก็ได้ ประเทศต่าง ๆ จึงมีมาตรการในการให้หลักประกันทางการเงินออกมาในรูปของกฎหมายห้องสมุดทั้งนี้จากการศึกษา พบว่า กฎหมายห้องสมุดบางประเทศได้ให้รายละเอียดเกี่ยวกับงบประมาณที่ห้องสมุดในประเทศนั้นควรจะได้รับ บางประเทศคิดเปอร์เซ็นต์ของค่าใช้จ่าย บางประเทศคำนวณเป็นตัวเลขที่แท้จริงออกมา เช่น ประเทศสหรัฐอเมริกา ได้กำหนดจำนวนเงินที่จะได้รับอย่างละเอียดในแต่ละโครงการ ตัวอย่างได้แก่โครงการพัฒนาห้องสมุดของแต่ละรัฐที่เสนอขึ้นไปยังรัฐบาลกลางจะได้รับเงิน ๓๕ ล้านดอลลาร์อเมริกัน และอีก ๔๐ ล้านดอลลาร์ สำหรับโครงการขยาย และต่อเติมอาคารห้องสมุด ในประเทศเคนมาร์ก รัฐเป็นผู้ควบคุมงบประมาณ แต่ละเมืองส่งตัวแทนไปพิจารณาในคณะกรรมการดำเนินงาน แต่ละเขตจะได้รับเงินช่วยเหลือประมาณ ๒๐ % ของค่าใช้จ่ายในการดำเนินงาน

๔. บุคลากร

องค์ประกอบที่สำคัญในการผลักดันให้การจัดบริการห้องสมุดประสบผลสำเร็จก็คือ

ผู้ดำเนินงานซึ่งประกอบด้วย บุคคลหลายระดับ ในกฎหมายห้องสมุดแทบจะทุกประเทศ ต้องระบุเรื่องบุคลากรในการดำเนินงานห้องสมุดไว้สุดแต่จะเล็งเห็นความจำเป็นในการเน้นเรื่องบุคลากรระดับใดเป็นกรณีพิเศษ ซึ่งจากการศึกษาเรื่องบุคลากรในกฎหมายห้องสมุดฉบับล่าสุดที่ทุกประเทศใช้อยู่ ปรากฏว่า ๒ ใน ๔ แห่ง ระบุเกี่ยวกับคุณวุฒิของบรรณารักษ์และผู้ช่วยบรรณารักษ์ เช่นประเทศเคนมาร์ก นอกจากจะกำหนดให้มีบรรณารักษ์ที่มีคุณวุฒิทำงานเต็มเวลาในสถานที่ที่ห้องสมุดตั้งอยู่ นั้นมีพลเมืองมากกว่า ๕,๐๐๐ คนแล้ว ในขณะเดียวกันก็มีเงื่อนไขที่ว่า บรรณารักษ์ที่จะแต่งตั้งต้องได้รับคำยินยอมจากคณะกรรมการอำนวยการห้องสมุด ซึ่งก็แตกต่างจากกฎหมายห้องสมุดของอังกฤษ แม้จะเป็นประเทศในยุโรปด้วยกัน และต่างก็มีการดำเนินงานด้านห้องสมุดประชาชนมาเป็นเวลานานเช่นเดียวกัน กฎหมายห้องสมุดของอังกฤษระบุไว้อย่างกว้างๆ เท่านั้น มิได้เน้นถึงผู้ที่ปฏิบัติงานในห้องสมุด คือ ระบุเฉพาะรัฐมนตรี คณะกรรมการที่ปรึกษาห้องสมุด คณะกรรมการจังหวัด คณะกรรมการเมือง คณะกรรมการเขต และคณะกรรมการตำบล เป็นผู้ร่วมรับผิดชอบในการดำเนินงานห้องสมุดให้บรรลุถึงวัตถุประสงค์

สำหรับประเทศสหรัฐอเมริกา นั้น กฎหมายห้องสมุดไม่ได้ระบุถึงตัวบุคลากรเลย โดยเฉพาะอย่างยิ่งบรรณารักษ์ผู้ดำเนินงานไม่ได้มีการกล่าวถึง ส่วนในเอเชีย ปรากฏว่าประเทศญี่ปุ่น ได้กำหนดเรื่องคุณวุฒิของบรรณารักษ์และผู้ช่วยไว้เช่นเดียวกัน ประเทศเดนมาร์กต้องการผู้มีวุฒิปริญญาตรีเป็นอย่างต่ำ สำหรับบรรณารักษ์ผู้ดำเนินงาน ในกฎหมายหอสมุดแห่งชาติสิงคโปร์ พบว่าผู้อำนวยการหอสมุดและเจ้าหน้าที่ของหอสมุดแห่งชาติ มีการระบุไว้อย่างชัดเจน ทั้งในตำแหน่งที่และอำนาจในการปฏิบัติงาน ซึ่งบุคคลที่กล่าวแล้วนี้มีอำนาจและใช้อำนาจได้เหมือนเจ้าหน้าที่ตำรวจ ทั้งนี้ อาจจะเนื่องจากว่า หอสมุดของสิงคโปร์มีการดำเนินงานในรูปหอสมุดแห่งชาติ ทั้งทำหน้าที่เป็นห้องสมุดประชาชน กฎหมายที่ระบุอำนาจหน้าที่ในด้านปฏิบัติจึงเข้มแข็งรัดกุม เน้นหลักทางการปฏิบัติมากกว่ากฎหมายห้องสมุดฉบับอื่น ๆ

๕. อาคารสถานที่

ในการให้บริการห้องสมุดนั้น อาคารและสถานที่ที่จะให้บริการเป็นสิ่งสำคัญที่ต้องคำนึงถึง ในบางแห่งไม่ได้ระบุถึงเรื่องนี้ในกฎหมายห้องสมุด แต่บางแห่งก็ระบุไว้ เช่น ประเทศสหรัฐอเมริกาและอังกฤษ ได้ระบุถึง

เรื่องอาคารสถานที่ ในด้านที่แตกต่างกันกับของประเทศสิงคโปร์ กฎหมายห้องสมุดของประเทศสหรัฐอเมริกา กล่าวถึงการก่อสร้างและต่อเติมอาคาร ตลอดจนการขยายอาคารห้องสมุดใหม่ โดยอนุญาตให้รัฐต่าง ๆ ใช้เงินทุนที่รัฐบาลจัดสรรให้ ตามที่ระบุไว้ในกฎหมายว่าด้วยการให้บริการและการก่อสร้างห้องสมุด ซึ่งต่างกับของอังกฤษ กฎหมายห้องสมุดของอังกฤษระบุไว้เฉพาะเรื่องเกี่ยวกับการใช้ประโยชน์ของอาคารห้องสมุด คือ อนุญาตให้ใช้อาคารห้องสมุดเพื่อจัดกิจกรรมทางการศึกษาและวัฒนธรรม โดยให้คณะกรรมการในท้องถิ่นเป็นผู้พิจารณาอนุญาต ประเทศสิงคโปร์ ในกฎหมายหอสมุดแห่งชาติปีล่าสุด ระบุถึงข้อบัญญัติทั้งในด้านของการรักษาทรัพย์สินของห้องสมุด และบทกำหนดโทษสำหรับผู้ฝ่าฝืนมิได้เน้นในด้านการใช้ประโยชน์ของอาคารห้องสมุดเหมือนประเทศอังกฤษ ซึ่งเป็นที่น่าสนใจที่ห้องสมุดในประเทศเดนมาร์กและในประเทศญี่ปุ่น มิได้มีการระบุเรื่องอาคารสถานที่ของห้องสมุดไว้โดยเฉพาะ แต่ระบุว่ารัฐจะจ่ายเงินอุดหนุนให้เป็นค่าใช้จ่ายที่เกี่ยวกับอำนาจความสะดวกสำหรับอาคารห้องสมุดเช่น แสงสว่าง ครุภัณฑ์ ฯลฯ

๖. บริการ

กฎหมายห้องสมุดทุกฉบับ จะระบุเรื่อง บริการไว้มากเป็นพิเศษ เด่นเท่าเนื้อหาอื่น ๆ โดยระบุทั้งวิธีการจัดบริการ การดำเนินงาน และประเภทของบริการที่ต้องจัดขึ้น ในเนื้อหาของกฎหมายทุกฉบับจะกำหนดว่าบริการที่ห้องสมุดจัดขึ้นต้องเป็นบริการที่ให้เปล่าโดยไม่คิดมูลค่า นอกจากบริการพิเศษอื่นๆ เช่น บริการที่ผู้ขอใช้บริการของห้องสมุด ต้องการจะได้สิ่งใดสิ่งหนึ่งจากห้องสมุดเป็นกรรมสิทธิ์ กฎหมายห้องสมุดของแต่ละประเทศจะระบุรายละเอียดของบริการต่างๆ กัน เช่น ของประเทศญี่ปุ่น ระบุว่าบริการของห้องสมุดประชาชนจะต้องให้แก่ท้องถิ่น ในขณะที่เดียวกันกฎหมายห้องสมุดประชาชนของประเทศเดนมาร์ก และประเทศสหรัฐอเมริกา ก็ระบุถึงบริการพิเศษที่แตกต่างกันอย่างเด่นชัด คือประเทศเดนมาร์ก กำหนดให้จัดบริการห้องสมุดแก่ผู้ป่วยวัณโรค ส่วนประเทศสหรัฐอเมริการะบุไว้กว้างกว่า คือกำหนดให้มีบริการพิเศษแก่บุคคลต้องโทษ ผู้ป่วยในโรงพยาบาล บุคคลพิการทางกาย หรือตาบอด และการร่วมมือระหว่างห้องสมุดในระดับท้องถิ่น ภาคและรัฐ สำหรับประเทศอังกฤษ กฎหมายระบุส่วนบริการไว้คล้ายคลึงกับของประเทศสิงคโปร์ คือ ระบุประเภทของ

บริการที่ห้องสมุดต้องจัดให้มีขึ้น เช่น บริการข่าวสาร บริการยืมระหว่างห้องสมุด และยังกำหนดประเภทของบริการที่อาจเรียกเก็บเงินจากผู้ใช้บริการไว้ด้วย ส่วนกฎหมายของประเทศสิงคโปร์นั้น ระบุแต่เพียงประเภทของบริการที่ห้องสมุดควรจัดได้แก่ บริการอ้างอิง บริการห้องสมุดเคลื่อนที่ และการรวบรวมบรรณานุกรมแห่งชาติ

สำหรับกฎหมายว่าด้วยห้องสมุดของไทยนั้น แม้ว่าไทยจะมีพัฒนาการด้านห้องสมุดประชาชนมาเป็นเวลานาน แต่ก็ไม่ปรากฏว่ามีกฎหมายว่าด้วยห้องสมุดรองรับการดำเนินงานของห้องสมุด จึงมีผลทำให้ห้องสมุดประชาชนอยู่ในสภาพล้มลุกคลุกคลานมาโดยตลอด เพราะรัฐมิได้ให้ความสนใจสนับสนุนทางการเงินเท่าที่ควร จะเห็นได้ว่าไทยมีเพียงระเบียบกระทรวงศึกษาธิการว่าด้วยห้องสมุดประชาชน พ.ศ. ๒๔๙๕ และมาตรฐานของห้องสมุดประชาชน ซึ่งกระทรวงศึกษาธิการประกาศใช้เมื่อปี ๒๕๐๘ เฉพาะห้องสมุดประชาชนสังกัดกระทรวงศึกษาธิการเท่านั้น ซึ่งแม้ระเบียบและมาตรฐานจะได้วางวัตถุประสงค์ กำหนดบุคคลที่รับผิดชอบและงานที่ต้องให้บริการแก่ประชาชน แต่ก็มีได้ระบุให้แน่ชัดถึงจำนวนเงินที่รัฐบาลจะจัดสรรให้ นอกจากมาตรฐาน

ที่กำหนดให้เพียงประมาณการค่าใช้จ่ายในการจัดตั้งห้องสมุดประชาชนแต่ละระดับ และประมาณการค่าใช้จ่ายในการดำรงห้องสมุดแต่ละปี ซึ่งการกำหนดเช่นนี้ยากแก่การปฏิบัติ การไม่ระบุเงินอุดหนุนไว้ชัดเจน ทำให้ขาดหลักประกันในการดำเนินงาน และประสบกับอุปสรรคนานาประการทั้งด้านการเงิน บุคลากร สถานที่และวัสดุสิ่งพิมพ์ หรือแม้กระทั่งฐานะของบรรณารักษ์ที่ดำเนินงานห้องสมุดประชาชนของไทยดำรงอยู่ ทำให้ขาดขวัญและกำลังใจในการปฏิบัติงาน ผลของการบริการห้องสมุดประชาชนจึงไม่มีประสิทธิภาพดีพอ ไม่สามารถปลูกฝังและกระตุ้นให้ประชาชนทั่วไปได้สนใจเข้าใจในคุณค่าของห้องสมุดประชาชนได้ ประชาชนเป็นอันมาก โดยเฉพาะในชนบท ยังไม่รู้หนังสือตามความหมายที่แท้จริงของการรู้หนังสือ ผู้ที่สำเร็จการศึกษาภาคบังคับแล้ว มีบางส่วนที่ลืมหนังสือจนกลัอ่านไม่ออกเขียนไม่ได้ดังเดิม ที่เป็นดังนี้ก็เพราะพวกเขาเหล่านั้น ไม่มีสถานที่และวัสดุอุปกรณ์ที่จะศึกษาหาความรู้สืบต่อเนืองกันไป ผู้เขียนมีความเห็นว่า ปัญหาเหล่านี้เป็นภัยต่อความมั่นคงของรัฐ สมควรเร่งแก้ไขซึ่งวิธีหนึ่งได้แก่ การจัดให้มีห้องสมุดประชาชนขึ้นในทุกชุมชนที่มีจำนวนประชากรมากพอสมควร เพื่อให้ประชาชนในชุมชนนั้น ๆ ได้มี

โอกาสศึกษาหาความรู้เพิ่มเติมและพักผ่อนหย่อนใจ ปัจจุบัน รัฐบาล องค์การบางแห่งและเอกชน ได้พยายามแก้ปัญหาข้างต้นโดยการจัดตั้งห้องสมุดประชาชนขึ้น ทั้งในรูปห้องสมุดถาวรและห้องสมุดเคลื่อนที่ แต่ก็ยังไม่สามารถสนองความต้องการตามวัตถุประสงค์เนื่องจากมีมาตรฐานต่างกันอยู่ในสังกัดต่างกัน โดยเฉพาะขาดการสนับสนุนอันสมควรทางการเงินทั้งได้กล่าวมาแล้ว จึงสมควรรวบรวมไว้ภายใต้การบริหารเดียวกัน ซึ่งอุปสรรคเช่นว่านั้นน่าจะขจัดได้ถ้ามีการตรากฎหมายว่าด้วยห้องสมุดประชาชนใช้บังคับ ผู้เขียนจึงได้ยกร่างพระราชบัญญัติห้องสมุดประชาชนขึ้น โดยเห็นควรให้มีรัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการเป็นผู้รักษาการตามพระราชบัญญัติ และให้มีอำนาจออกกฎกระทรวง ข้อบังคับ ระเบียบ ประกาศ และควรแบ่งกฎหมายออกเป็น ๕ หมวด คือ หมวดที่ ๑ ว่าด้วย การจัดตั้ง ประเภท วัตถุประสงค์ และหน้าที่ของห้องสมุดประชาชน หมวดที่ ๒ ว่าด้วย คณะกรรมการ อำนวยการ ห้องสมุดประชาชนแห่งชาติ หมวดที่ ๓ ว่าด้วย คณะกรรมการดำเนินการห้องสมุดประชาชน หมวดที่ ๔ ว่าด้วย ทรัพย์สินและรายได้ที่ห้องสมุดประชาชนจะพึงได้รับ หมวดที่ ๕ ว่าด้วยการดำเนินกิจ

การ การกำกับและการควบคุมการปฏิบัติงาน รวมทั้งสิ้น ๔๓ มาตรา ซึ่งในร่างพระราชบัญญัตินี้ได้แบ่งห้องสมุดออกเป็น ๗ ประเภท คือ ห้องสมุดประชาชนชุมชน ห้องสมุดประชาชนหมู่บ้าน ห้องสมุดประชาชนตำบล ห้องสมุดประชาชนอำเภอ ห้องสมุดประชาชนจังหวัด ห้องสมุดประชาชนกลาง ห้องสมุดประชาชนเคลื่อนที่ โดยมีคณะกรรมการอำนวยการห้องสมุดประชาชนแห่งชาติ มีปลัดกระทรวงศึกษาธิการเป็นประธาน และมีกรรมการร่วมอีก ๑๔ คน คอยให้คำแนะนำและคำปรึกษาแก่รัฐมนตรี กรรมการชุดนี้อยู่ในตำแหน่งคราวละ ๓ ปี ในเรื่องรายได้ของห้องสมุดที่กำหนดไว้ในร่างพระราชบัญญัตินี้มาจากเงินภาษีอากร และค่าธรรมเนียมที่เก็บได้ในท้องถิ่น ไม่น้อยกว่า ๕ บาทต่อประชากร ๑ คนที่อยู่ในท้องถิ่นนั้น นอกจากนี้ยังมีเงินงบประมาณแผ่นดินที่รัฐบาลอุดหนุนให้ หรือจากเงินค่าธรรมเนียมที่เรียกเก็บ งานห้องสมุดประชาชนนี้ควรเป็นส่วนราชการระดับกรมอยู่ในสังกัดกระทรวงศึกษาธิการ เพื่อความคล่องตัวในการบริหารงาน คุณสมบัติของบรรณารักษ์ที่ประจำ ห้องสมุด ประชาชน

จังหวัด ทุกแห่งต้องมีคุณสมบัติกันบรรณารักษ์ ศาสตร์ระดับปริญญาตรีหรือเทียบเท่า

ในส่วนของการหอสมุดแห่งชาติ เนื่องจากไม่มีกฎหมายรองรับ จึงปรากฏว่าหอสมุดแห่งชาติของไทยประสบกับปัญหาและอุปสรรคที่ขัดขวางความเจริญก้าวหน้าอย่างมาก ทำให้ไม่สามารถให้บริการอย่างมีประสิทธิภาพ เช่น ปัญหาด้านการจัดหาหนังสือสิ่งพิมพ์ได้ครบทุกประเภท แม้จะมีกฎหมายว่าด้วยการพิมพ์บังคับให้ส่งหนังสือให้ แต่ก็มีโทษปรับเพียงเล็กน้อย จึงมีผลเชื่อมโยงไปสู่ปัญหาอื่น ๆ ที่ติดตามมาอีก คือ การรวบรวมบรรณานุกรมแห่งชาติได้ผลไม่เต็มที่ ซึ่งเมื่อได้เปรียบเทียบกับหอสมุดแห่งชาติสิงคโปร์ จะเห็นว่า การบริหารงานคล่องตัวกว่า เพราะพระราชบัญญัติว่าด้วยผู้พิมพ์ผู้โฆษณาของสิงคโปร์กำหนดให้ผู้จัดพิมพ์ส่งหนังสือให้หอสมุดแห่งชาติ ๕ ฉบับ ในขณะที่ของไทยให้ส่งเพียง ๒ ฉบับ และของสิงคโปร์กำหนดโทษผู้ฝ่าฝืนไว้ คือปรับไม่ต่ำกว่า ๑,๐๐๐ เหรียญสิงคโปร์ แต่ของไทยปรับเพียง ๑๒ บาท ฉะนั้น จึงน่าจะได้มีการแก้ไขเพิ่มเติมกฎหมายว่าด้วยการพิมพ์ในส่วนที่เกี่ยวกับหอสมุดแห่งชาติเสียใหม่ให้เหมาะสมกับกาลสมัย

ข้อเสนอแนะ

วารสารห้องสมุด

ห้องและรัฐสภา เพื่อตราเป็นกฎหมายใช้บังคับต่อไป

๑. ควรตรากฎหมายว่าด้วยห้องสมุดประชาชนเพื่อเป็นฐานอันเป็นรูปธรรมในการดำเนินงานห้องสมุดของประเทศไทย ให้ได้รับการสนับสนุนทางการเงินที่เหมาะสมจากรัฐบาล เพื่อส่งเสริมพัฒนาการห้องสมุดประชาชน และหอสมุดแห่งชาติให้เจริญก้าวหน้า

๒. สมาคมห้องสมุดแห่งประเทศไทย ควรมีบทบาทสำคัญในการเสนอร่างพระราชบัญญัติห้องสมุดประชาชนต่อส่วนราชการเกี่ยว

๓. ควรแก้ไขเพิ่มเติมกฎหมายว่าด้วยการพิมพ์ในส่วนที่เกี่ยวกับหอสมุดแห่งชาติให้เหมาะสมกับกาลสมัย

๔. เนื่องจากการเสนอกฎหมายว่าด้วยห้องสมุดประชาชนครั้งนี้ ยังไม่ครอบคลุมถึงกฎหมายห้องสมุดอื่น ๆ อีกหลายประเทศ จึงสมควรให้มีการศึกษาวิจัยกฎหมายว่าด้วยห้องสมุดของแต่ละประเทศในรายละเอียดต่อไป

บรรณานุกรม

สุรพีร์ โหมานนท์. "กฎหมายห้องสมุด". วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต แผนกวิชา
บรรณารักษศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๑.

Gardner, Frank M. **Public Library Legislation : A Comparative Study.**
Paris : Unesco, 1971.

"Library / Public Libraries" **World Book Encyclopedia** 12 (1981) : 219.

ร่างพระราชบัญญัติห้องสมุดประชาชน

กระทรวงศึกษาธิการมีความพยายามในการเสนอร่างพระราชบัญญัติห้องสมุดประชาชน โดยนายวิรัช กุมุทมาศ สมาชิกสภาิติบัญญัติแห่งชาติ เป็นผู้เสนอร่างพระราชบัญญัติดังกล่าว คณะรัฐมนตรีได้ประชุมปรึกษากันเมื่อวันที่ ๑๕ ตุลาคม ๒๕๑๗ ให้กระทรวงศึกษาธิการรับไปพิจารณาก่อนรับหลักการ

ต่อมากระทรวงศึกษาธิการได้พิจารณาแล้วเห็นว่าร่างพระราชบัญญัติซึ่งนายวิรัช กุมุทมาศเป็นผู้เสนอสมควรมีการปรับปรุงแก้ไข และเสนอคณะรัฐมนตรีได้พิจารณา คณะรัฐมนตรีได้ประชุมปรึกษาเมื่อวันที่ ๑๕ กรกฎาคม ๒๕๑๘ ลงมติรับหลักการ และให้ส่งสำนักงานคณะกรรมการกฤษฎีกาตรวจพิจารณา

หลังจากนั้นเป็นต้นมา ไม่มีข่าวคราวความเคลื่อนไหวเกี่ยวกับร่างพระราชบัญญัติห้องสมุดประชาชน วารสารห้องสมุดเห็นว่าร่างพระราชบัญญัติห้องสมุดประชาชนฉบับดังกล่าวอาจจะมีประโยชน์ต่อการพิจารณาพระราชบัญญัติห้องสมุดประชาชน ซึ่งสมาคมห้องสมุดแห่งประเทศไทยจะมีส่วนกระตุ้นเตือนให้ผู้บริหารประเทศได้พิจารณาถึงความจำเป็นในการออกกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับห้องสมุด จึงได้ตีพิมพ์สาระสำคัญของร่างพระราชบัญญัติห้องสมุดประชาชนให้ผู้อ่านทุกท่านได้พิจารณาโดยไม่คัดทอนรายละเอียดอื่นใด

บันทึกหลักการและเหตุผล ประกอบร่างพระราชบัญญัติห้องสมุดประชาชน

พ.ศ.....

หลักการ

ให้มีกฎหมายว่าด้วยห้องสมุดประชาชน

เหตุผล

โดยที่ห้องสมุดเป็นแหล่งกลางแสวงหาความรู้ด้วยตนเองตลอดชีวิต ปราศจากการจำกัดอายุ เพศ วัย และฐานะทางเศรษฐกิจและสังคมของบุคคล ระบบการศึกษาที่รัฐและท้องถิ่นจัดอยู่ในปัจจุบันนี้ เป็นระบบการศึกษาในโรงเรียน ซึ่งโดยที่แท้จริงแล้ว เป็นการให้ความรู้ขั้นมูลฐาน อันจะนำไปเป็นเครื่องมือแสวงหาความรู้ด้วยตนเองไปตลอดชีวิต ระบบการจัดการศึกษานอกโรงเรียน โดยเฉพาะอย่างยิ่งทางค้ำห้องสมุด ในประเทศไทยปัจจุบันนี้ยังขาดความเอาใจใส่และส่งเสริมอย่างเพียงพอ ยังไม่มีอาคารห้องสมุดที่ถูกต้องตามแบบแผน สภาพห้องสมุดประชาชนของบางหน่วยงานที่จัดขึ้น เป็นแต่เพียงตู้สมุดเคลื่อนที่ ไม่มีหน่วยงานของรัฐหรือท้องถิ่นในระดับฐานะสูงพอที่จะได้รับการจัดสรรงบประมาณหรือเงินอุดหนุนพอเพียง

ในอันที่จะได้ก่อสร้างอาคารและจัดหาครุภัณฑ์ที่เหมาะสม เพื่อการขยายห้องสมุดประชาชนให้มีขึ้นในชุมชนใหญ่ ๆ ทั่วประเทศ จัดซื้อหนังสือและวารสารที่ทันสมัย ขออัคราบรรณารักษ์ที่มีคุณวุฒิหน่วยงานต่างๆ ที่จัดทำเนิกรห้องสมุดประชาชนอยู่นั้น มีฐานะในทางกฎหมายต่ำมาก กล่าวคือ ห้องสมุดประชาชนของกองการศึกษาผู้ใหญ่ กรมสามัญศึกษามีฐานะเป็นเพียงหน่วยงานหนึ่งของแผนกการศึกษาประชาชน ห้องสมุดประชาชนของกรุงเทพมหานคร มีฐานะเป็นแผนก ในกองสวัสดิการสังคม ส่วนห้องสมุดประชาชนของกองอำนวยการกลางรักษาความปลอดภัยแห่งชาติ และของกรมพัฒนาชุมชน ยังไม่มีฐานะทางกฎหมายแต่อย่างใด จึงสมควรตรากฎหมายนี้ เพื่อยกฐานะและแก้ปัญหาต่างๆ ในการบริหารงาน และดำเนินงานห้องสมุดประชาชน

พ.ศ.....

กฎกระทรวงนั้น เมื่อได้ประกาศในราชกิจจานุเบกษาแล้วให้ใช้บังคับได้

หมวด ๑

วัตถุประสงค์และหน้าที่ของห้องสมุดประชาชน

มาตรา ๕ ห้องสมุดประชาชนมีวัตถุประสงค์ดังต่อไปนี้

- (๑) เพื่อส่งเสริมการศึกษาประชาชนทั้งระบบนอกและในโรงเรียน
- (๒) เพื่อให้ความรู้และข่าวสาร
- (๓) เพื่อส่งเสริมทักษะในการอ่าน
- (๔) เพื่อส่งเสริมให้มีความคิดสร้างสรรค์
- (๕) เพื่อให้ทัศนคติที่ถูกต้องสามารถดำรงตนเป็นประโยชน์ต่อสังคม
- (๖) เพื่อใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์
- (๗) เพื่อเสนอแหล่งศึกษาหาความรู้และวิจัย
- (๘) เพื่อสร้างเสริมความเข้าใจอันดีระหว่างบุคคล ชุมชน และระหว่างประเทศ

มาตรา ๖ ห้องสมุดประชาชนมีหน้าที่ดังต่อไปนี้

- (๑) จัดบริการห้องสมุดให้แก่ประชาชน โดยไม่จำกัดเพศ วัย ความรู้ เชื้อชาติ ศาสนา โดยการจัดหาหนังสือให้อ่าน จัดกิจกรรมเพื่อส่งเสริมการอ่านและให้ความรู้
- (๒) ร่วมมือกับห้องสมุดประเภทอื่น หน่วยราชการและชุมชนในการจัดบริการห้องสมุด และในการพัฒนาชุมชน
- (๓) จัดหาหนังสือและสื่อทัศนวัสดุ ให้เพียงพอแก่ความต้องการของประชาชน และดำเนินการทางเทคนิคเพื่อให้ความสะดวกในการใช้
- (๔) รวบรวมเก็บรักษา และเผยแพร่เรื่องราวเกี่ยวกับท้องถิ่นที่ห้องสมุด

ตั้งอยู่

หมวด ๒

การจัดตั้งและดำเนินการ

มาตรา ๗ รัฐพึงจัดตั้งห้องสมุดประชาชนให้เพียงพอแก่ประชาชนจะศึกษาหาความรู้ทั่วประเทศภายในเวลาอันสมควร โดยถือเกณฑ์ให้มีห้องสมุดในตำบลอย่างน้อย ๑ แห่ง และให้มีห้องสมุดประจำอำเภอ และห้องสมุดประจำจังหวัด

มาตรา ๘ ให้กระทรวงศึกษาธิการ มีหน้าที่จัดตั้งงบประมาณจัดตั้งห้องสมุดประชาชน และค่าใช้จ่ายในการดำเนินงานของห้องสมุดประชาชน

มาตรา ๙ ให้ผู้ว่าราชการจังหวัดมีหน้าที่ควบคุม ดูแล ทะนุบำรุงห้องสมุดประชาชนภายในจังหวัด โดยมีศึกษาธิการจังหวัดเป็นผู้ช่วย

เพื่อการนี้ ให้สภาจังหวัดจัดสรรงบประมาณของจังหวัดส่วนหนึ่ง เพื่อเป็นค่าใช้จ่ายของห้องสมุด

มาตรา ๑๐ ให้กระทรวงศึกษาธิการ และทบวงมหาวิทยาลัยของรัฐจัดให้มีการศึกษาวิชาบรรณารักษ์และผลิตกำลังคนให้เพียงพอที่จะดำเนินงานห้องสมุด

มาตรา ๑๑ ให้มีส่วนราชการระดับกรมในกระทรวงศึกษาธิการเป็นผู้รับผิดชอบดำเนินการห้องสมุดประชาชน

มาตรา ๑๒ การดำเนินงาน การกำหนดมาตรฐานของห้องสมุดให้เป็นไปตามกฎกระทรวง

หมวด ๓

คณะกรรมการห้องสมุดประชาชน

มาตรา ๑๓ ให้มีคณะกรรมการห้องสมุดประชาชน โดยมีปลัดกระทรวงศึกษาธิการเป็นประธานกรรมการ อธิบดีกรมวิชาการ อธิบดีกรมสามัญศึกษา อธิบดีกรมการฝึกหัดครู อธิบดีกรมอาชีวศึกษา อธิบดีกรมศิลปากร อธิบดีกรมการปกครอง อธิบดีกรมพัฒนาชุมชน เป็นกรรมการโดยตำแหน่ง และให้มีกรรมการผู้ทรงคุณวุฒิอีกไม่เกิน ๙ คน ซึ่งรัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการเป็นผู้แต่งตั้ง และให้คณะกรรมการนี้เลือกตั้งเลขาธิการหนึ่งคน

กรรมการผู้ทรงคุณวุฒิให้อยู่ในตำแหน่งคราวละ ๒ ปี และอาจได้รับแต่งตั้งใหม่ได้

มาตรา ๑๔ ให้คณะกรรมการห้องสมุดประชาชน มีหน้าที่ให้คำปรึกษาแก่กระทรวงศึกษาธิการในการดำเนินงานเกี่ยวกับห้องสมุดประชาชน

**วิทยุกระจายเสียงช่วยส่งเสริมความรู้
ให้การศึกษานอกโรงเรียน
และยกระดับความเป็นอยู่แก่ประชาชนในแหล่งชุมชนแออัด
ของกรุงเทพมหานคร**

บำรุง สุขพรรณ

พระบรมราชาบาท พระบาท-
สมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ในพิธีพระราชทาน
ปริญญาดุษฎีบัณฑิตและนักศึกษาวิตยา-
ลัยวิชาการศึกษา ณ วิทยาลัยวิชาการ
ศึกษาประสานมิตร วันจันทร์ที่ ๒๑
พฤศจิกายน ๒๕๑๕^(๑) ความว่า

“การให้การศึกษา นั้น กล่าว
โดยวัตถุประสงค์ที่แท้จริง คือการ
สร้างสรรค์ความรู้ ความคิด พร้อม
ทั้งคุณสมบัติและจิตใจที่สมบูรณ์ ทำ
ให้เกิดขึ้นในตัวบุคคลเพื่อช่วยให้เขา
สามารถดำรงชีวิตอยู่ได้อย่างมั่นคง
และราบรื่น ทั้งสามารถบำเพ็ญ

ประโยชน์สุขเพื่อตน เพื่อส่วนรวม
ได้ตามควรแก่โอกาส”

การศึกษาไม่ได้มีอยู่โดยตัวของมันเอง
แต่เป็นองค์ประกอบหรือ Function หนึ่งของ
สังคม Function นี้ก็คือการถ่ายทอดความ
รู้-ทักษะ และเจตคติที่จำเป็นต่อการดำรงอยู่
ของชีวิตและสังคมให้แก่สมาชิกในสังคม ไม่
ว่าจะเป็น การเตรียมการเพื่อการดำรงอยู่ใน
อนาคตหรือในปัจจุบัน โดยเหตุนี้การศึกษาจึง
รับใช้สังคมและจำเป็นต้องสัมพันธ์กับชีวิตและ
สังคม สัมพันธ์กับเศรษฐกิจ การเมือง
วัฒนธรรม อาชีพและทุกสิ่งทุกอย่างในสังคม
ด้วย^(๒)

(๑) สำนักงานเสริมสร้างเอกลักษณ์ของชาติ สำนักเลขาธิการนายกรัฐมนตรี, **คติไทย ๒** (กรง
เทพฯ, ห้างหุ้นส่วนจำกัด ป.สัมพันธ์พาณิชย์, ๒๕๒๔) หน้า ๓๓

(๒) สุนทร สนันทชัย “การศึกษานอกโรงเรียนและยุทธศาสตร์ในการพัฒนาชนบท” ในจดหมาย
ข่าวกรมการศึกษานอกโรงเรียน ปีที่ ๒ ฉบับที่ ๑๑-๑๘ ธันวาคม ๒๕๒๕ มกราคม ๒๕๒๖ หน้า ๔

“วิทยุกระจายเสียง” เป็นสื่อมวลชนประเภทหนึ่งที่จะให้ความรู้แก่ประชาชน “ผู้ค่อยโอกาส” หรืออาศัยอยู่ในแหล่งชุมชนแออัดได้เป็นอย่างดีที่จะทำให้บุคคลเหล่านี้ได้ดำรงชีวิตอย่างมีความสุขต่อไปในอนาคตก่อนที่จะกล่าวถึงบทบาทของวิทยุกระจายเสียงจะขอลำดับถึงสภาพต่าง ๆ ในกรุงเทพมหานครก่อนเพื่อจะได้ทราบถึงข้อมูลต่าง ๆ ที่ประชาชนอาศัยอยู่ในกรุงเทพมหานคร

การขยายตัวด้านประชากรของกรุงเทพมหานคร

ปัจจุบันการเพิ่มของประชากรในกรุงเทพมหานครมีอัตราเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว ซึ่งเริ่มตั้งแต่ครั้งยังเป็นจังหวัดพระนครกับเทศบาลนครกรุงเทพ จังหวัดธนบุรี และเทศบาลนครธนบุรี จนถึงปัจจุบันก็ยังคงมีอัตราเพิ่มที่สูงกว่าอัตราเพิ่มของประเทศมาก ดังจะเห็นได้ว่าในช่วงเวลาระหว่าง พ.ศ. ๒๕๐๑-๒๕๐๕ มีอัตราเพิ่มเฉลี่ย ๕.๔๐ ระหว่างปี พ.ศ. ๒๕๐๖-๒๕๑๐ มีอัตราเพิ่มเฉลี่ย ๕.๗๑ ระหว่างปี พ.ศ. ๒๕๑๑-๒๕๑๕ อัตราเพิ่มเฉลี่ย ๕.๕๒ และระหว่างปี พ.ศ. ๒๕๑๖-๒๕๒๑ เป็นระยะที่มีอัตราเพิ่มเฉลี่ยสูงสุดในรอบ ๒๐ ปี คือ ๘.๖๙ จะเห็นได้ว่าในช่วงเวลา ๒๐ ปีที่ผ่านมา มีอยู่สองปีที่มีอัตราเพิ่มสูงผิดปกติ คือใน

ปี พ.ศ. ๒๕๐๘ อัตราเพิ่ม ๑๐.๗๖ และในปี พ.ศ. ๒๕๑๖ อัตราเพิ่มสูงถึง ๒๕.๑๘ การเพิ่มประชากรในปี พ.ศ. ๒๕๑๖ เป็นจำนวนถึง ๗๙๗,๙๙๐ คน จากจำนวนประชากร ๓,๙๖๗,๐๘๑ คน เป็นผลมาจากการจัดตั้งกรุงเทพมหานคร ตามประกาศคณะปฏิวัติฉบับที่ ๓๓๕ ทำให้มีการขยายพื้นที่จากเขตเทศบาลนครกรุงเทพ-นครธนบุรีเดิม คือประมาณ ๒๙๐ ตารางกิโลเมตรเศษ มาเป็นประมาณเกือบ ๑,๕๕๐ ตารางกิโลเมตร การเพิ่มของประชากรในกรุงเทพมหานครนั้น เนื่องมาจากการย้ายถิ่น พบว่าการย้ายถิ่นเข้ากรุงเทพ-ธนบุรีมาจากจังหวัดภาคกลางมากที่สุด ในปี พ.ศ. ๒๕๑๓ ในการย้ายถิ่นตลอดชีพ ร้อยละ ๖๙.๗ ของผู้ย้ายถิ่นเข้ากรุงเทพมหานครมาจากภาคกลาง แต่สำหรับช่วงปี พ.ศ. ๒๔๙๘-๒๕๐๓ มีประมาณร้อยละ ๓๙.๙ อย่างไรก็ตาม ในปี พ.ศ. ๒๕๑๓ สัดส่วนของผู้ย้ายถิ่นเข้ากรุงเทพมหานครลดลงบ้าง คือร้อยละ ๖๒.๙ สำหรับการย้ายถิ่นตลอดชีพ และร้อยละ ๕๕.๖ ของการย้ายถิ่น ๕ ปี (๒๕๐๘-๒๕๑๓) ภาคตะวันออกเฉียงเหนือเป็นภาคที่มีผู้ย้ายถิ่นเข้ามากรุงเทพมหานครเป็นอันดับสอง คิดเป็นร้อยละ ๑๔.๗ ของการย้ายถิ่นตลอดชีพในปี พ.ศ. ๒๕๐๓ และร้อยละ ๒๑.๐ ของการย้ายถิ่น ๕ ปี (๒๔๙๘-๒๕๐๓)

วิทยุกระจายเสียงช่วยส่งเสริมความรู้ให้การศึกษานอกโรงเรียน

๕๓

ในปี พ.ศ. ๒๕๑๓ สัดส่วนของผู้ย้ายถิ่นเข้ามาจากภาคตะวันออกเฉียงเหนือเพิ่มขึ้นเป็นร้อยละ ๑๘ ของการย้ายถิ่นตลอดชีพ และร้อยละ ๒๒.๔ ของการย้ายถิ่น ๕ ปี (๒๕๐๘-๒๕๑๓) ในทำนองเดียวกัน ในปี พ.ศ. ๒๕๑๓

เมื่อเปรียบเทียบกับปี ๒๕๐๓ ทั้งภาคเหนือและภาคใต้ ได้เพิ่มสัดส่วนของผู้ย้ายถิ่นเข้าในกรุงเทพมหานครมากขึ้นตามลำดับดังตารางแสดงดังนี้

ภาค	จำนวนผู้ย้ายถิ่นตลอดชีพ ปี ๒๕๑๓	การกระจายอัตราส่วนร้อยละ		จำนวนผู้ย้ายถิ่น ๕ ปี พ.ศ. ๒๕๑๓	การกระจายอัตราส่วนร้อยละ	
		ปี ๒๕๑๓	ปี ๒๕๐๓		๒๕๑๓	๒๕๐๓
กลาง ตะวันออกเฉียงเหนือ ใต้	๕๑๕,๖๐๘	๖๒.๐๘	๖๙.๗	๑๖๖,๒๔๓	๕๕.๖	๕๙.๙
	๑๔๘,๑๑๑	๑๘.๑	๑๔.๗	๖๖,๘๑๘	๒๒.๔	๒๑.๐
	๙๒,๑๙๐	๑๑.๒	๑๐.๒	๓๖,๕๕๕	๑๒.๒	๑๑.๘
	๖๔,๔๕๘	๗.๙	๕.๔	๒๙,๒๙๕	๙.๘	๗.๓
รวม	๘๒๐,๓๖๗	๑๐๐	๑๐๐	๒๙๘,๙๑๑	๑๐๐	๑๐๐

ที่มา : สำนักงานสถิติแห่งชาติ, สำนะโนประชากร พ.ศ. ๒๕๐๓ และสำมะโนประชากร พ.ศ. ๒๕๑๓ (๓)

กิโลเมตร อาจจำแนกเขตและลักษณะการกระจายตัวของประชากรได้เป็น ๓ ลักษณะคือ (๔)

ปัจจุบัน กรุงเทพมหานครแบ่งออกเป็น ๒๔ เขต มีเนื้อที่ประมาณ ๑,๕๕๐ ตาราง

๑. เขตเมือง (๑๑ เขตการปกครอง)
๒. เขตชานเมือง (๗ เขตการปกครอง)

(๓) สถิติการ วิถีพลิน, การเพิ่มประชากรกับการขยายตัวของเมืองและเมืองหลวง เอกสารการสัมมนาวิชาการแห่งชาติ เรื่องประชากรของประเทศไทย ครั้งที่ ๔, ๒๑-๒๕ สิงหาคม ๒๕๒๑ จัดโดยสำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ (กรุงเทพ, โรงพิมพ์การศาสนา) หน้า ๔๔๒-๔๔๓

(๔) เรื่องเดียวกัน หน้า ๔๔๐

๓. เขตชนบท (๖ เขตการปกครอง)

ในเขตเมืองซึ่งประกอบด้วยเขตการปกครอง ๑๑ เขต มีประชากรอยู่ถึงร้อยละ ๗๓.๔ ของประชากรในกรุงเทพมหานคร ในปี ๒๕๐๓ ร้อยละ ๘๑.๒ ในปี ๒๕๐๗ ร้อยละ ๒๐.๗ ในปี ๒๕๑๐ ร้อยละ ๕๘.๔ ในปี ๒๕๑๓ ร้อยละ ๖๑.๐ ในปี ๒๕๑๖ และร้อยละ ๕๖.๘ ในปี ๒๕๒๐

ประชากรในเขตชนบทเมือง ซึ่งประกอบด้วยเขตปกครอง ๗ เขต มีประชากรอยู่ร้อยละ ๑๕.๓ ของประชากรในกรุงเทพมหานคร ในปี ๒๕๐๓ ร้อยละ ๑๘.๘ ในปี ๒๕๐๕ ร้อยละ ๑๗.๙ ในปี ๒๕๑๐ ร้อยละ ๒๔.๗ ในปี พ.ศ. ๒๕๑๓ ร้อยละ ๓๑.๐ ในปี ๒๕๑๖ และร้อยละ ๓๔.๕ ในปี ๒๕๒๐ ซึ่งเป็นปีที่มิมีประชากรสูงสุด

ประชากรในเขตชนบท ซึ่งประกอบด้วยเขตการปกครอง ๖ เขต (เขตชั้นนอกสุด) ซึ่งประชากรส่วนใหญ่อยังประกอบอาชีพทางการเกษตร มีประชากรอยู่ร้อยละ ๑๑.๓ ของประชากรในกรุงเทพมหานคร ในปี ๒๕๐๓ ร้อยละ ๑๑.๕ ในปี ๒๕๑๐ ร้อยละ ๑๖.๙ ในปี ๒๕๑๓ ร้อยละ ๗.๙ ในปี ๒๕๑๖ และร้อยละ ๘.๘ ในปี ๒๕๒๐ ซึ่งลดน้อยลงกว่าปี ๒๕๑๓ เกือบเท่าตัว เขตเมือง ประกอบด้วยเขตการปกครอง ๑๑ เขต คือ

๑. เขตพระนคร
๒. เขตบ่อน้ำประปาจักรพายุ

๓. เขตสัมพันธวงศ์

๔. เขตดุสิต

๕. เขตพญาไท

๖. เขตปทุมวัน

๗. เขตบางรัก

๘. เขตคลองสาน

๙. เขตธนบุรี

๑๐. เขตห้วยขวาง

๑๑. เขตบางกอกใหญ่

เขตชนบทเมือง ประกอบด้วยเขตการปกครอง ๗ เขต คือ

๑. เขตยานนาวา

๒. เขตบางกะปิ

๓. เขตบางเขน

๔. เขตพระโขนง

๕. เขตบางกอกน้อย

๖. เขตภาษีเจริญ

๗. เขตราชบุรีบูรณะ

เขตชนบท ประกอบด้วยเขตการปกครอง ๖ เขต คือ

๑. เขตหนองจอก

๒. เขตมีนบุรี

๓. เขตลาดกระบัง

๔. เขตบางขุนเทียน

๕. เขตหนองแขม

๖. เขตตลิ่งชัน

วิทยุกระจายเสียงช่วยส่งเสริมความรู้ให้การศึกษานอกโรงเรียน

๕๕

สำหรับความหนาแน่นของประชากรในกรุงเทพมหานครเรียงตามอันดับสูงสุดปี ๒๕๒๐ ถึงนี้

อันดับ	เขต	จำนวนประชากร	เนื้อที่ (ไร่)	ความหนาแน่น (คน/ไร่)
๑	ป้อมปราบ ฯ	๑๙๘,๑๗๐	๑,๒๐๖.๘๘	๑๖๔.๒๐
๒	สัมพันธวงศ์	๘๐,๕๗๔	๘๘๕.๐๐	๙๑.๐๔
๓	ธนบุรี	๒๔๖,๖๒๖	๕,๓๙๑.๒๕	๔๕.๗๕
๔	ปทุมวัน	๒๓๒,๕๕๕	๕,๒๓๐.๖๓	๔๔.๔๖
๕	พญาไท	๕๔๗,๕๑๙	๑๓,๑๙๓.๗๕	๔๑.๕๐
๖	คลองสาน	๑๔๔,๑๑๖	๓,๗๘๑.๘๘	๓๘.๐๘
๗	พระนคร	๑๒๘,๓๗๓	๓,๔๖๒.๐๐	๔๗.๑๐
๘	บางรัก	๑๗๗,๖๗๖	๓,๔๖๐.๐๐	๓๔.๐๑
๙	ดุสิต	๔๓๑,๐๗๗	๑๓,๘๘๑.๒๕	๓๑.๐๖
๑๐	บางกอกน้อย	๓๗๒,๓๕๖	๑๔,๕๖๕.๐๐	๒๕.๕๗
๑๑	บางกอกใหญ่	๙๖,๓๖๕	๓,๘๖๒.๕๐	๒๔.๙๕
๑๒	ห้วยขวาง	๑๐๐,๘๖๓	๕,๙๓๗.๕๐	๑๖.๙๙
๑๓	ยานนาวา	๓๖๘,๖๓๔	๒๓,๐๖๘.๑๓	๑๕.๙๘
๑๔	พระโขนง	๔๗๔,๘๔๒	๘๙,๗๒๔.๓๘	๕.๒๙
๑๕	ภาษีเจริญ	๑๖๓,๖๘๕	๓๓,๗๖๖.๘๘	๔.๘๖
๑๖	ราษฎร์บูรณะ	๙๘,๔๔๗	๒๖,๗๙๖.๒๕	๓.๖๗
๑๗	บางเขน	๓๔๒,๓๖๓	๑๐๕,๘๑๘.๗๕	๓.๒๔
๑๘	บางกะปิ	๑๘๔,๗๑๔	๙๙,๒๓๘.๑๓	๑.๘๖
๑๙	บางขุนเทียน	๑๘๓,๔๗๓	๑๑๓,๒๒๒.๕๐	๑.๒๒
๒๐	คลองจั่น	๖๐,๓๐๓	๔๙,๘๑๑.๒๕	๑.๒๑
๒๑	หนองแขม	๓๕,๗๕๒	๓๐,๑๗๖.๘๘	๑.๑๙
๒๒	ลาดกระบัง	๓๗,๕๕๔	๗๗,๔๑๑.๘๘	๐.๔๙
๒๓	มีนบุรี	๔๘,๓๗๓	๑๐๘,๙๕๖.๘๘	๐.๔๔
๒๔	หนองจอก	๔๘,๔๖๔	๑๔๗,๖๖๓.๑๓	๐.๓๓
	รวม	๔,๗๔๒,๗๗๔	๙๘๐,๔๖๐.๖๒๕	๔.๘๔

สลัมหรือแหล่งเสื่อมโทรมในกรุงเทพมหานคร

จากมูลเหตุที่ประชาชนอพยพมาอาศัยอยู่ในกรุงเทพมหานครมากขึ้นเป็นลำดับ จึงเป็นเหตุให้มีประชากรในกรุงเทพมหานครมากเกินไป และจากการที่ประชาชนอาศัยอยู่กันอย่างหนาแน่น จึงเป็นสาเหตุให้เกิด "สลัม" ขึ้น การเคหะแห่งชาติได้ชี้ให้เห็นมูลเหตุของการเกิดสลัมในกรุงเทพมหานคร^(๕) ดังนี้

๑) เกิดจากการอพยพของชนจากชนบทสู่เมือง เนื่องจากระบบศูนย์ทั้งด้านเศรษฐกิจ การเมือง การปกครอง การศึกษา และพัฒนาทำให้ช่องว่างระหว่างเมืองและชนบทมีมากขึ้นทุกที ทางเดียวที่จะรอดตายหนีความบีบคั้นจากชนบท คือ อพยพเข้าไปหาเงินในเมือง

๒) เนื่องจากการขาดแคลนที่อยู่อาศัยที่ดีสำหรับผู้มีรายได้น้อยเป็นจำนวนมาก จำนวนที่อยู่อาศัยที่มีอยู่ไม่สามารถรับปริมาณคนที่เพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็วได้

๓) เนื่องจากปัญหาเรื่องที่ดิน ปัญหาเรื่องกรรมสิทธิ์ของเจ้าของที่ดินเอกชน ซึ่งมีอยู่อย่างกว้างขวางเกินกว่าที่รัฐจะสามารถใช้

อำนาจไปควบคุมได้ ทำให้เจ้าของที่ดินแบ่งแนวที่ดินให้เช่าได้ตามใจชอบ เป็นแปลงเล็กแปลงน้อยโดยไม่จำเป็นต้องปรับปรุงคุณภาพหรือบริการใดๆ ทั้งรัฐบาลเองก็มีกฎหมายใดที่จะประกันสิทธิพื้นฐานให้กับผู้เช่าได้ เป็นผลให้เมื่อมีการขยายครอบครัวหรือมีคนอพยพมาขอเช่าอยู่เพิ่มขึ้น ได้เพิ่มความแออัดและหนาแน่นขึ้นมาโดยมิได้มีการปรับปรุงสภาพชุมชนให้มีคุณภาพที่ดีขึ้นเพื่อรับกับความหนาแน่นที่เพิ่มขึ้นนั้น

ในที่ดินของราชการ ซึ่งส่วนใหญ่เป็นของกรมธนารักษ์ ทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์ และที่ของวัดต่างๆ มิได้มีการวางแผนหรือนโยบายที่แน่นอนในการใช้ที่ดินของตน องค์การของราชการจึงเป็นเพียงแต่เก็บค่าเช่าในราคาถูก แล้วแบ่งแปลงที่ดินให้ชาวบ้านอยู่กันตามบุญตามกรรม โดยมิได้มีการจัดหาบริการสาธารณูปโภคหรือสาธารณูปการใดเป็นพิเศษ

๔) เนื่องจากกรุงเทพฯ ขาดการวางแผนหลักที่เป็นระบบทั้งในเรื่องการใช้ที่ดิน การกระจายสาธารณูปโภค และสาธารณูปการ ทำให้บริการของรัฐซึ่งเป็นสิ่งจำเป็นเหล่านี้กระจายไปไม่ทั่วถึง และไม่เป็นระบบ โดยเฉพาะใน

(๕) สำนักงานปรับปรุงแหล่งเสื่อมโทรม การเคหะแห่งชาติ, ปรับปรุงชุมชนแออัดบ้านล้นอยู่สลัม (กรุงเทพ, โรงพิมพ์ในเต็ดโปรดักชั่น จำกัด) หน้า ๖-๗

บริเวณสลัมซึ่งมักจะเป็นพื้นที่ดินบริเวณภายใน
มักขาดบริการเหล่านี้

ความหมายของคำว่า “สลัม”

สลัมตามความหมายของ Encyclopedia Britannica หมายถึงที่อยู่อาศัยอันไม่มีที่ว่าง
ชำระถูกรื้อถอน ขาดบริการที่ถูกต้องตามหลัก
อนามัย หรืออาศัยอยู่กันอย่างแออัดยัดเยียดอันทำให้
ไม่อาจใช้เป็นที่อยู่อาศัย เพื่อดำเนินชีวิตใน
ครอบครัวให้มีความสุขกายสบายใจได้^(๖) สลัม
จึงแยกออกได้เป็น ๒ ลักษณะ^(๗) คือ

๑) **Blighted Area** คือบริเวณที่
เสื่อมโทรม ถ้าไม่ปรับปรุงจะเสื่อมโทรมอย่าง
รวดเร็ว

๒) **Slum Area** คือ บริเวณ
พื้นที่ ๆ ใช้เป็นที่อยู่อาศัยเป็นส่วนใหญ่มีสภาพ
ชำระถูกรื้อถอนถึงที่สุด ยากที่จะปรับปรุงให้
ถูกต้องตามหลักสุขาภิบาล เว้นแต่จะรื้อถอน
หรือโยกย้ายอาคารและผู้คนออกไป แล้วจัด
โครงการปฏิรูปปลูกสร้างใหม่แทน

ดังนั้น สลัมจึงหมายถึง สภาพของ
อาคารสถานที่ทรุดโทรม เนื่องจากปลูกสร้าง

มานาน จัดอาคารไม่ถูกต้องตามหลักเกณฑ์
ขาดแสงสว่าง ขาดการระบายอากาศที่ดีพอ
ขาดการปรับปรุงค่าน้ำสาธารณะ ซึ่งเป็นการ
บั่นทอนสุขภาพ ความปลอดภัย ตลอดจน
ศีลธรรมอันดีงามของประชาชนที่อาศัยอยู่ใน
เขตนั้น ๆ

กระทรวงมหาดไทยได้ให้ความหมาย
ของสลัมหรือแหล่งเสื่อมโทรมว่าเป็น

“สภาพของย่านเคหะสถาน หรือบริเวณ
พักอาศัยในเมืองที่ประกอบด้วย อาคารเก่าแก่
ชำระถูกรื้อถอน มีบริเวณที่สกปรกกรูกรัง
ประชาชนอยู่กันอย่างแออัดผิดสุขลักษณะ ทำ
กว่ามาตรฐานสมควร จนไม่อาจอยู่อย่างแบบ
ครอบครัวตามปกติวิสัยมนุษย์ ทำให้ไม่ปลอดภัย
ในด้านสุขวิทยาและอนามัย”

“สลัม” หรือ “แหล่งเสื่อมโทรม”
มิได้หมายถึงแต่เพียงอาคารที่อยู่อาศัย มีลักษณะ
ทรุดโทรมเท่านั้น แต่ยังชี้ให้เห็นถึงความเสื่อม
โทรมในด้านอื่น ๆ ด้วย เช่น วัฒนธรรม
ความเป็นอยู่และแนวคิดต่าง ๆ บางคนจึงมอง
สลัมว่าเป็นขยะสังคม สมควรที่จะรื้อร้างให้

(๖) อัน นิมนานเหมินทร์, “การปรับปรุงแหล่งเสื่อมโทรม” ในวารสารเศรษฐศาสตร์ของสมาคม
เศรษฐศาสตร์แห่งประเทศไทย พระนคร ๒๕๑๐, ปีที่ ๒ เล่มที่ ๑ หน้า ๔๕

(๗) ญัฐไชย ตันติสุข, ปัญหาการขยายตัวเมือง-สลัม เอกสารประกอบการบรรยายคณะสังคม
สงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ฉบับโรเนียว หน้า ๓

หมดไป อายชาวต่างประเทศที่มาพบเห็นและมองคนสตั้มหรือประชาชนที่อยู่ในแหล่งเสื่อมโทรมว่าเป็นคนยากไร้ เป็นอาชญากร เป็นพวกตึกยาเสพติด ฯลฯ

เมื่อไม่นานมานี้ ได้มีการเปลี่ยนแปลงจากคำว่า “สตั้ม” หรือ “แหล่งเสื่อมโทรม” มาใช้คำว่า “ชุมชนแออัด” การเปลี่ยนแปลงมิได้เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นทันทีทันใด หากแต่เป็นปรากฏการณ์ที่ค่อย ๆ เกิดขึ้นและในปัจจุบันการเปลี่ยนแปลงนี้ก็มิอยู่ในกลุ่มบุคคล บางคนบางกลุ่มเท่านั้น ยังมีได้กระจายไปถึงคนทั่วไป แต่จำนวนคนที่รับทัศนคติใหม่นี้ ดูเหมือนจะเพิ่มมากขึ้นเรื่อย ๆ^(๔)

ประเภทของชุมชนแออัด

การเคหะแห่งชาติได้แบ่งประเภทของชุมชนแออัด ตามลักษณะการตั้งถิ่นฐานออกได้เป็น ๔^(๕) ประเภท คือ

๑) ชุมชนดั้งเดิม หมายถึงชุมชนเก่าที่มีประวัติการตั้งถิ่นฐานมานานแล้ว ตั้งแต่ก่อนหรือพร้อม ๆ กับเมืองพัฒนาขึ้น การเคหะแห่งชาติถือเอาชุมชนที่มีประวัติการตั้งถิ่นฐานมานานกว่า ๑๕ ปี และมีความเสื่อมโทรมถึง

ระดับที่สมควรจะทำการปรับปรุงให้มีสภาพดีขึ้นเป็นชุมชนแออัดที่อยู่ในประเภทนี้

๒) ชุมชนใหญ่ หมายถึงชุมชนที่เกิดขึ้นใหม่ ที่มีอายุตั้งชุมชนต่ำกว่า ๑๕ ปี และเป็นชุมชนที่มีการจัดตั้งโดยไม่มีระเบียบและมีความเสื่อมโทรมหรือมีแนวโน้มที่จะมีความเสื่อมโทรมในอนาคต

๓) ชุมชนประเภทบุกรุก หมายถึงชุมชนที่ผู้อยู่อาศัยเข้าไปครอบครอง ปลุกสร้างอาคารโดยไม่ได้รับคำยินยอมหรือการรับรู้ใดๆ จากเจ้าของที่ดิน หรืออยู่ระหว่างการไล่ที่จากเจ้าของที่ดิน หรือชุมชนที่เข้าไปตั้งอยู่ในบริเวณที่ดินที่เป็นบริเวณสาธารณะประโยชน์ เช่น ชุมชนที่เข้าไปอยู่ในบริเวณไฟไหม้ ชุมชนคลองชุมชนที่เรียงยาวริมทางรถไฟ เป็นต้น

๔) ชุมชนที่จะต้องรื้อร้าง หมายถึงชุมชนที่จะต้องถูกกำหนดว่าจะถูกรื้อร้างหรือมีแนวโน้มที่จะมีการพัฒนาเป็นอย่างอื่น เช่น ชุมชนอยู่ในเส้นทางของแผนการสร้างทางหลวง หรือที่จะเวนคืนเพื่อไปใช้ทำสาธารณะประโยชน์อย่างใดอย่างหนึ่ง หรือบริเวณที่มีแนวโน้มที่จะเปลี่ยนการใช้ที่ดินเป็นบริเวณ

(๔) อคิน รพีพัฒน์, ชุมชนแออัดและแนวทางเกี่ยวกับการปรับปรุงชุมชนแออัด, เอกสารประกอบการสัมมนาการปรับปรุงชุมชนแออัด ๒๑-๒๕ กรกฎาคม ๒๕๒๔ โรงแรมเอเชีย กรุงเทพฯ หน้า ๑

(๕) สำนักงานปรับปรุงแหล่งเสื่อมโทรม การเคหะแห่งชาติ, อ้างแล้วหน้า ๘

พาณิชย์กรรมเนื่องจากเมืองที่จะพัฒนาเข้ามาถึงชุมชน

ชุมชนแออัดเป็นสถานที่รวมของโรคภัยอันสำคัญของสังคม ๓ ประการ ได้แก่ ความไม่รู้, ความยากจน และ โรคภัยไข้เจ็บ ดังนั้นการจะแก้ปัญหาได้ส่วนราชการและผู้ที่มิหน้าที่รับผิดชอบจะต้องใช้วิธีการพัฒนาชุมชน ได้แก่ “การพัฒนาความรู้ความสามารถของประชาชนในชุมชน เพื่อให้เกิดความเชื่อมั่นในการช่วยตนเอง เพื่อนบ้านและชุมชนให้มีมาตรฐานความเป็นอยู่ดีขึ้น โดยการร่วมมือกันระหว่างประชาชนกับรัฐบาล การพัฒนาชุมชนเป็นวิธีการที่นำเอาบริการของรัฐบาลผนวกเข้ากับความต้องการของประชาชนเพื่อยกระดับคุณภาพชีวิตของประชาชนให้ดีขึ้น”(๑๐)

การศึกษาเป็น “เครื่องมือ” ที่จะพัฒนาบุคคลและพัฒนาคุณภาพของคนให้สูงขึ้น ดร. สายสุรี จุติกุล ได้ให้ความหมายของการศึกษาว่า

“หมายถึงกระบวนการเรียนรู้ที่จะเสริมให้บุคคลได้รับความรู้ สร้างเจตคติและค่านิยม (อันรวมค่านิยมทางจริยธรรม) และฝึกทักษะอันจะเป็นประโยชน์ต่อตนเองและสังคม(๑๑)

การศึกษาอาจแบ่งได้เป็น ๓ ประเภท โดยสังเขป คือ

๑) การศึกษาในระบบโรงเรียน (Formal Education) อันได้แก่ การศึกษาตามปกติที่จัดเป็นระบบ มีขั้นตอนและระดับของหลักสูตร และตามกรอบเวลาที่ค่อนข้างแน่นอน โดยทั่วไปหมายถึงการศึกษาในระดับอนุบาลศึกษา ประถมศึกษา มัธยมศึกษา อาชีวศึกษา การฝึกหัดครู และอุดมศึกษา

๒) การศึกษานอกระบบโรงเรียน (Nonformal Education) หมายถึงการศึกษาที่นอกเหนือจากการศึกษาที่จัดให้ในระบบโรงเรียน ที่อาจกำหนดหลักสูตร ช่วงเวลา คุณสมบัติของผู้เข้าศึกษาที่ยืดหยุ่นได้ตามสมควร โดยมุ่งเน้นประโยชน์ใช้สอยและมีวัตถุประสงค์

(๑๐) กรมการพัฒนาชุมชน กระทรวงมหาดไทย, “การพัฒนาชุมชน” หน้า ๑

(๑๑) ดร. สายสุรี จุติกุล, การวางแผนด้านประชากร การศึกษาแรงงาน และการจ้างงาน (แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม ฉบับที่ ๕) เอกสารประกอบการสัมมนาแผน ๕ : ปฏิรูปเศรษฐกิจ? จัดโดยคณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ๒๒-๒๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๒๕ (กรุงเทพ, โรงพิมพ์ภาพพิมพ์, ๒๕๒๕) หน้า ๑

ที่อาจเฉพาะกิจกว่าการศึกษาในระบบได้ในบางกรณี

๓) การศึกษาตามอัธยาศัย (Informal Education) หมายถึงการเรียนรู้เกิดจากการสะสมประสบการณ์ของชีวิตประจำวัน อันเนื่องมาจากการปฏิสัมพันธ์กัน สภาพแวดล้อมของบุคคล ทั้งนี้ อาจเกิดขึ้นได้โดยตั้งใจหรือไม่ตั้งใจก็ได้ การศึกษาที่ได้จากพ่อแม่ พี่น้อง เพื่อนฝูงและสื่อมวลชนตามอัธยาศัยอยู่ในขอบข่ายการศึกษาประเภทนี้

กรมการศึกษานอกโรงเรียน กระทรวงศึกษาธิการมีหน้าที่รับผิดชอบงานการศึกษานอกโรงเรียนโดยตรง คุณหญิงอารี กุลตัญท์ อดีตอธิบดีกรมการศึกษานอกโรงเรียนกล่าวว่า

“การศึกษานอกโรงเรียนส่งเสริมให้ผู้เรียนรู้จักคิด รู้จักวิเคราะห์ตัดสินใจ เพื่อแก้ปัญหาชีวิตประจำวัน ซึ่งจะต้องจัดในรูปแบบให้การศึกษาตลอดชีวิต กิจกรรมบ้านการศึกษา จัดกิจกรรมออกเป็น ๓ ลักษณะ คือ^(๑๒)

ประการแรก ให้ความรู้ที่เป็นพื้นฐานข้อเท็จจริง เพื่อให้ผู้เรียนนำไปเป็นข้อ

พื้นฐานในการตัดสินใจ โครงการที่จัดทำคือ การแก้ไขการไม่รู้หนังสือ การศึกษาเบ็ดเสร็จขึ้นต่อเนื่อง

ประการที่สอง ให้ความรู้ด้านวิชาชีพที่จะช่วยพัฒนาทักษะในการประกอบอาชีพให้ดีขึ้น อันจะเป็นแนวทางในการพัฒนาชีวิตความเป็นอยู่ของประชากร

ประการที่สาม ให้ความรู้ที่ทันต่อเหตุการณ์ และความเปลี่ยนแปลงของสังคม เพื่อกระตุ้นให้ประชาชนแสวงหาความรู้อยู่เสมอ สามารถนำความรู้ไปประกอบการตัดสินใจแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นอย่างรวดเร็วได้ และช่วยให้ประชาชนฟื้นฟูทักษะในการอ่านอย่างสม่ำเสมอ”

การศึกษานอกโรงเรียน มีบทบาทในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชน และการพัฒนาประเทศหลายประการยกมา วรวรรณ^(๑๓) กล่าวว่า “รากฐานการพัฒนา คือ การศึกษานอกโรงเรียน” ซึ่งการศึกษานอกโรงเรียนมีบทบาทดังนี้

๑. ช่วยพัฒนาเด็กก่อนวัยเรียน

(๑๒) คุณหญิงอารี กุลตัญท์, “สัมภาษณ์อธิบดีกรมการศึกษานอกโรงเรียน” วารสารการศึกษานอกโรงเรียน ฉบับเดือนกันยายน - ตุลาคม ๒๕๒๓ หน้า ๑๔

(๑๓) กษมา วรวรรณ “การศึกษานอกโรงเรียน : รากฐานในการพัฒนา” วารสารสุขศึกษา ปีที่ ๓ เล่มที่ ๑๒ ตุลาคม - ธันวาคม ๒๕๒๓ หน้า ๔๑-๔๓

๒. เพื่อชดเชยโอกาสในการศึกษาในระบบโรงเรียน

๓. เพื่อเสริมและสานต่อผลงานของการศึกษาในระบบโรงเรียน

๔. เพื่อให้โอกาสในการเรียนรู้ตลอดชีวิต

๕. เพื่อส่งเสริมการศึกษาตามอัธยาศัย การจัดการศึกษาออกโรงเรียนมีนโยบายดังนี้^(๑๔)

๑) ประสานงานการดำเนินงานการศึกษาออกโรงเรียนทั้งหน่วยงานของรัฐบาลและเอกชน เพื่อให้การศึกษาออกโรงเรียนได้ถึงประชาชนส่วนใหญ่ของประเทศ สอดคล้องกับความต้องการของท้องถิ่น และหลีกเลี่ยงการทำงานซ้ำซ้อนกัน

๒) ปรับปรุงการบริหารโดยส่งเสริมให้ท้องถิ่นเกิดความริเริ่ม และมีส่วนร่วมรับผิดชอบในการจัดการศึกษาให้เหมาะสมกับสภาพทางสังคมและเศรษฐกิจ

๓) เร่งรัดและพัฒนาการจัดการศึกษาออกโรงเรียน ทั้งด้านคุณภาพและปริมาณ ในชนบทให้ทุกคนมีโอกาสเท่าเทียมกันทางการ

ศึกษา โดยไม่จำกัดเพศและวัย เพื่อสามารถพัฒนาชีวิตของตนและสังคม

๔) จัดเนื้อหาวิชาให้ผู้ได้รับการศึกษาเป็นคนคิดเป็น มีทักษะที่จำเป็นแก่ชีวิต และเนื้อหาที่สอดคล้องกับความต้องการของประชาชนในท้องถิ่นนั้น ๆ ด้วย

๕) จัดกระบวนการเรียนรู้ของการศึกษาออกโรงเรียน ให้ประหยัดและต่อเนื่อง ด้วยวิธีการต่าง ๆ และส่งเสริมให้ผู้เรียนมีอิสระในการค้นคว้า และเรียนรู้โดยสะดวกทั้งจากห้องสมุด พิพิธภัณฑ์ หนังสือพิมพ์ วิทยุ และแหล่งแสวงหาความรู้อื่น ๆ

๖) ส่งเสริมการวิจัย การประเมินผล และนำเทคโนโลยีมาใช้ในการปรับปรุงงานการศึกษาออกโรงเรียนให้เหมาะสมกับสภาพสังคมและเศรษฐกิจของไทย

๗) ระดมทรัพยากรจากแหล่งต่าง ๆ ขยายการจัดการศึกษาออกโรงเรียน ทั้งจากหน่วยงานของรัฐ ธุรกิจเอกชน องค์กรท้องถิ่น และอาสาสมัคร

ในปัจจุบัน การดำเนินงานการศึกษาออกโรงเรียนได้จัดใน ๓ ลักษณะ คือ

(๑๔) อุดม เชยกิจวงศ์, ความรู้เกี่ยวกับงานการศึกษาออกโรงเรียน (กรุงเทพ, สำนักพิมพ์

๑) ขันจัดให้ประชาชนมีความรู้พื้นฐาน เน้นความรู้ที่ทุกคนควรมีในการที่อยู่ในสังคมที่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว คือ ต้องมีความคิดเป็น แก้ปัญหาเป็น รู้จักตนเอง รู้จักสังคม และสิ่งแวดล้อม ตลอดจนรับรู้ปริมาณและคุณภาพของทรัพยากรต่างๆ ที่มีอยู่

๒) ขันรักษานิยัตยความเป็นคนคิดเป็นให้คงอยู่ และมีประสิทธิภาพอยู่เสมอ คนคิดเป็นจะคิดถูกต้องก็ต่อเมื่อมีข้อมูลที่ถูกต้องทันเหตุการณ์ การเรียนชั้นที่ ๑ ย่อมมีกำหนดเวลาข้อมูลต่างๆ ที่ได้จากการเรียนย่อมเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ ยิ่งสังคมเปลี่ยนแปลงเร็วเท่าใด ข้อมูลต่างๆ ก็ย่อมเปลี่ยนแปลงเท่านั้น

๓) ขันจัดการศึกษาเพิ่มเติมทักษะที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิต เพื่อยกระดับการกินที่อยู่ดีของประชาชน ขึ้นเป็นขั้นต่อเนื่องจากชั้น ๑) และ ๒)

การกำหนดเป้าหมายและนโยบายการศึกษาออกโรงเรียนเป็นแนวทางสำหรับปฏิบัติ เพื่อให้การดำเนินงานการศึกษาออกโรงเรียนเป็นไปตามวัตถุประสงค์ โดยให้สอดคล้องและตอบสนองนโยบายแผนการศึกษาแห่งชาติฉบับ

พุทธศักราช ๒๕๒๐ กรมการศึกษานอกโรงเรียน จะต้องจัดการศึกษานอกโรงเรียนดังนี้ (๑๕)

๑) โครงการศึกษาผู้ใหญ่เปิดเสรีขั้นต้น เพื่อแก้ไขการไม่รู้หนังสือ ส่งเสริมสมรรถภาพในการคิด การแก้ปัญหา การพัฒนาตนเองและชุมชน จะดำเนินการกับกลุ่มเป้าหมายผู้ไม่รู้หนังสือประมาณ ๔ ล้านคน

๒) โครงการการศึกษาผู้ใหญ่แบบเปิดเสรีขั้นต่อเนื่อง เพื่อให้การศึกษาแก่ผู้ที่ขาดโอกาสที่จะเข้าเรียนหลังการศึกษาภาคบังคับ โดยเหตุผลทางเศรษฐกิจ สุขภาพ ขาดบริการการศึกษาในระบบโรงเรียน หรือโดยเหตุผลอื่น กลุ่มเป้าหมายของโครงการนี้ได้แก่บุคคลที่ขาดโอกาสที่จะเข้าเรียนในระดับประถมศึกษาตอนปลาย มัธยมศึกษาตอนต้น และตอนปลาย โดยจัดในวงจำกัด แต่ละกระจายบริการ ไปยังท้องถิ่นที่ขาดโอกาสทางการศึกษาประเภทนี้เป็นลำดับแรก

๓) โครงการการศึกษาผู้ใหญ่สายอาชีพ จัดขึ้นเพื่อส่งเสริมความเป็นอยู่ของประชาชนในด้านการประกอบอาชีพ โดยจัดหลักสูตรระยะสั้นตามความสนใจและความต้องการของประชาชนมีเป้าหมายเพื่อให้ประชาชนมีงานทำ หรือเพิ่มพูนทักษะที่มีอยู่แล้วให้สูง

ขึ้น หรือเพื่อให้สามารถประกอบกิจการของตนเองได้

๔) โครงการผู้ใหญ่มากกลุ่มสนใจ เป็นวิธีการให้การศึกษาหลักสูตรระยะสั้นสอนโดยไม่จำกัดวิชา สามารถปรับให้เข้ากับความต้องการและความสนใจของผู้เรียนได้ง่ายสามารถใช้ผู้นำชุมชนในท้องถิ่นได้ และสามารถให้บริการได้อย่างกว้างขวางในชนบท

๕) โครงการส่งเสริมการอ่าน เพื่อให้บริการแก่ประชาชนทั่วไปในด้านการศึกษาค้นคว้า โดยจัดสถานบริการในรูปห้องสมุดประชาชนในจังหวัด และอำเภอและในรูปที่อ่านหนังสือพิมพ์ ประจำหมู่บ้าน ในเขตชนบท

๖) โครงการโตทัศนศึกษาเพื่อให้เกิดความบันเทิงและเผยแพร่ข่าวสารบทความ ความรู้ต่างๆ ไปสู่ประชาชน โดยจัดในรูปหน่วยเคลื่อนที่นำภาพยนตร์ไปฉายในท้องถิ่นต่างๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในหมู่บ้านที่ห่างไกล

๗) โครงการศึกษาทางวิทยุและไปรษณีย์ จัดทำกับกลุ่มผู้เรียนในลักษณะโรงเรียนเปิด เพื่อให้โอกาสแก่ประชาชนที่ไม่มีโอกาสจะเข้าเรียนในโรงเรียนปกติ ได้เรียนวิชาที่สนใจและมีประโยชน์ในการปรับปรุงชีวิต

ความเป็นอยู่ ในหลักสูตรเทียบเท่าชั้นเรียนปกติในระบบโรงเรียน ทั้งแต่ระดับอ่านออกเขียนได้จนถึงระดับมัธยม

๘) โครงการวิทยุโรงเรียน จัดบริการบทเรียนทางวิทยุให้กับนักเรียนทุกระดับชั้นในระบบโรงเรียน

๙) โครงการวิทยุและโทรทัศน์เพื่อการศึกษาออกโรงเรียน จัดเพื่อให้ความรู้และข่าวสารแก่ประชาชนทั่วไป โดยเน้นหนักในด้านการศึกษา

๑๐) โครงการ บริภัณฑ์ เพื่อการศึกษาจัดในรูปสถาบันเปิด ทางการศึกษาสำหรับทุกคนเพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิตในวิชาวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี ธรรมชาติวิทยา ดาราศาสตร์และวัฒนธรรม ในรูปของพิพิธภัณฑ์ วิทยาศาสตร์และท้องฟ้าจำลอง กรุงเทพฯ ตลอดจนทั้งนิทรรศการเคลื่อนที่ พิพิธภัณฑ์ธรรมชาติและศาลาวันเด็ก ซึ่งเป็นโครงการที่จะต้องดำเนินงานต่อไป ขอขยายของงานจะเริ่มจากกรุงเทพมหานคร และกระจายออกสู่ส่วนภูมิภาคตามลำดับไป

๑๑) โครงการเผยแพร่ความรู้ทางหนังสือพิมพ์และเอกสาร จัดทำหนังสือพิมพ์และหนังสืออ่านง่ายๆ สำหรับประชาชนที่มีความรู้ระดับประถมศึกษา เพื่อส่งเสริม

การอ่าน ป้องกันการลืมนหนังสือให้ความรู้และ
ข้อมูลเกี่ยวกับการปรับปรุงตนเองและชุมชน

๑๒) โครงการฝึกอบรมประชา
ชน จัดในรูปการฝึกอบรมอาชีพความรู้ด้าน
เศรษฐกิจสังคม การปกครอง วัฒนธรรม การ
วางแผน ความเป็นผู้นำ กระบวนการกลุ่ม
โดยจะจัดเป็นกลุ่มเป้าหมายในชนบทและย่าน
เสื่อมโทรมเป็นพิเศษ

๑๓) โครงการศึกษาสำหรับเด็ก
ปฐมวัย ส่งเสริมให้ชุมชนจัดตั้งศูนย์เด็กปฐม
วัย กรรมการศึกษานอกโรงเรียนจะรับผิดชอบ
ในด้านการฝึกอบรมผู้ที่ปฏิบัติงานดูแลเด็ก
ในศูนย์ จะให้การแนะนำการดำเนินงานตาม
หลักวิชา
อิทธิพล ของวิทยุ กระจายเสียง ที่ ส่งเสริม
ความรู้แก่ประชาชน

บทบาทของวิทยุกระจายเสียงจากการ
ศึกษาของนักวิชาการและนักวิจัย หลาย ท่าน ได้
พบว่า “วิทยุกระจายเสียงเป็นสื่อมวลชนที่
เข้าถึงประชาชนมากที่สุด” ตามระเบียบว่า
ด้วยวิทยุกระจายเสียง และวิทยุโทรทัศน์
พุทธศักราช ๒๕๑๘ ลงวันที่ ๒ ตุลาคม พ.ศ.
๒๕๑๘ หมวด ๒ กำหนดวัตถุประสงค์ของการ

ส่งวิทยุกระจายเสียง หรือวิทยุโทรทัศน์ไว้
ดังนี้^(๑๖)

(๑) ส่งเสริมให้ประชาชนมีความเข้าใจ
ในการปกครองระบอบประชาธิปไตย อันมี
พระมหากษัตริย์เป็นประมุข

(๒) ส่งเสริมนโยบายและประโยชน์
ส่วนรวมของประเทศชาติทั้งในด้านการเมือง
การทหาร การเศรษฐกิจและสังคม

(๓) ส่งเสริมให้ประชาชนมีความสำ
นึกและรับผิดชอบต่อประเทศชาติ ศาสนา และ
พระมหากษัตริย์

(๔) ส่งเสริมให้ประชาชนมีความ
สามัคคีร่วมมือร่วมใจซึ่งกันและกัน

(๕) เชิญชวนให้ประชาชนตอบโต้
และต่อต้านศัตรู ตลอดจนลัทธิที่เป็นภัยต่อ
ประเทศชาติและมีความร่วมมือกับมิตรประเทศ

(๖) เป็นสื่อมวลชนที่ดีสำหรับการสื่อ
ข่าวทั่วไปและข่าวจากรัฐบาลไปสู่ประชาชน
เพื่อให้เกิดความเข้าใจอันดีและถูกต้องโดย
รวดเร็ว

(๗) สนับสนุนและส่งเสริมการดำเนิน
งานของส่วนราชการหรือรัฐวิสาหกิจเจ้าของ
สถานี หรือกิจการของทางราชการ

(๑๖) กองงานคณะกรรมการบริหารวิทยุกระจายเสียงและวิทยุโทรทัศน์ กรมประชาสัมพันธ์,
กฎหมายและระเบียบเกี่ยวกับวิทยุกระจายเสียงและวิทยุโทรทัศน์ (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ปริชาการพิมพ์,
๒๕๒๔) หน้า ๔๔-๔๕

(๘) สนับสนุนกิจการเกี่ยวกับการศึกษาของชาติ

(๙) ส่งเสริมให้ประชาชนช่วยกันรักษาวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณี และภาษาไทยให้ดำรงอยู่ด้วยดี

(๑๐) ให้ความรู้และความบันเทิงแก่ประชาชนโดยชอบด้วยวัฒนธรรมขนบธรรมเนียมประเพณี และศีลธรรมอันดีงาม

(๑๑) ร่วมมือกับนานาชาติที่เป็นมิตรของประเทศไทยในการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นและรายการที่เป็นประโยชน์ต่อส่วนรวม เพื่อให้เกิดความเข้าใจอันดีต่อกัน

จากวัตถุประสงค์ของการส่งวิทยุกระจายเสียงหรือวิทยุโทรทัศน์ดังกล่าวข้างต้น จะครอบคลุมตามผังรายการหลักซึ่งตามระเบียบว่าด้วยวิทยุกระจายเสียงและวิทยุโทรทัศน์ พุทธศักราช ๒๕๑๘ ได้จัดแบ่งรายการของสถานีตามประเภทที่กำหนดไว้ดังต่อไปนี้^(๑)

- (๑) ประเภทข่าว
- (๒) ประเภทความรู้
- (๓) ประเภทบันเทิง
- (๔) ประเภทโฆษณาและบริการธุรกิจ

จากการวิเคราะห์รายการออกอากาศของวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทย (กรุงเทพมหานคร) ซึ่งวิเคราะห์รายการกระจายเสียงดังนี้

ก. ภาคปกติ ออกอากาศสัปดาห์ละ ๑๑๕ ชั่วโมง ๓๐ นาที

ข. ภาคเอฟเอ็มมัลติเพล็กซ์ ออกอากาศสัปดาห์ละ ๔๔ ชั่วโมง ๓๐ นาที

ค. ภาคพิเศษ ออกอากาศสัปดาห์ละ ๑๗/๓ ชั่วโมง

การแบ่งส่วนรายการออกอากาศแบ่งดังนี้^(๑๒)

ข่าว	ความรู้	บันเทิง
๒๓ %	๒๒ %	๕๕ %

รายการข่าว แยกออกเป็นประเภทดังนี้

ข่าวในประเทศ	๕๕ %
ข่าวต่างประเทศ	๓๐ %
วิเคราะห์ข่าว วิจารณ์ข่าว	๘ %
ข่าวกีฬา	๗ %

(๑) อ้างแล้ว เรื่องเดียวกัน หน้า ๔๘

(๑๒) บำรุง สุขพรรณ วิทยุและโทรทัศน์ในประเทศไทย กฎหมายและระเบียบ ว่าด้วยวิทยุและโทรทัศน์ ปี ๒๕๔๘-๒๕๒๒ (กรุงเทพ, โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๒๒) หน้า ๒๘

รายการความรู้ แยกออกเป็นประเภทดังนี้

ทั่วไป	๔๐%	ศาสนาวัฒนธรรม	๗%
กสิกรรม	๒๐%	รายการบันเทิง แยกออกเป็นประเภทดังนี้	
สตรีและเยาวชน	๑๕%	เพลงไทยและดนตรีไทย	๓๕%
กฎหมายการปกครอง	๘%	เพลงไทยสากล	๕๐%
ส่วนราชการ	๑๐%	ละครและนิยายวิทยุ	๑๕%

สำหรับการรับฟังวิทยุกระจายเสียงของประชาชน นั้น สากล ไพเราะ^(๑๕) ได้ศึกษาเรื่อง “คนไทยฟังและชมรายการวิทยุและโทรทัศน์กันอย่างไร” โดยศึกษารายละเอียดของครัวเรือนที่มีวิทยุที่รับฟังรายการประเภทต่างๆ โดยแยกออกเป็นประเภทข่าว ประเภทความรู้หรือสารคดี และประเภทรายการบันเทิง โดยแยกออกเป็นดังนี้

	ในเขตเทศบาล ร้อยละของผู้รับฟัง	นอกเขตเทศบาล ร้อยละของผู้รับฟัง
ก. ข่าว		
๑. ข่าวเหตุการณ์ทั่วไป	๘๗.๗	๙๕.๔
๒. ข่าวภายในประเทศ	๘๘.๑	๙๐.๓
๓. ข่าวต่างประเทศ	๗๙.๑	๗๔.๔
๔. ข่าวลมฟ้าอากาศ ข่าวอุตุนิยมวิทยา	๖๗.๒	๘๑.๙
๕. ข่าวการจราจร	๓๖.๙	๑๗.๖
ข. ความรู้หรือสารคดี		
๑. ทางศาสนา และจริยศึกษา	๑๙.๓	๔๓.๔
๒. เกี่ยวกับนโยบายและการดำเนินงานและ การชี้แจงของส่วนราชการ	๒๘.๒	๔๑.๖
๓. สำหรับเกษตรกร	๑๒.๙	๕๗.๑

(๑๕) สากล ไพเราะ, “คนไทยฟังและชมรายการวิทยุและโทรทัศน์กันอย่างไร” ในวารสารสื่อสารมวลชน ปีที่ ๒ ฉบับที่ ๑ มิถุนายน-ตุลาคม ๒๕๒๕ คณะวารสารศาสตร์ และสื่อสารมวลชน มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ (กรุงเทพ, โรงพิมพ์ห้างหุ้นส่วนจำกัดภาพพิมพ์, ๒๕๒๕) หน้า ๘๗

ในเขตเทศบาล		นอกเขตเทศบาล
ร้อยละของผู้รับฟัง		ร้อยละของผู้รับฟัง
๔. รายการสำหรับเด็ก	๗.๙	๑๒.๕
๕. รายการเกี่ยวกับการประกอบอาชีพ	๑๖.๓	๔๑.๒
๖. รายการเกี่ยวกับการปกครองและการเมือง	๒๖.๕	๓๑.๑
๗. รายการเกี่ยวกับสุขภาพอนามัย	๑๖.๔	๒๘.๑
๘. รายการวิเคราะห์ข่าวต่างประเทศ	๒๒.๒	๑๖.๖
๙. รายการเกี่ยวกับกฎหมาย	๑๒.๗	๑๖.๖
๑๐. ภาษาและหนังสือไทย	๔.๔	๓.๖
๑๑. รายการสอนภาษาอังกฤษ	๔.๐	๑.๘
๑๒. ศิลปและวัฒนธรรม	๖.๓	๗.๔
๑๓. รายการกีฬา	๓๐.๘	๓๑.๖
๑๔. โฆษณาสินค้า	๑๓.๑	๓๗.๓
ก. รายการบันเทิง		
๑. เพลงไทยเดิมหรือดนตรีไทย	๒๒.๑	๒๒.๗
๒. เพลงไทยสากลและเพลงลูกทุ่ง	๘๙.๕	๙๓.๘
๓. เพลงสากล	๔๘.๐	๒๐.๖
๔. การแสดงแบบไทยหรือพื้นเมืองไทย	๒๘.๐	๗๗.๐
๕. การแสดงสมัยใหม่	๔๕.๗	๘๓.๗
ส่วนการศึกษาของบำรุง สุขพรรณ ^(๒๐)	ก. รายการเพลงที่ผู้ฟังชอบฟังมากที่สุด ได้แก่	
ซึ่งวิจัยเกี่ยวกับผู้ฟังวิทยุกระจายเสียง ณ สถานีวิทยุกระจายเสียง ๙๑๔ กรป. กลาง จังหวัด	๑) เพลงลูกทุ่ง ร้อยละ	๖๗.๐๐
เชียงใหม่ พบว่า	๒) เพลงไทยสากล ร้อยละ	๓๓.๐๐

(๒๐) บำรุง สุขพรรณ พฤติกรรมการรับฟังวิทยุกระจายเสียงและผลที่มีต่อการพัฒนาชนบท ; ศึกษาเฉพาะกรณีวิทยุกระจายเสียงกองอำนาจการกลางรักษาความปลอดภัยแห่งชาติ เอกสารวิจัยหมายเลข ๕ สถาบันไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ๒๕๒๓ หน้า ๘๕-๘๘

ข. รายการข่าวที่ผู้ฟังชอบฟังมากที่สุด
ได้แก่

๑) ข่าวท้องถิ่น ร้อยละ	๖๓.๓๓
๒) ข่าวชาวบ้าน ร้อยละ	๕๖.๖๗
๓) ข่าวในประเทศ ร้อยละ	๕๖.๓๓
๔) ข่าวต่างประเทศ ร้อยละ	๓๐.๖๗

ก. รายการส่งเสริมความรู้ที่ผู้ฟังชอบฟัง

๑) สารคดีความรู้เกี่ยวกับการประกอบอาชีพ ร้อยละ	๖๘.๓๓
๒) ความบันเทิงประเภทละครต่าง ๆ ร้อยละ	๕๓.๓๓
๓) ความรู้เกี่ยวกับการเมือง ร้อยละ	๔๑.๐๐
๔) ความรู้เกี่ยวกับการศึกษาประเพณีวัฒนธรรม ร้อยละ	๓๙.๖๗
๕) ความรู้เกี่ยวกับเศรษฐกิจ ร้อยละ	๓๖.๖๗

๖) ความรู้เกี่ยวกับการศาสนา

ร้อยละ

๑๖.๓๓

จากการศึกษาข้อมูลดังกล่าวข้างต้น จะเห็นว่าผู้ฟังรับฟังวิทยุกระจายเสียงได้ประโยชน์เป็นอย่างมาก แต่ “ระดับนโยบาย” จะต้องกำหนดแผนการใช้วิทยุเพื่อการศึกษาและพัฒนาอย่างจริงจัง และจากความจำเป็นดังกล่าวนี้เป็นที่น่ายินดีที่รัฐบาลได้จัดตั้ง สถานีวิทยุกระจายเสียงเครือข่ายที่ ๒ ขึ้นแล้ว ซึ่งก่อสร้างสถานีวิทยุบ้างแล้วในบางแห่ง คาดว่าจะเกิดประโยชน์อย่างมากในฐานะของผู้ฟังวิทยุโดยทั่วไปก็ควรจะรื้อนโยบายที่นำมาปฏิบัติที่สมบูรณ์ต่อไป และเป็นที่คาดหวังได้ว่าการกำหนดแผนการใช้วิทยุเพื่อการศึกษาดังกล่าวนี้ จะยังประโยชน์สมดังพระบรมราโชวาทที่ อดุลยเดชมาข้างต้น

ศูนย์เอกสารอีสาน

(Esarn Information Center)

สำนักหอสมุดกลาง มศว มหาสารคาม

ชัชวาลย์ วงษ์ประเสริฐ*
บรรณารักษ์ฝ่ายเอกสารอีสาน

ความเป็นมา

ดินแดนภาคอีสานหรือภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทยมีพื้นที่ทั้งสิ้น ๑๗๐,๒๒๖ ตารางกิโลเมตร ซึ่งเท่ากับ ๑๐๖.๔ ล้านไร่ หรือประมาณร้อยละ ๓๓.๑๒ ของพื้นที่ทั้งประเทศมีประชากรทั้งหมดประมาณ ๑๖.๓ ล้านคน เท่ากับร้อยละ ๓๕.๓ ของประเทศ ความหนาแน่นของประชากรเท่ากับ ๔๖ คน ต่อ ๑ ตารางกิโลเมตร ประกอบด้วย ๑๗ จังหวัดได้แก่ กาฬสินธุ์ ขอนแก่น ชัยภูมิ นครพนม นครราชสีมา บุรีรัมย์ มหาสารคาม มุกดาหาร ยโสธร ร้อยเอ็ด เลย ศรีสะเกษ สกลนคร สุรินทร์ หนองคาย อุดรธานี และอุบลราชธานี

ลักษณะภูมิประเทศ

ภูมิประเทศทั่วไปเป็นที่ราบกว้างใหญ่ เรียกว่า “ที่ราบสูงโคราช” ซึ่งมีระดับความสูงเฉลี่ยของพื้นดินสูงกว่าระดับน้ำทะเลประมาณ ๑๐๐-๒๐๐ เมตร เนื้อที่ ๒ ใน ๓ เป็นพื้นที่เขตลุ่มแม่น้ำมูลและแม่น้ำชี ที่ราบสูงภาคตะวันออกเฉียงเหนือล้อมรอบด้วยเทือกเขาเพชรบูรณ์ เทือกเขาคงพญาเย็น เทือกเขาพนมดงรัก และอีกด้านหนึ่งจรดริมฝั่งแม่น้ำโขง ซึ่งกั้นพรมแดนระหว่างสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาวกับราชอาณาจักรไทย

โครงสร้างทางเศรษฐกิจ

ผลิตผลและรายได้ของภาคตะวันออกเฉียงเหนือประมาณครึ่งหนึ่งมาจากการประกอบ

* ชัชวาลย์ วงษ์ประเสริฐ บรรณารักษ์ฝ่ายเอกสารอีสาน สำนักหอสมุดกลาง มหาวิทยาลัยศรีนครินทร-
วิโรฒ วิทยาเขตภาคตะวันออกเฉียงเหนือ มหาสารคาม

อาชีพทางการเกษตร พืชที่สำคัญได้แก่ ข้าว
ปอ ข้าวโพด และมันสำปะหลัง

ในปี ๒๕๐๓ ผลผลิตส่วนรวมของภาค
อีสานคิดเป็นสัดส่วนร้อยละ ๑๙ ของผลผลิต
ส่วนรวมของประเทศ สัดส่วนดังกล่าวได้ลด
ลงเป็นร้อยละ ๑๕.๙, ๑๔.๗, และ ๑๔.๒ ใน
ปี ๒๕๑๓, และ ๒๕๒๒ ตามลำดับ เมื่อ
พิจารณาถึงรายได้เฉลี่ยต่อบุคคลนั้นได้ภาค
ตะวันออกเฉียงเหนือเป็นภาคที่มีรายได้ต่อ
บุคคลต่ำที่สุดในปี ๒๕๒๒ มีรายได้เฉลี่ยเพียง
คนละ ๔,๙๙๑ บาท/ปี ไม่ถึงครึ่งของรายได้
เฉลี่ยต่อบุคคลของประเทศ ซึ่งตกประมาณ
๑๒,๐๖๗ บาท/คน/ปี จังหวัดที่มีรายได้ต่ำที่
สุดของภาคคือ ร้อยเอ็ดในปี ๒๕๒๒ มีรายได้
เฉลี่ยคนละ ๓,๙๑๗ บาท/ปี และในปีเดียวกัน
นี้จังหวัดที่มีรายได้สูงสุดได้แก่ นครราชสีมา
เท่ากับ ๖,๙๙๑ บาท/คน/ปี จะเห็นได้ว่า
รายได้เฉลี่ยต่อบุคคลของจังหวัดนครราชสีมา
ซึ่งสูงสุดจะตกประมาณ ๑ ใน ๔ ของรายได้
เฉลี่ยต่อบุคคลของกรุงเทพมหานคร ซึ่งเท่ากับ
๓๐,๖๖๑ บาท/คน/ปี ในปี ๒๕๒๒ ประชา
ชนที่อาศัยอยู่ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือแบ่ง
ออกได้เป็น ๒ กลุ่มใหญ่ๆ คือ

๑. **ชนส่วนใหญ่ (Majority)** คือ
ประมาณ ๘๐% ของชาวอีสานทั้งหมดเป็นกลุ่ม
วัฒนธรรมลาวเดิม บรรพบุรุษของคนกลุ่มนี้
มาจากราชอาณาจักรลาว

๒. **ชนส่วนน้อย (Minority)** เป็น
คนหลายๆ เผ่า เช่น ลาวพวน ผู้ไทย ย้อ ข่า
กระเลิง เยอ โส้ ส่วย เขมร ญวน ชนเหล่านี้
มีศิลปวัฒนธรรม ภาษาพูด ศาสนา เป็น
แบบฉบับของตนเอง เช่น ลาวพวน ผู้ไทย
ย้อ โส้ อาศัยอยู่ในจังหวัดสกลนคร นครพนม
ข่า กระเลิง เยอ อาศัยอยู่ในจังหวัดเลย ส่วย
และเขมรออาศัยอยู่ในจังหวัดสุรินทร์ บุรีรัมย์
และศรีสะเกษ

ถึงแม้ว่าดินแดนแถบนี้จะเป็นดินแดน
ที่กั้นการ แห้งแล้ง ยากจน และมีปัญหาต่างๆ
มากมาย แต่ในอดีตนั้น ดินแดนภาคอีสาน
เป็นแหล่งที่มีความเจริญรุ่งเรืองและเป็นอยู่
อารยธรรมที่มีความเจริญรุ่งเรืองมาตั้งแต่อดีต
อันยาวนานหลายพันปี จากการค้นพบที่บ้าน
เชียง จังหวัดอุดรธานี บ้านเวียงจังหวัดสกล
นคร บ้านโนนนกทาจังหวัดขอนแก่น แม้ไม่
อาจสรุปได้มาเป็นของชนชาติไทยก็ตาม และ
ยังมีเมืองโบราณในสมัยหัวเลี้ยวหัวต่อของ
ประวัติศาสตร์เช่น เมืองเชียงเหียน จังหวัด
มหาสารคาม และที่กระจุกกระจายอยู่ทั่วไป

ในภาคอีสาน โดยการสำรวจของนักโบราณคดีจากกรมศิลปากรและผู้เชี่ยวชาญทางโบราณคดีจากต่างประเทศ ได้มีการขุดค้น บันทึก เก็บหลักฐานต่าง ๆ เช่น เครื่องปั้นดินเผา เครื่องมือเครื่องใช้ เครื่องประดับ ซึ่งพบฝังรวมกับซากโครงกระดูก ภาพเขียนสีตามผนังถ้ำซึ่งแสดงถึงความเจริญของอีสานมาแต่ในอดีต นอกจากนี้แล้วอีสานยังได้รับอิทธิพลของศิลปะและอารยธรรมของขอมตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ ๑๒ และอิทธิพลของลาวในพุทธศตวรรษที่ ๑๙-๒๐

อีสานยังเป็นภาคที่มีประเพณีอันเก่าแก่งดงาม ซึ่งชาวอีสานได้ถือปฏิบัติสืบต่อมาจนถึงปัจจุบัน คือ ชีตสิบสองอันเป็นประเพณีทำบุญในแต่ละเดือนตลอดทั้งสิบสองเดือน คำว่า "ชีต" มาจากคำว่า "จารีต" ที่หมายถึง ขนบธรรมเนียมประเพณีนั่นเอง พิธีกรรมที่กระทำมาในแต่ละเดือนดังนี้คือ

๑. บุญเข้ากรรม จะทำกันในเดือนอ้ายหรือเดือนเจียงตรงกับเดือนธันวาคม การเข้ากรรมคือการไปอยู่ในที่สงัดเงียบ มักเป็นบริเวณป่าหรือป่าช้าโดยพระสงฆ์ที่ต้องอาบตีสังฆาติเสส เพื่อบำเพ็ญศีลภาวนามาให้พ้นจากความผิดที่ได้กระทำ

๒. บุญคูณลาน จะทำในเดือนยี่ เป็นพิธีการทำบุญของเจ้าของนา เมื่อทำการนาข้าวเสร็จเรียบร้อยแล้ว ก่อนจะขนข้าวขึ้นสู่ยุ้งฉาง เพื่อเก็บไว้บริโภคหรือนำไปขายต่อไป

๓. บุญข้าวจี จะทำในเดือนสาม ข้าวจีคือการนำเอาข้าวเหนียวที่นึ่งสุกแล้วไปจีหรือปิ้งไฟให้เหลือง แล้วนวดด้วยไข่นำไปปิ้งต่อจนสุก นำไปถวายพระ

๔. บุญพระเวสหรือบุญกบ้น คือการทำบุญเทศน์มหาชาตินั่นเอง ทำในเดือนสี่ งานแบ่งเป็น ๓ วัน คือวันแรกเป็นวันโสมหรือวันรวม วันที่สองเป็นวันของการแห่แห่นรูปของพระเวสตันครพระนางมัทรี ถิ่นหา และชาติ วันสุดท้ายเป็นการเข้าวัดฟังเทศน์มหาชาติ

๕. บุญสงกรานหรือบุญสงกรานต์ จะทำกันในเดือนห้า เพื่อทำบุญสงกรานพระพุทธรูป พระภิกษุสามเณร สิ่งศักดิ์สิทธิ์ของหมู่บ้าน ผู้หลักผู้ใหญ่ บิดามารดา และบุคคลที่ควรเคารพ

๖. บุญบั้งไฟ ทำกันในเดือนหก บั้งไฟหรือบ้องไฟหมายถึง กระบอกไม้ไผ่ที่บรรจุเชื้อเพลิง (ดินปืนที่ทำจากถ่านและดินประสิว) สำหรับจุดให้ติดไฟพุ่งขึ้นไปในอากาศ มีอยู่ ๓ ขนาด คือ บั้งไฟแสน (บรรจุดินปืน

๑๒๐ ก.ก.) บั้งไฟหมื่น (บรรจุน้ำมัน ๑๒ ก.ก.) บั้งไฟน้อย (บรรจุน้ำมันต่ำกว่า ๑๒ ก.ก.) ทำกันเพื่อบูชาแถน เพื่อเป็นการขอฝนให้ตกต้องตามฤดูกาล

๑. บุญข้าส๊ะหรือบุญข้าระ ทำกันในเดือนเจ็ด เพื่อขจัดเสนียดจัญไร ระวังปัดเป่าความชั่วร้าย และป้องกันมรณภัยอันอาจจะเกิดขึ้นในชุมชนนั้น ๆ

๒. บุญเข้าพรรษา คือการทำบุญในวันแรม ๑ ค่ำ เดือน ๘ ซึ่งเป็นวันเข้าพรรษา เพื่อให้พระสงฆ์อยู่ประจำที่ ไม่ไปแรมคืนจาริกที่ไหน

๓. บุญข้าวประดับดิน กระทำในวันแรม ๑๔ ค่ำ เดือน ๙ เพื่อทำบุญอุทิศส่วนกุศลให้แก่เปรตหรือญาติมิตรที่ล่วงลับไปแล้ว

๔. บุญข้าวสาก หรือสลากภัตต์ นิยมทำกันในวันเพ็ญเดือน ๑๐ คือการนำสิ่งของที่ถวายเขียนเป็นสลาก แล้วให้พระสงฆ์จับ เมื่อพระภิกษุองค์ใดจับได้ของใครก็ให้ผู้นั้นไปถวายอาหาร มะพร้าว

๕. บุญออกพรรษา เป็นการทำบุญในวันครบกำหนดการอยู่จำพรรษาของพระภิกษุสงฆ์ กระทำในวันขึ้น ๑๔-๑๕ ค่ำ ในช่วงนี้จะมีพิธีลอยประทีปและพิธีปล่อยเรือไฟ

๖. บุญทอดกฐิน เป็นการถวายผ้ากฐินและบริวารแก่พระภิกษุสงฆ์ที่จำพรรษาครบ ๓ เดือน

วรรณกรรมของอีสาน มีจำนวนมากมายทั้งวรรณกรรมมุขปาฐะและวรรณกรรมลายลักษณ์ ซึ่งวรรณกรรมมุขปาฐะท้องถิ่นอีสานที่ยังแพร่หลายอาจจะแบ่งได้ ๖ ประเภทใหญ่ ๆ คือ

๑. การบอกเล่าปากต่อปากตามธรรมเนียม เช่น ผู้ใหญ่เล่าให้เด็กฟัง

๒. การสวดสรภัญญ์ เป็นการอ่านหนังสือผูกด้วยท่วงทำนองสวดมนต์ นิยมอ่านกันในระยะเวลาการเข้าพรรษา

๓. การอ่านหนังสือผูก ซึ่งนิยมอ่านในงานศพซึ่งในภาคอีสานเรียกว่า “งันเฮือนตี” และงานฉลองการอยู่ไฟของหญิงแม่ลูกอ่อน ซึ่งเรียกว่า “งันหม้อกรรม” เป็นการอ่านหนังสือผูกโดยใช้ทำนองการสวดคำฉันท์หรือสวดมนต์

๔. การแสดงหมอลำ เป็นการละเล่นพื้นบ้านของชาวอีสาน เป็นลักษณะการขับร้องหรือขับลำนำ

๕. เพลงเด็ก ซึ่งมีอยู่ ๓ ประเภท ได้แก่ เพลงกล่อมเด็ก เพลงประกอบการละเล่นของเด็กและเพลงที่เด็กใช้ร้องเล่นเพื่อความเพลิดเพลิน

๖. ฌญา คือคำพูดที่เป็นภาษิตด้วย ถ้อยคำอันหลักแหลมลึกซึ้ง ฌญาที่เป็นสำนวนพูดนั้นมีอยู่ ๓ ประเภท คือ

ฌญาภาษิต เรียกว่า ฌญาก้อมหรือตง โดย เป็นฌญาสั้น ๆ ใจความไปในทาง

ฌญาเกี้ยว เรียกว่า ฌญาเครือ เป็นการกล่าวโต้ตอบกันระหว่างหนุ่มสาว

ฌญาอวยพร เป็นฌญาที่ใช้ให้พรอาจจะเป็นบทสั้น ๆ หรือยืดยาวได้

๒. วรรณกรรมประเภทลายลักษณ์ วิธีบันทึกนั้นนิยมการบันทึกเรื่องราว โดยวิธีจารลงในใบลาน โดยมีใบลานที่ใช้จารหนังสือ ๒ ขนาดคือ

ใบลานขนาดสั้น เรียกว่า หนังสือก้อม ส่วนใหญ่ใช้บันทึกตำรายา ตำราพิชัยสงคราม หรือคาถาอาคม ฯลฯ

ใบลานขนาดยาว เรียกว่าหนังสือผูก ส่วนใหญ่ใช้บันทึกเรื่องราวเกี่ยวกับนิทานและวรรณคดี

เรื่องราวต่าง ๆ เกี่ยวกับอีสานได้รับการถ่ายทอดจากผู้ที่เกี่ยวข้อง ผู้สนใจและผู้ที่ได้พบเห็นในรูปของเอกสาร หนังสือพิมพ์ รูปภาพ หนังสือ ใบลาน ต้นฉบับตัวเขียน กระจัดกระจายอยู่ในที่ต่าง ๆ มากมาย จึงเป็นการยากสำหรับผู้สนใจอยากศึกษาเรื่องราวที่เกี่ยวข้องกับอีสาน ที่จะค้นหาข้อมูลเหล่านี้ สำนักหอสมุดกลาง มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

วิทยาเขตภาคตะวันออกเฉียงเหนือ มหาสารคาม ซึ่งได้ร่วมกับคณาจารย์ ข้าราชการ ของมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ วิทยาเขตมหาสารคาม ดำเนินงานจัดตั้งศูนย์เอกสารอีสาน ขึ้น เพื่อ

๑. เป็นแหล่งศึกษาค้นคว้าของชนทั่วไป

๒. เป็นแหล่งรวบรวมมรดกทางความคิดของอีสานไว้ให้คงอยู่นานเท่านาน

ศูนย์เอกสารอีสานได้จัดตั้งขึ้นเมื่อปี พ.ศ. ๒๕๒๓ อยู่บนชั้นสองทางปีกขวาของอาคารสำนักหอสมุดกลาง มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ วิทยาเขตมหาสารคาม

ความจำเป็น สาเหตุสำคัญของการจัดตั้งศูนย์เอกสารอีสานพอสรุปได้ดังนี้คือ

๑. โดยหน้าที่หลัก ๔ ประการ ของมหาวิทยาลัยนั้น นอกจากจะทำการสอนแล้ว การศึกษาค้นคว้าวิจัย การบริการชุมชน และการทะนุบำรุงศิลปและวัฒนธรรมของชาติ โดยเฉพาะอย่างยิ่งของภูมิภาคท้องถิ่น นับ เป็นหน้าที่หลัก ๓ ประการ ที่มหาวิทยาลัยดำเนินการร่วมกัน และเชื้อเพลิงต่อกันมาโดยตลอด โดยจัดทำในขีดความสามารถที่มีอยู่ แม้จะเป็นการค่อยเป็นค่อยไปก็ตาม มหาวิทยาลัย โดยหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเช่นสำนักหอสมุดกลาง ศูนย์ศิลปและวัฒนธรรมภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ภาควิชาบรรณารักษศาสตร์ ภาควิชาภาษาไทย

และภาษาตะวันออก ภาควิชาศิลปะและวัฒนธรรม ภาควิชาศรัยาศาสตร์ ภาควิชาและคณะที่มีส่วนเกี่ยวข้องอื่น ๆ ตลอดจนชุมนุมชมรมต่าง ๆ ของนิสิตต่างก็ได้ช่วยกันดำเนินงานต่อเนื่องและเอื้อต่อกันตลอดมา

๒. ในการศึกษาวิจัยที่ชี้เฉพาะหรือในระดับสูง มักจะมีนักวิชาการทั้งภายในและภายนอกประเทศแวะเวียนไปเยี่ยมชมและร้องขอข้อสนเทศไทยศึกษา (อีสานศึกษา) จากมหาวิทยาลัยอยู่เป็นประจำ ดังนั้นการเริ่มก่อตั้งศูนย์เอกสารอีสาน จึงเป็นจุดสำคัญที่จะรวมข้อสนเทศไทยศึกษา (อีสานศึกษา) ให้เป็นระบบและมีระเบียบวิธีในการเก็บสะสมและให้บริการผู้สนใจ ในระยะแรกได้เก็บสะสมวัสดุตีพิมพ์ทุกรูปแบบ และเริ่มสะสมวัสดุไม่ตีพิมพ์เมื่อชี้ความสามารถของศูนย์สูงขึ้น ในปัจจุบันมีวัสดุตีพิมพ์และไม่ตีพิมพ์เป็นจำนวนมากไว้ให้ผู้สนใจได้ศึกษาค้นคว้าตามความต้องการ

วัตถุประสงค์ในการดำเนินงาน

๑. เพื่อจัดหา รวบรวมข้อมูล เอกสาร สิ่งพิมพ์ต่าง ๆ ที่มีเนื้อหาเกี่ยวข้องกับอีสานทั้งในด้านชีวิตความเป็นอยู่ ขนบธรรมเนียม ประเพณี วัฒนธรรม ศิลปะ วรรณคดี เศรษฐกิจและสังคม

๒. จัดระบบการเก็บและให้บริการแก่ผู้ใช้ สามารถใช้ได้อย่างสะดวกและรวดเร็ว

๓. เพื่อดำรงรักษาขนบธรรมเนียม ประเพณีไว้ให้อนุชนรุ่นหลังได้ศึกษาต่อไป

๔. เพื่อเป็นแหล่งข้อมูลที่เป็นประโยชน์ต่อนิสิต อาจารย์ นักวิจัยและประชาชน ผู้สนใจศึกษาเรื่องราวความเป็นมาของอีสาน

๕. เพื่อเผยแพร่และแลกเปลี่ยนวัฒนธรรมอันดีงามของภาคอีสานกับสถาบันอื่น ๆ ทั้งในและต่างประเทศ

๖. เพื่อเป็นศูนย์กลางของการค้นคว้าวิจัยเกี่ยวกับภาคอีสาน

การบริหารงานศูนย์เอกสารอีสาน

๑. การจัดหา ศูนย์เอกสารอีสาน ใช้วิธีจัดหาทุกรูปแบบเท่าที่โอกาสกำลังเงิน และความสามารถของบุคลากรจะอำนวย นับตั้งแต่การเสาะหาจากท้องถิ่นซึ่งบางครั้งได้อาศัยนิสิตที่อยู่ในชุมชนนั้น ๆ เป็นตัวหอกในการพุ่งเข้าสู่ชุมชนที่เป็นทั้งตัวบุคคลและสถานที่จริง มีการจัดประกวดเอกสารที่มีคุณค่าและหายาก การสำรวจหนังสือ บทความจากวารสาร และสิ่งพิมพ์อื่น ๆ ภายในสำนักหอสมุดกลางของวิทยาเขตและหอสมุดอื่น ๆ เพื่อให้ได้มาซึ่งข้อสนเทศที่ต้องการ นอกจากนั้นศูนย์เอกสารอีสานยังตระหนักว่า ข้อสนเทศอีสานศึกษา น่าจะมีอยู่ในสถาบันต่าง ๆ ทั่วไป จึงสำรวจและเก็บข้อสนเทศจากหอจดหมายเหตุแห่งชาติ สยามสมาคม หอสมุดแห่งชาติ หอเอกสารประเทศ (สถาบันวิทยบริการจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย) และแห่งอื่นๆที่กำหนดอยู่ในโครงการ

ในปัจจุบัน (พ.ศ. ๒๕๒๗) ศูนย์เอกสารอีสาน สำนักหอสมุดกลาง มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒมหาสารคาม มีวัสดุประเภทและชนิดต่าง ๆ ที่เป็นข้อสนเทศไทยศึกษา (อีสานศึกษา) ไว้ให้ผู้สนใจได้ศึกษาค้นคว้าเป็นจำนวนมาก ดังแสดงในตารางต่อไปนี้

ที่	ประเภท ชนิด และรายการ	จำนวน	
		เรื่อง/ชั้น/ ตลับ/ม้วน	หน้า/ภาพ/ผูก (ประมาณ)
๑.	บทความที่สำรวจและถ่ายเอกสารจากวารสาร และหนังสือพิมพ์ที่หอสมุดมีบริการ	๔,๕๗๐ ๔,๕๗๐	๓๗,๑๐๒ ๓๗,๑๐๒
๒.	เอกสารซึ่งศูนย์ขออนุญาตถ่ายจากแหล่งต่าง ๆ เช่นหอสมุดแห่งชาติ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ สยามสมาคม หอเอกสารประเทศไทย ฯลฯ	๓๐๐	๖๕,๐๐๐
๓.	เอกสารต้นฉบับศึกษาค้นคว้าเฉพาะเรื่อง	๙๖๒	๔๖,๘๐๐
๔.	วิทยานิพนธ์	๑๖๐	๑๖,๐๐๐
๕.	หนังสือและตำรา	๗๒๐	๑๓๕,๐๐๐
๖.	ของจำลอง	๕๒๐	—
๗.	ไมโครฟิล์ม	๓๔	—
	ถ่ายจากเอกสารสิ่งพิมพ์	—	๓๐,๘๐๒
	ถ่ายจากหนังสือผูก (โบราณ)	—	๗๐๓
๘.	สไลด์	๙๓	๓,๘๕๐
๙.	เทปเสียง	๔๙๐	—
๑๐.	เทปเสียงและภาพ (วิดีโอเทป)	๒๕	—

๒. ระบบจัดเก็บและการสืบค้น
ข้อสนเทศไทยศึกษาที่ศูนย์เอกสารอีสานเก็บ
สะสมไว้มีหลายรูปแบบ ทั้งที่เป็นวัสดุตีพิมพ์
และวัสดุไมตีพิมพ์ การเก็บและการค้นจึงทำ
ในหลายลักษณะ กล่าวคือ

๒.๑ วัสดุที่มีรูปร่างเหมือนของจริง
หรือคล้ายของจริง ศูนย์ไม่มีจุดมุ่งหมายในการ
เก็บสะสมของจริงล้วนๆ (แบบพิพิธภัณฑหรือ
ศูนย์ศิลปวัฒนธรรม) แต่มุ่งจะเก็บของจำลอง
ที่เหมือนของจริง เพื่อประหยัดพื้นที่ในการ

เก็บวัสดุประเภทนี้จะเก็บเป็นหมวดหมู่ตามเนื้อเรื่อง จัดแผ่นป้ายแสดงให้เห็นชั้นตอน ส่วนประกอบ และประโยชน์ใช้สอยในชีวิตประจำวัน โดยเพียงแต่ชมดูก็สามารถเข้าใจได้ ซึ่งเหมาะสำหรับการชม เพื่อความเข้าใจและความเพลิดเพลินเป็นสำคัญ

๒.๒ การเสนอข้อสนเทศสั้น ๆ (ภาษาไทยและภาษาอังกฤษ) โดยตั้งแสดงไว้เป็นหมวดหมู่ตามเนื้อเรื่อง เป็นการแนะนำและชี้แนะด้วยข้อความสั้น ๆ (Brief) สำหรับผู้สนใจที่ต้องการศึกษาค้นคว้าให้ลึกซึ่งจะใช้เป็นแนวทางในการตัดสินใจเลือกก่อนที่จะยอมเสียเวลาค้นหาตัววัสดุที่มีรายละเอียดแท้จริงมาศึกษาต่อไป

๒.๓ การจัดเก็บและการค้นในระบบหัวเรื่อง ใช้สำหรับการเก็บสะสมเอกสารสิ่งพิมพ์ที่เป็นปึกแผ่นซึ่งได้ข้อสนเทศเหล่านั้นมาจากหลายแห่งคงแล้ว ในตอนจัดทำรายการให้หัวเรื่องจะชี้เฉพาะลงไปถึงชุมชนท้องถิ่นที่มีข้อสนเทศเหล่านั้น

๒.๔ ใช้ระบบเลขหมู่แบบทศนิยมของคิวอี้และบัตรรายการครบชุด เป็นระบบที่ใช้สำหรับเอกสารสิ่งพิมพ์ที่เป็นเล่ม เพื่อให้ต่อเนื่องสัมพันธ์กับสหบัตร (Union Catalog) ของสำนักหอสมุดกลางประจำวิทยาเขต และ

ห้องสมุดอื่น ๆ การใช้ระบบบัตรรายการนี้รวมทั้งวัสดุไม่ตีพิมพ์ ซึ่งเชื่อมโยงกับระบบของฝ่ายวัสดุไม่ตีพิมพ์ของสำนักหอสมุดกลางเองด้วย

โดยสรุปเกี่ยวกับระบบเก็บและระบบค้นก็คือ จะคำนึงถึงทั้งผู้ที่มีความสนใจในระดับพื้นฐานที่ต้องการชมเพื่อความเพลิดเพลินหรือต้องการความเข้าใจและซาบซึ้ง ซึ่งเป็นการส่วนตัวเรื่อยไปจนถึงระดับผู้สนใจที่จะศึกษาค้นคว้าและวิจัยในระดับสูง ทั้งนี้อาจเป็นชาวไทยหรือชาวต่างประเทศก็ได้

๓. การเผยแพร่และบริการ ขณะนี้ศูนย์เอกสารอีสานพยายามที่จะเผยแพร่ บริการ และเสนอข้อสนเทศเกี่ยวกับอีสานออกไปให้กว้างขวาง แต่ก็ยังมีข้อจำกัดในหลาย ๆ ประการ และข้อสำคัญคือจำเป็นจะต้องใช้ทุนเป็นจำนวนมาก เพื่อประมวล วิเคราะห์ และผลิตสื่อ ดังนั้นในปัจจุบันการบริการที่ให้อยู่เป็นประจำ คือ เปิดให้ผู้สนใจเข้าชมเพื่อศึกษาค้นคว้า ได้ตลอดเวลาทำการของสำนักหอสมุดกลาง มีผู้สนใจเข้าชมเป็นจำนวนมาก ซึ่งมาจากจังหวัดต่างๆ ในภาคอีสานและภาคอื่นๆ ซึ่งก็เป็นความภูมิใจของสำนักหอสมุดกลางที่เป็นแหล่งศูนย์กลางของข้อมูลเกี่ยวกับภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ในขณะนี้ศูนย์เอกสารอีสานได้ผลิต

เอกสารเผยแพร่ออกมาแล้ว ๒ เล่ม คือ อีสาน
วันนี้ : บรรณานุกรมภาคนิพนธ์ และบรรณ
นุกรมวัสดุไม้ตีพิมพ์ศูนย์เอกสารอีสาน และ
กำลังจะจัดพิมพ์ต่อไปก็คือ บรรณานุกรมงาน
วิจัยที่เกี่ยวข้องกับอีสาน

โครงการที่จะดำเนินการต่อไป

๑. อันดับแรกก็คือ การพัฒนาตัว
ศูนย์เอกสารอีสานเองให้มีขีดความสามารถใน
แนวตั้ง (ลึก) พอที่จะให้บริการแก่ผู้สนใจได้
ทุกระดับ นั่นคือศูนย์จะต้องทุ่มทุกอย่างที่มี
(น้อยอยู่แล้วคงจะกล่าวไว้ในข้อปัญหาในตอน
ต่อไป) ให้กับทุกงาน นับตั้งแต่การจัดหา
(เสาะหา) การจัดระบบเก็บและค้น ตลอดจน
การเผยแพร่และบริการ เป้าหมายในระยะใกล้
นี้คือ การจัดพิมพ์บรรณนิทัศน์เอกสารสาร
เพื่อพิมพ์บทความ ตลอดจนจัดทำหนังสือเล่ม
(ทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ) การเผยแพร่
โครงหุ่น (Model) วิชาชีพในชุมชนคือให้ทราบ
รายละเอียดเกี่ยวกับวิธีการดำเนินอาชีพและภูมิ
ภาคอีสาน เครื่องมือเครื่องใช้และจำลองสิ่ง
เหล่านั้น จัดแสดงให้ผู้ชมได้เห็นรูปแบบและ
เครื่องมือดังกล่าว การขยายขอบเขตเพื่อเสาะ
หาข้อสนเทศเช่น การเกษตรจากมหาวิทยาลัย
เกษตรศาสตร์ สถาบันหรือศูนย์หรือหน่วย

เกษตรกรรมในภูมิภาค เช่น สำนักงานเกษตร
ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เป็นต้น

๒. พัฒนาโครงการเสริม ทั้งนี้เพื่อ

ขยายขอบเขตและขีดความสามารถในแนวนอน
(กว้าง) โดยเป้าหมายระบบใกล้เคียงได้แก่ การ
เร่งดำเนินการตามโครงการพัฒนาศาสตร์อีสานที่จะ
ปลูกต้นไม้ อันเป็นพืชประจำท้องถิ่นของชาว
อีสาน พร้อมทั้งเก็บสะสมข้อสนเทศเกี่ยวกับ
พืชนั้นในทุกๆรูปแบบ โครงการบริการวิชา
ชีพที่จะเก็บข้อสนเทศเกี่ยวกับอาชีพของชาว
อีสานไว้เพื่อการเรียนรู้ ค้นคว้าศึกษาและวิจัย

๓. สร้างข่ายงานร่วมมือระหว่าง

แหล่งสนเทศไทยศึกษา (อีสานศึกษา) โครง
การนี้หากมองอย่างผิวเผินแล้ว น่าจะทำได้
โดยง่ายเพราะเป็นเรื่องภายในภูมิภาค แต่เมื่อ
ลงมือทำก็คาดว่าจะพบกับปัญหาและอุปสรรค
มากมาย เพราะแหล่งสนเทศแต่ละแห่งต่างก็มี
ลักษณะมีจุดมุ่งหมายที่เฉพาะของตนเอง แม้
จะมีส่วนที่ร่วมกันหรือคล้ายคลึงกันคือ เก็บข้อ
สนเทศเพื่อการเผยแพร่ แต่หลายแห่งเริ่มงาน
ด้วยแรงคลไจส่วนตัว มุ่งที่จะเผยแพร่ข้อสน-
เทศเฉพาะขอบเขตที่ตนต้องการเท่านั้น ระบบ
ในการเก็บและค้นมักจะเป็นไปตามความจำเป็น
ของตนเองเมื่อบุคคลอื่นหรือหน่วยงานอื่นต้อง
การใช้ข้อสนเทศเหล่านั้นบ้างก็ต้องสอบถาม

จากตัวบุคคล ไม่ค่อยมีระบบระเบียบที่เป็น วิทยาศาสตร์ซึ่งสามารถเรียนรู้เพื่อใช้ร่วมกันได้ การสร้างข่ายงานร่วมมือดังกล่าว หมายความว่า รวมทั้งแหล่งสนเทศไทยศึกษา (อีสานศึกษา) ภายในมหาวิทยาลัยเอง อันได้แก่ศูนย์เอกสาร อีสาน (สำนักหอสมุดกลางและภาควิชาบรรณารักษศาสตร์) ศูนย์ศิลปและวัฒนธรรมภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ซึ่งเป็นฝ่ายเก็บสะสม ข้อสนเทศที่เป็นของจริงหรือของทำเทียมเลียนแบบในยุคหลัง (ภาควิชาศิลปและวัฒนธรรม เป็นแกน โดยมีบุคลากรของมหาวิทยาลัยจาก หลายคณะหลายภาควิชาเข้าร่วมดำเนินการ) ภาควิชาภาษาไทยและภาษาตะวันออก ภาควิชา คุริยางคศาสตร์ ซึ่ง ๒ แหล่งนี้เป็นแหล่งข้อ เสนเทศในรูปการแสดงและการละเล่นด้วย นอกจากนี้ก็มีภาควิชาชีววิทยาและภาควิชาคหกรรม ศาสตร์ (จากคณะวิทยาศาสตร์) ร่วมกับภาควิชาภูมิศาสตร์ประวัติศาสตร์ (จากคณะสังคม ศาสตร์) ที่จะร่วมดำเนินงานตามโครงการ พฤษภาศาสตร์อีสาน และภาควิชาจิตวิทยาและ การแนะแนว (จากคณะศึกษาศาสตร์) ที่จะ ร่วมในโครงการบริการวิชาชีพอีสาน นอกจากนี้เนื่องจากนั้นยังมีนิสัยระดับปริญญาโท ไทย ศึกษาศาสตร์ที่ศึกษาเจาะลึกลงไปในเรื่องราวของ อีสาน ซึ่งนับว่าเป็นแกนนำในเรื่องศูนย์กลาง

แหล่งสนเทศไทยศึกษา (อีสานศึกษา) อย่าง แท้จริง

ส่วนแหล่งสนเทศไทยศึกษา (อีสาน ศึกษา) ภายในมหาวิทยาลัยก็ได้แก่ศูนย์ ศิลปและวัฒนธรรมที่มีประจำอยู่ทุกจังหวัด ศูนย์ศิลปวัฒนธรรมขอนแก่นของมหาวิทยาลัย ขอนแก่น รวมทั้งแหล่งสนเทศของบุคคลอีก หลายแห่ง(ตัวอย่างเช่นแหล่งสะสมวัตถุโบราณ ณ วัดมหาชัย จังหวัดมหาสารคาม ซึ่งมีพระ อริยานุวัตร เขมจารี ปริญาการศึกษาคุฎี บัณฑิตกิตติมศักดิ์ เป็นองค์รวบรวม)

แนวในการสร้างข่ายงานร่วมมือระหว่าง แหล่งสนเทศไทยศึกษา (อีสานศึกษา) ดังกล่าว อาจกำหนดให้เห็นชัดได้ดังนี้

๓.๑ จัดทำทะเบียนนามแหล่งสนเทศไทยศึกษา (อีสานศึกษา) เพื่อเสนอชื่อ หน่วยงาน สถานที่ตั้ง ข้อบุคลากรผู้รับผิดชอบ และขอบเขตงานที่ทำ ให้ผู้สนใจได้ทราบ

๓.๒ แลกเปลี่ยนทะเบียนและ รายละเอียดของข้อสนเทศที่แต่ละแห่งมีอยู่ทั้งนี้ อาจเป็นบรรณานุกรม บรรณนิทัศน์รายการ บัตร ฯลฯ พร้อมทั้งร่วมกันสร้างระบบเก็บและ ระบบค้นให้เป็นศาสตร์ที่สามารถใช้ร่วมกันได้

๓.๓ จัดทำระเบียบบริการเพื่อใช้ ร่วมกัน ทั้งนี้เพื่อให้ผู้สนใจสามารถใช้ประโยชน์ได้ในทุกแหล่งสนเทศ

๓.๔ สร้างระบบสื่อสารและสร้าง
ข่ายงานกันและบริการให้เชื่อมโยงตรวจสอบ
กันได้^๕ ในระหว่างแหล่งสนเทศด้วยกัน ทั้งนี้
เพื่อประหยัดเวลาและค่าใช้จ่ายในการตรวจค้น
และตัดสินใจ

ปัญหาในการพัฒนาและดำเนินงาน

สำหรับแหล่งสนเทศที่เริ่มก่อตั้งตั้งแต่
ศูนย์เอกสารอีสานหรือแหล่งสนเทศอื่น ๆ ทั้ง
กล่าวมาแล้วนั้น มักจะมีปัญหาซึ่งเป็น
อุปสรรคในการพัฒนาและดำเนินงานอยู่มาก
มาย ปัญหาที่จะกล่าวต่อไปนี้เป็นเหตุและ
เป็นผลซึ่งกันและกันจนยากที่จะกล่าวให้แน
นอนลงไปได้ ว่าจะแก้ปัญหาดังกล่าวได้
หรือไม่

๑. ขาดบุคลากรประจำแหล่งส
เทศ รวมทั้งขาดผู้ชำนาญการ ด้านส
เทศศาสตร์ อาจกล่าวได้ว่า ทุกแหล่งส
เทศศาสตร์ ต่างก็ดำเนินงาน ด้วยบุคลากรที่มี
งานประจำอยู่แล้วทั้งสิ้น เช่น เป็นครูอาจารย์
ผู้สอน เป็นบรรณารักษ์ผู้ทำงานห้องสมุดเต็ม
เวลา เป็นพระซึ่งมีกิจของสงฆ์เป็นประจำ
อยู่แล้ว ฯลฯ ยิ่งกว่านั้นบุคคลกลุ่มต่าง ๆ ทั้ง
กล่าวต่างก็ทำงานให้แหล่งสเทศด้วยใจรัก
และลงมือทดลองปฏิบัติศึกษาทางบ้านนี้
แต่อย่างไร

ศูนย์เอกสารอีสาน ใช้บุคลากรของ
สำนักหอสมุดกลาง ซึ่งสำนักหอสมุดกลางก็ใช้
อาจารย์จากภาควิชาบรรณารักษศาสตร์ คณะ
มนุษยศาสตร์ของวิทยาเขตมหาสารคาม ซึ่งทั้ง
หมดจะต้องสอนทำงานห้องสมุด และทำนิ
งานของศูนย์เอกสารอีสานไปพร้อม ๆ กัน

๒. ขาดเงินทุนดำเนินงาน ทั้งการ
ก่อตั้งแหล่งสเทศ การพัฒนาหน่วยงานและ
การสนับสนุนงานข้างเคียง ข้อสเทศที่ได้
มา มักต้องอาศัยเงินทุนส่วนตัวของบุคคล หรือ
มิฉะนั้นก็ต้องใช้เงินในหน่วยงานอื่น ๆ ทั้งส
การมีงบประมาณเป็นของตนเองย่อมเป็นผลดี
ต่อการดำเนินงานอย่างแน่นอน แต่จะได้งบ
ประมาณจากที่ใดนั้นนับเป็นสิ่งยากยิ่ง ในปัจ
จุบัน

ศูนย์เอกสารอีสานไม่มีงบประมาณเป็น
ของตนเองเลย จะต้องใช้งบประมาณของสำ
นักหอสมุดกลางทั้งสิ้น

๓. ความเข้าใจในระบบงานมีอยู่
ในวงแคบ ผู้ที่มีโอกาสเข้ามาศึกษาและคลุก
คลี่เป็นเวลานานเท่านั้นจึงจะเห็นคุณค่าของ
การมีแหล่งสเทศไทยศึกษา การให้การสนับ
สนุน โดยบุคคลหรือหน่วยงานอื่นจึงมีขอบเขต
ไม่กว้างขวางดังต้องการ

๔. ขาดความร่วมมือและส่งเสริมสนับสนุนซึ่งกันและกันระหว่างแหล่งสนเทศด้วยกัน ปัญหาที่นับได้ว่าเป็นปัญหาพื้นฐานสำหรับทุกหน่วยงานของเมืองไทยเรา ซึ่งน่าจะแก้ไขได้โดยง่ายแต่ก็มักจะไม่ง่ายทั้งหวัง แหล่งสนเทศที่เป็นปึกแผ่นแล้วควรจะหาทางส่งเสริมสนับสนุนแหล่งสนเทศที่เพิ่งเริ่มก่อตั้ง โดยเฉพาะอย่างยิ่งในด้านเทคนิคการดำเนินงานด้านสนเทศศาสตร์

๕. ขาดแหล่งเงินทุนสนับสนุนบุคคลและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรเร่งรัดการแสวงหาแหล่งเงินทุนที่จะสนับสนุนแหล่งสนเทศไทยศึกษาในทุกภาค (รวมทั้งอีสานศึกษาด้วย) ทั้งจากแหล่งเงินทุนภายในประเทศและจากต่างประเทศ ทั้งยังควรเร่งส่งเสริมช่วยเหลือแหล่งสนเทศในภูมิภาคเป็นพิเศษ เพราะมักจะเป็นแหล่งที่ขาดแคลนในทุก ๆ ด้าน

แต่มีข้อสนเทศให้ติดตามเสาะหาและสะสมอยู่มากมาย

๖. สถานที่ในการจัดเก็บข้อสนเทศเอกสารอีสาน ค่อนข้างเล็กและคับแคบ ซึ่งไม่เหมาะในการจัดเก็บ เพราะสถานที่และห้องที่จัดเก็บเอกสารเหล่านี้ควรจะมี อุณหภูมิที่คงที่ เพราะต้นฉบับจะได้คงทนถาวรอยู่เนิ่นนาน ด้วยเหตุผลเช่นนี้ศูนย์เอกสารอีสานจึงสมควรที่จะเป็นห้องหนึ่งต่างหากที่มีอิสระในการจัดเก็บรวบรวม อุณหภูมิคงที่และสามารถบริการทุกอย่างในตัวของตัวเอง เพื่อความง่ายสะดวก รวดเร็ว ได้วัสดุทุกอย่างที่จะค้นไถ่ฝีมือที่สุดในเวลาน้อยที่สุด แต่ในสภาพปัจจุบันศูนย์เอกสารอีสานยังไม่มีห้องจัดเก็บรวบรวมเป็นเอกเทศ เพียงแต่ใช้มุมหนึ่งของห้องหนังสืออ้างอิงเท่านั้น แต่คาดว่าคงจะได้บรรลุเป้าหมายตามวัตถุประสงค์ในอนาคตอันใกล้

